

Pyhän parisuhteen jäljillä

Avoliitto ja avioliitto pysyvästi avoliitossa elävien puheessa

Johanna Maria Närvi

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Sosiologia

Pro gradu -tutkielma

Helmikuu 2008

SISÄLLYS

1 TUTKIMUKSEN TAUSTA JA KOHDE.....	2
1.1 Avoliitto osana perheen murrosta.....	2
1.2 Avoliitot yleistyvät, merkitykset muuttuvat	7
2 SOSIOLOGISET LÄHTÖKOHDAT	11
2.1 Yksilöllistyvät elämänculut ja parisuhteet.....	11
2.2 Romanttisesta rakkaudesta puhtaisiin suhteisiin	14
2.3 Kulttuuriset merkitykset ja pyhä.....	17
2.4 Tutkimuskysymys.....	21
3 AINEISTO JA MENETELMÄT	22
3.1 Teemahaastattelut ja haastattelupuhe yhteisesti tuotettuna konstruktiona.....	23
3.2 Avoliittolaiset	29
3.3 Haastattelupuheen teemoittelu ja diskursiivinen lukutapa.....	31
4 YHDEN I:N ERO?.....	36
4.1 Avo- ja avioliiton eron liudentuminen.....	36
4.2 Katoavatko normit, pysyvätkö arvot?.....	44
5 HÄIVÄHDYS KAPINAA	52
5.1 Avioliittoon kohdistuva kritiikki – tuulahduksia 1970-luvulta.....	52
5.2 Kuviteltu avioliitto – pyhä ja torjuttu	62
6 KONVENTIOISTA REFLEKTIOON – AVOLIITTO ELÄMÄNTYYLIVALINTANA	69
7 PARISUHTTEEN IHANTEET JA PYHÄN MUUTTUVU PAIKKA	80
7.1 Vakituinen suhde, yksityinen sitoumus	80
7.2 Kaksin, mutta yksilöinä	87
7.3 Sitoutuminen jatkuvana valintana.....	91
8 PÄÄTELMÄT.....	103
LÄHTEET.....	113
LIITTEET	

1 TUTKIMUKSEN TAUSTA JA KOHDE

1.1 AVOLIITTO OSANA PERHEEN MURROSTA

...avioliitto on pitkän perinteen omaava oikeudellinen, sosiaalinen ja uskonnollinen instituutio, jolle yhteiskuntamme perusyksikkö perhe on rakennettu... (Oikeusministeriö 1992.)

Avoliiton oikeudellinen sääntely ei enää nykyisin pyri ylläpitämään tiettyjä eettisiä tai uskonnollisia katsomuksia, vaan sen tavoitteena on suhteen kestäessä syntyvien käytännöllisten kysymysten ratkaiseminen... (Oikeusministeriö 1992.)

...olisi tarpeen säätää laki, jolla pyritäisiin turvaamaan avopuolisoiden, käytännössä ns. heikomman osapuolen, vähimmäissuoja. Käytännön kokemuksen perusteella ... ongelmat ovat todellisia ja siksi käytännössä on huutava tarve ehdotetusta lainsäädännöstä. (Oikeusministeriö 2005.)

Jos oikeustajua loukkaava uudistus menee lopulta eduskunnassa läpi, raja avoliiton ja avoliiton välillä hämärtyy. Saamme uuden kysymyksen: mitä on avoliitto? (Annamari Sipilän kolumni, Helsingin sanomat 5.8.2007.)

Lainaamani otteet kertovat suhtautumisesta avoliittoon ja avoliittoon viime vuosien tai vuosikymmenien suomalaisessa yhteiskunnassa. Vuoteen 1926 saakka avoliiton ulkopuolinen yhteiselämä oli rikos (Jaakkola 1989). Vuodesta 2005 oikeusministeriössä on selvitetty mahdollisuuksia avoliitossa elävien oikeudellisen aseman parantamiseksi (Oikeusministeriö 2005). Miten avoliiton kriminalisoinnista on tultu tilanteeseen, jossa pohditaan lainsäädännön mahdollisuuksia vastata nykyajan moninaisten perhemallien todellisuuteen? Ja onko avoliitosta tullut ”eettisistä katsomuksista” vapautunut, parisuhteen ”käytännöllisiin kysymyksiin” liittyvä instituutio?

Avoliittojen yleistymisestä on puhuttu myöhäismodernin yhteiskunnan moninaistuvien perhemuotojen yhteydessä (esim. Beck & Beck-Gernsheim 1995).

Virallistamattomassa, avoliiton kaltaisessa parisuhteessa on kuitenkin eletty aiemminkin, mutta ilmiön laajuus ja merkitykset ovat muuttuneet.

Talonpoikaisyhteiskunnassa vanhempien hyväksyntää pidettiin tärkeämpänä kuin vihkimistä, joka seurasi yleensä vasta myöhemmin kun pariskunta jo asui yhdessä (Lindgren & Ritamies 1994). 1910–20-lukujen vaihteessa avoliitto nousi keskusteluun työväenliikkeessä, jossa vaihtoehtoista elämäntapaa toteutettiin epävirallisissa ’vapaissa toveriliitoissa’, joista saatettiin ilmoittaa lehdessä. Yhtenä ajatuksena oli vähentää liiton

solmimistapahtumaan liittyvien virallisten seremonioiden merkitystä. Tähän keskusteluun kytkeytyi siviilivihkimisen salliminen Suomessa 1917. (Jallinoja 1984, 62.) 1930-luvulla kiinnitettiin huomiota laillistamattomaan yhteiselämään, 'susipareihin', vakavana yhteiskunnallisena ongelmana, jonka koettiin horjuttavan yleistä järjestystä ja sukupuolimoraalia. Tuolloin selvitettiin oikeusministeriön pyynnöstä tarvetta puuttua ongelmaan lainsäädännöllisin keinoin. Todellisuudessa kyse oli laajuudeltaan vielä varsin pienestä joukosta ihmisiä. (Jaakkola 1989.)

Laillistamattoman yhteiselämän syiksi nähtiin muun muassa huonot yhteiskunnalliset olosuhteet ja köyhyys. Taustalla nähtiin myös sosialistiset mielipiteet. Susiparit olivatkin suurimmaksi osaksi työväestöä, vaikka avioliittoa koskevassa keskustelussa näkyvämmiin esillä oli pieni joukko sivistyneistöä ja kulttuuriradikaaleja. (Mt., 116–120.) Nämä intellektuellit toisinajattelijat puolustivat avoliittoa eli niin kutsuttua omantunnonavioliittoa ja 'vapaata rakkautta', jossa parisuhde, rakkaus ja seksuaalisuus nähtiin yksityisasiana, joka ei tarvinnut yhteiskunnan väliintuloa (Räisänen 1995, 49–54).

Samaan aikaan, 1800-luvulta lähtien ja erityisesti 1920- ja 1930-luvuilla modernia ydinperheen ideaalia, joka perustui heteroseksuaaliseen avioliittoon ja vanhemmuuden sukupuolistuneeseen kaksoisstandardiin, rakennettiin porvarillisen elämäntavan ihanteena, jota yritettiin vakiinnuttaa koko kansan elämäntavan malliksi (Nätkin 2003, 18–19). Avioliiton ja modernin ydinperheen ideaalin suosio vahvistui 1940-luvulta lähtien ja oli huipussaan Suomessa ja Pohjoismaissa vielä 1960-luvun alkupuolella (Koskinen et al. 2007, 140–141; Therborn 2004, 195). Toisen maailmansodan jälkeistä aikaa Suomessa voi kuvata familistisen ilmapiirin vahvistumiseksi, jonka kanssa samanaikainen vähittäinen seksuaalinen vapautuminen toistaiseksi vielä avioliittoinstituution rajojen sisäpuolella johti avioliittojen yleistymiseen ja yleiseen perhemyönteiseen ilmapiiriin (Jallinoja 1984, 73). Avoliittoa tarkasteltaessa on tärkeää tiedostaa, millainen asema avioliitolle tässä länsimaisen modernin 'Perheen' mallissa rakennettiin. Avioliitto romantisoitui voimakkaasti ja vetäytyi pois julkisesta yksityisyyden alueelle. Samalla vahvistui aviopuolisoiden sukupuolistunut työnjako: yksityisestä kodin alueesta tuli naisten, julkisesta kodin ulkopuolisesta alueesta miesten elinpiiriä. (Esim. Jamieson 1998.) Tällaisen patriarkaalisen ydinperheen mallia vahvisti 1950-luvulla amerikkalaisen sosiologin Talcott Parsonsin teoria, jonka mukaan juuri

tämänkaltaisella modernilla perheellä oli yhteiskuntajärjestyksen jatkuvuuden kannalta funktionaalinen, keskeinen tehtävä (esim. Sulkunen 1999, 198, 234–235). Tätä taustaa vasten 1970-luvulla alkaneen yhteiskunnallisen murroksen rajuus tulee ymmärrettäväksi.

1970-luku nähdään länsimaissa vedenjakajana, joka antoi lähtölaukauksen monille perhettä koskettaneille muutoksille, niin kutsutulle toiselle demografiselle transitiolle (Lesthaeghe 1995). Vuosikymmenet 1960-luvulta 2000-luvulle ovat teollistuneissa maissa kokeneet yksilöllistymisen leviämisen kaikille yhteiskunnan alueille, myös perheeseen. On puhuttu perheen murroksesta, joka on näkynyt muun muassa avioituvuuden ja syntyvyyden alentumisena, avioitumis- ja synnytysien myöhentymisenä, avoliittojen yleistymisenä ja avioerojen määrän kasvuna. (Mm. Beck-Gernsheim 2002; Prinz 1995; Lesthaeghe 1995; Jallinoja 1984.)

Avoliitot yleistyivät siis osana perheen murrosta. Tuolloin muutos lähti käyntiin pohjoismaissa ja levisi sieltä Länsi- ja Keski-Eurooppaan. Pohjoismaidenkin välillä oli kuitenkin suuria eroja. Ruotsi ja Tanska olivat edelläkävijöitä, Suomi noudatteli samaa kehityskulkua hieman jäljessä. (Therborn 2004, 194–195; Prinz 1995; Lesthaeghe 1995.) Perheen murrokselle antoivat vauhtia laajat ja lyhyessä ajassa tapahtuneet yhteiskunnalliset muutokset kuten kaupungistuminen, maallistuminen ja sen myötä perinteisten auktoriteettien rapistuminen. Muutosten taustalla on nähty myös tehokkaiden ehkäisykeinojen kehittäminen, seksuaalinen vallankumous sekä naisten asemaa koskevat muutokset kuten yleistynyt työssäkäynti sekä naisliikkeen uusi nousu. (Lesthaeghe 1995.) Erityisesti Pohjoismaissa avoliittojen yleistymiselle tietä tekivät myös avioliittolainsäädännön tasa-arvoistamisprosessi 1920- ja 1930-luvuilla sekä nuorten varhainen itsenäistyminen ja työn ja asuntojen saatavuuden mahdollistama lapsuudenkodista pois muutto (Therborn 2004, 196–197).

Suomessa individualistiseen näkemykseen pohjaavien ratkaisujen yleistyminen liittyi suureen yhteiskuntarakenteelliseen muutokseen: nopeaan elinkeinorakenteen muutokseen maataloudesta teollisuuteen ja palveluihin 1960- ja 1970-luvuilla sekä samanaikaiseen muuttoliikkeen vilkastumiseen ja kaupungistumiseen. Nämä prosessit toimivat moottorina aatteelliselle uudelleenarvioinnille sekä elämäkatsomuksessa ja

-tavoissa tapahtuneelle muutokselle kohti individualistisia arvoja ja ratkaisuja, jotka vaikuttivat myös voimakkaaseen muutokseen perheen rakenteessa. (Jallinoja 1984, 76–88.) Kun familistinen elämäkatsomus liittyi uskonnollisuuteen, porvarilliseen elämäntapaan sekä perinteiseen sukupuolikäsitykseen, individualistista elämäkatsomusta edustavassa avoliitossa elävät puolestaan vastustivat näitä yhteiskunnallisia instituutioita ja olivatkin elämäkatsomukseltaan ja -tavoiltaan maallistuneempia, usein työväenluokkaisia ja naisemansipaatiota kannattavia (mt., 96–103).

1970-luvulla alkaneen avoliittojen yleistymisen on katsottu olevan lähtöisin kahdelta vastakkaiselta yhteiskunnan taholta. Toisaalta avoliitto on nähty koulutetun, maallistuneen ja perinteisiä porvarillisia arvoja ja auktoriteetteja vastustavan 'protestisukupolven' siirtymäriittinä (Lesthaeghe 1995), toisaalta taas avoliittojen yleistymisen laajassa mittakaavassa alkoi alemmista yhteiskuntaluokista ja levisi sieltä muita väestönosia koskettavaksi ilmiöksi (Prinz 1995). Suomessa avoliitot olivat vielä 1970-luvulla yleisimpiä koulutetumpien ihmisten joukossa, mutta yleistyivät vuosikymmenen kuluessa nopeimmin juuri vähemmän koulutetuissa väestöryhmissä (Aromaa et al. 1981; Nikander 1992).

Suomessa avoliittoja oli kaikista väestön parisuhdeperheistä vuonna 1970 muutama prosentti. Saman vuosikymmenen aikana avoliittojen määrä lähes nelinkertaistui. (SVT Väestö 2007, Perheet 2006.) Avoliitto yleistyi 1970- ja 1980-luvuilla erityisesti nuorten lapsettomien, kaupunkilaisten, alemman koulutuksen saaneiden ja työväestön parisuhteen muotona (SVT Väestö 1991:2). Käsite avoliitto omaksuttiin käyttöön juuri aikana, jolloin ilman virallista vihkimistä yhdessä asuminen alkoi tulla suosituksi nuorten keskuudessa nimenomaan tietoisena ratkaisuna, jolla arvosteltiin avioliittoa ja korostettiin parisuhdetta yksityisasiana (Jallinoja 1984, 62).

Avoliitto muuttui myös nopeasti hyväksytyksi parisuhteen muodoksi (Nikander 1992). Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen 1980-luvun alussa käynnistämässä selvityksessä avoliittojen yleistymistä ei nähty uhkana, sillä samalla todettiin, että parisuhteessa eläminen oli selvästi yleistynyt, mutta vain sen luonne muuttunut. Avoliitto oli yleistynyt nimenomaan avioliittoa edeltävänä vaiheena, ja vaikka avoliittojen kesto

1970-luvun mittaan pidentyi, arveltiin selvityksessä, ettei avoliitto pysyvänä yhdessä elämisen muotona tulevaisuudessakaan koskisi kovin suurta osaa väestöstä. (Aromaa et al. 1981.) Tilanne oli avoliittojen yhä nopeasti yleistyessä kuitenkin muuttunut seuraavalle vuosikymmenelle tultaessa niin, että osa tutkijoista arveli jo pysyvän avoliiton olevan merkittävä tulevaisuuden parisuhdemuoto (ks. esim. Finnäs 1993). Toisaalta arvioitiin, että jossain elämänsä vaiheessa suurin osa suomalaisista solmii avoliiton. (Nikander 1996.) Avoliitto näytti vakiintuneen osaksi prosessia, joka johtaa avioitumiseen.

Tällä hetkellä parisuhdeperheistä eli kaikista avo- ja avoliitoista avoliittojen osuus on 24 prosenttia, ja sekä lapsellisten että lapsettomien avoparien määrä on kasvussa. Kaikista lapsiperheistä avopareja on 18 prosenttia, aviopareja 62 prosenttia. Jo yli puolet, 53 prosenttia, ensimmäisistä lapsista syntyy avoliiton ulkopuolella. Avoliitto on silti yhä nuorten lapsettomien asumisen malli. Äideistä vain alle 24-vuotiaissa on enemmän avoliitossa asuvia, kun taas lapsettomien naisten parisuhde on 40 vuoden ikään saakka useammin avoliitto. Toisaalta avoliitot ovat myös eronneiden liiton muoto. Avopareilla on keskimäärin selvästi useammin jommankumman puolison edellinen avoliitto taustalla. (SVT Väestö 2007, Perheet 2006.) Avoliitot päättyvät eroon useammin kuin avoliitot. 1990-luvun puolivälissä ilman lapsia asuneen avoparin liiton päättyminen oli yli 10 kertaa yleisempää kuin ilman lapsia asuneen avioparin. Avopareista yleisemmin päättyvät erilleen muuttoon ilman lapsia asuneet avoparit kun taas erityisesti yhteiset lapset pienentävät eron todennäköisyyttä. (Nikander 1996.)

Myös avoliitoista yhä suurempi osa päättyy Suomessa eroon, nykyään solmittavista avoliitoista arviolta jo puolet (SVT Väestö 2007, Väestömuutokset 2006). Avoliiton asemakaan ei ole pysynyt perheen murroksessa muuttumattomana. Toisaalta avoliitto on 2000-luvullakin koko Länsi-Euroopassa edelleen ylivoimaisesti hallitseva pariutumisen muoto (Therborn 2004, 198). Myös Suomessa yleisin perhetyyppi on edelleen avoliitto, joita – lapsettomia sekä lapsellisia yhteensä – on kaksi kolmesta perheestä (SVT Väestö 2007, Perheet 2006), ja arviolta kaksi kolmesta suomalaisesta solmii jossakin elämänsä vaiheessa avoliiton (SVT Väestö 2007, Väestömuutokset 2006). Lisäksi avioparin ja heidän yhteisten lastensa muodostama perhe nähdään useimmiten edelleen eräänlaisena ydinperheen tyyppiperheenä. Ydinperheeseen

liittyvillä käsityksillä on edelleen huomattavaa normatiivista merkitystä; ne vaikuttavat uskomuksiin siitä, miten parisuhteessa elävien sekä vanhempien ja lasten väliset suhteet tulisi yhteiskunnassa järjestää. Myös muunlaisia perhetyppejä tarkasteltaessa – kuten tässäkin tutkimuksessa – vertailukohtana yleensä on perinteiseksi mielletty ydinperhe tai parisuhde. (Karhu 1998, 134.)

1.2 AVOLIITOT YLEISTYVÄT, MERKITYKSET MUUTTUVAT

Tavallisuudestaan huolimatta avoliitto on edelleen epämääräinen, hämärärajainen ja tiukkoja määrittelyitä pakeneva ilmiö. Suomessa avoliittoa ei säädellä esimerkiksi varallisuus oikeudellisesti kuten avioliittoa, joten avoparit tulkitaan lain mukaan toisilleen vieraiksi ihmisiksi (Gottberg 2005). Toisaalta eri viranomaisten hallintokäytännöissä avoliittoja kohdellaan ristiriitaisesti, ja avoliitto vaikuttaa muun muassa moniin sosiaalietuuksiin. Lisäksi avoliiton määrittely esimerkiksi tutkimuksessa on hankalaa. Väestötieteellisestä näkökulmasta avoliitto määritellään kahden henkilön avioliitonomaiseksi yhdessä asumiseksi yhteisessä taloudessa ilman, että heidät on vihitty juridisesti pätevään avioliittoon (Koskinen et al. 2007). Tilastokeskus laskee avoliitot yhteisen osoitteen perusteella tietyin kriteerein, jolloin määrittely käytännössä pitää sisällään olemattomia avopareja kun taas osa todellisista avopareista jää luokittelun ulkopuolelle (SVT Väestö 2007, Perheet 2006).

Yhteiskuntatieteellisessä, laadullisessa tutkimuksessa asunnon jakamisen perustaksi oletetaan rakkaus, jolloin päästään lähemmäs ns. todellisia avoliittoja. Usein avoliittoon oletetaan kuuluvan myös seksuaalinen suhde sekä jossain määrin yhteinen kotitalous. (Mm. Eriksen 2001, 65; Prinz 1995.) Avoliitto on kuitenkin myös hyvin subjektiivinen käsite ja sellaisena ulkopuolisten määritelmien ulottumattomissa. Useissa tutkimuksissa on havaittu, että ihmisten omat parisuhdetta koskevat määrittelyt eroavat usein ulkoapäin asetetuista (Prinz 1995). Esimerkiksi avoliittoon siirtyminen on usein asteittainen prosessi, jolloin koettu avoliiton alku saattaa olla helpompi määrittää vasta jälkikäteen (Eriksen 2001, 66). Kysely- tai haastattelututkimuksissa onkin mahdollista jättää vastaajan tai haastateltavan määriteltäväksi, eläkö hän avoliitossa (esim. Aromaa et al. 1981, 5). Myös kielenkäyttö kertoo institutionalisoitumisen asteesta, ilmiön vakiintumisesta osaksi yhteiskunnallisia käytäntöjä (Manning & Smock 2005).

Suomessa avoliitto on niin viralliseen terminologiaan kuin puhekieleenkin omaksuttu sana. Sen sijaan arkielämän havaintoni on, että meilläkin esiintyy vielä epävarmuutta siitä, mitä nimitystä luontevasti käyttää omasta avopuolisosta. Kielen tasolla avoliitto ei ole ainakaan täysin vakiinnuttanut asemaansa avoliiton vertaisena instituutiona.

Vaikka tilastot siis näyttävät avoliittojen yleistyneen, sen asema eri viranomaisten ja yksittäisten ihmisten näkemyksissä on kaikkea muuta kuin selkeä ja vakiintunut. Tilastot eivät myöskään kerro, miten avoliiton merkitykset ovat mahdollisesti muuttuneet. Avoliittoa on tulkittu perhettä koskevassa tutkimuksessa useimmiten kahdella vaihtoehtoisella tavalla: avoliiton esivaiheena, jonkinlaisena 'koeavoliittona' tai toisaalta vaihtoehtona avoliitolle (Smock 2000, 7). Avoliittoon vaihtoehtoisena instituutiona on liitetty käsitys parisuhteen sisällön väljemmästä ja vapaammasta määrittelystä; suhteeseen pätevät periaatteessa samat käytännöt kuin avoliittoonkin, mutta ne eivät ole niin normatiivisesti sitovia. Avoliittoa on lähestytty myös yhtenä avoliiton muotona, jolloin liitoilla ei ole muuta eroa kuin virallisten paperien olemassaolo, sekä vaihtoehtona sinkkuudelle, jolloin painotus on puolisoiden itsenäisyydessä ja sitoutumiselle annetaan pieni arvo. (Prinz 1995.)

Avoliiton asemasta tai yhteiskunnallisesta merkityksestä on esitetty lähinnä länsimaita koskevia tyypittelyjä tai vaihemalleja, jotka perustuvat muun muassa avoliittojen yleisyyteen eri ikäryhmissä, niiden kestoon ja siihen, kuinka yleisiä avoliitot ovat myös lapsiperheissä (Villeneuve-Gokalp 1990; Prinz 1995). Christopher Prinz (1995) on esimerkiksi esittänyt, että avoliittojen osuuden kasvaessa myös niiden luonne muuttuu vaihteittain, jotka ovat nähtävissä paitsi yhteiskunnan eri ikäryhmissä, myös yhteiskuntien välillä. Tämän 'parisuhteen transition' ensimmäisessä vaiheessa avoliitot ovat harvinaisia eikä iän mukaista vaihtelua juuri ole. Avoliitto on poikkeava ilmiö, johon kuuluu vain pieni osa väestöstä, eräänlaiset kärkirymät. Toisessa vaiheessa avoliitot ovat yleisiä nuorissa ikäryhmissä, mutta se on yhä lyhyt, avoliittoa edeltävä vaihe. Kolmannessa vaiheessa avoliittojen osuus vähenee tasaisesti vanhempia ikäryhmiä kohden; avoliitosta on tullut yleisesti hyväksytty vaihtoehto avoliitolle. Neljännessä ja viimeisessä vaiheessa iän mukainen vaihtelu katoaa jälleen avoliiton ollessa nyt kaikissa ikäryhmissä yhtä yleinen instituutio kuin avoliittokin. Avoliitosta tulee avoliiton yksi muoto tai jopa toisinpäin.

Prinz (mt.) on sijoittanut – tosin yli kymmenen vuotta sitten – Suomen vaiheeseen, jossa avoliitto on vaihtoehto avioliitolle. Avoliittojen määrä Suomessa oli tuolloin lähes yhtä suuri kuin muissa Pohjoismaissa, mutta se erosi näistä maista alhaisen avioliiton ulkopuolisten syntymien määrän vuoksi. Avoliitosta on katsottu tulleen viimeisen vaiheen mukainen avioliittoon rinnastettava parisuhteen muoto vain Ruotsissa (Heuveline & Timberlake 2004; Prinz 1995). Nykyään kuitenkin Suomessakin puolet ensimmäisistä lapsista syntyy avioliiton ulkopuolella ja avoliittolapsiperheiden osuus kasvaa yhä (SVT Väestö 2007, Perheet 2006). Voimmeko aavistella, että Suomessa ollaan menossa Ruotsin suuntaan? Avoliitto pysyvänä, avoliittoon rinnastettavana parisuhteen muotona on ehkä toistaiseksi marginaalinen mutta perheessä tapahtuvien tulevien muutosten kannalta olennainen ilmiö.

Vaihemallien ongelmana voidaan pitää sitä, että ne lähestyvät avoliiton merkitystä sen ulkopuolelta, useimmiten tilastojen pohjalta, jolloin liitossa elävien itsensä määrittelyt ja näkemykset omasta parisuhteesta eivät tule näkyviin. Seltzer (2004, 925) toteaa, että on tärkeää erottaa toisistaan avoliiton merkitys yksilö- tai parisuhdetasolla ja avoliiton merkitys yhteiskunnan, väestön tai sukulaisjärjestelmän tasolla. Jälkimmäistä voi tutkia kvantitatiivisin menetelmin, kuten avoliiton yleistymisen vaihemalleissa on tehty. Avoliiton yhteiskunnallinen merkitys ei kuitenkaan kerro kovinkaan paljoa siitä, mitä avoliitto siinä eläville merkitsee. Tästä huomiosta lähtee oma kiinnostukseni avoliittoon tämän päivän Suomessa. Tässä tutkimuksessa tarkastelen avoliiton merkityksiä yksilön ja parisuhteen näkökulmasta.

Lisäksi tilastolliset tarkastelut, joissa huomion kohteena on pelkkä avoliitto, jättävät huomiotta avoliiton merkityksiin olennaisesti kytkeytyvän toisen parisuhteen muodon, avoliiton. Avoliittoa ei nähdäkseeni voi tarkastella irrallaan avioliitosta, sillä sen olemassaolo määrittyy suhteessa avoliittoon (ja tietysti myös seurusteluun ja yksin elämiseen). Siksi avoliiton merkitysten ja siinä elämisen taustalla vaikuttavien syiden tarkastelemiseksi on kiinnitettävä huomiota myös siihen, mitä merkityksiä avoliittoon nykyään liittyy ja miten ne ovat muuttuneet.

Kuinka yleistä avoliitossa eläminen pysyvänä vaihtoehtona avioliitolle sitten Suomessa on? Väestöntutkimuslaitoksen perhebarometrin vastaajista yli puolet avoliitossa elävistä ilmoittaa, ettei aio avioitua lähitulevaisuudessa (Paajanen 2007, 38). Osuus on suuri, mutta on vaikea sanoa, tarkoittaako tämä, ettei avioituminen ole vielä tullut ajankohtaiseksi vai että avoliiton katsotaan olevan pysyvä parisuhteen muoto. Oletan kuitenkin, että niitä avoliitossa eläviä, jotka eivät katso omalla kohdallaan lainkaan tarpeelliseksi avioitua, on Suomessakin koko ajan enemmän. Eräänlaisena yhteiskunnallisen, perhettä ja parisuhteita koskevan muutoksen kärkiryhmänä he ovat mielenkiintoinen tutkimuskohde myös tulevan kehityksen kannalta. Tutkimukseni kohteena ovat siis sellaiset heteroseksuaalisissa avoliitossa elävät, joilla ei ole aikomusta avioitua, mutta jotka aikovat tulevaisuudessakin elää nykyisessä parisuhteessaan.

2 SOSIOLOGISET LÄHTÖKOHDAT

2.1 YKSILÖLLISTYVÄT ELÄMÄNKULUT JA PARISUHTEET

Avoliittojen yleistymisen on nähty liittyneen yhteiskuntarakenteellisen muutoksen ohella laajempaan aatteelliseen murrokseen, siirtymään traditionaalisesta moderniin, individualisoituneeseen yhteiskuntaan (Jallinoja 1984, 76–88; ks. myös Smock 2000, 5). Riitta Jallinoja (1991) on kuvannut modernin ajankuvan ja käytäntöjen leviämistä vaiheina, joista jokaisessa modernisuus toteutuu aiempaa syvemmin. 1950-lukua kuvasti rationaalinen mentaliteetti, jonka vaikutus perheeseen näkyi esimerkiksi naisten ansiotyön yleistymisessä ja ehkäisykeinojen mahdollistamassa perhesuunnittelussa. Perhe alkoi muuttua, mutta perinteisenä instituutiona se kyseenalaistui vasta 1960-luvulta lähtien vapaamielistymisen vaiheessa. Tällöin elämäntapoja tiukasti rajoittavat normit alkoivat murtua ja aiemmin poikkeavina pidetyt ja paheksutut elämäntavat alkoivat tulla mahdollisiksi ja yleistyä. Erityisesti tämä näkyi seksuaali- ja perhe-elämän alueella. Uudet elämäntavat kuten avoliitto nähtiin vapautumisena traditioista ja elämää säätelevistä instituutioista, esimerkiksi perheestä ja avioliitosta. Vapaamielisistä elämäntavoista tuli emansipatorinen, ideologinen keino kapinoida perinteisiä normeja ja konventionaalisia elämäntapoja vastaan. (Mt., 49–71.)

Kolmannessa, hedonistisen itsensä toteuttamisen vaiheessa aiemmin progressiivisista elämäntavoista tuli vähitellen yleisiä ja samalla myös traditionaaliset elämäntavat alkoivat jälleen tulla modernin ihmisen valinnanvaihtoehtojen piiriin. Nämä liittyivät kuitenkin yksilöllistymiseen ja henkilökohtaisen vapauden tavoitteluun. Hedonistiseen tai yksilölliseen mentaliteettiin liittyy ajatus yleistävien kategorioiden torjumisesta ja äärimmäisestä erilaisuudesta, jossa jokainen on hyväksyttävä sellaisena kuin on, mutta yksilöiden on myös jatkuvasti varmistettava, että elämäntapoihin liittyvät valinnat johtuvat heidän omasta tahdostaan. (Mt., 72–78.) Moderneja ja traditionaalisia elämäntapoja on koetettu yhdistellä postmodernissa mentaliteetissa, joka korostaa moniarvoisuutta. Postmodernisuudessa vanhan ja uuden raja tulee merkityksettömäksi ja erilaisista elämäntavoista tulee vaihtoehtoja, joista yksilöt voivat valita mieleisiään

elementtejä. (Mt., 102–106.) Postmodernissa yhteiskunnassa siis myös avo- ja avioliiton voi ajatella olevan yksilöllisiä, samanarvoisia valintoja.

Monet yhteiskuntatieteilijät ovat ihmisten elämäntapaa ja parisuhteita koskevassa aikalaieskustelussa hahmotelleet elämää postmodernissa – tai myöhäismodernissa tai jälkitraditionaalisessa – yhteiskunnassa. Ulrich Beck ja Elisabeth Beck-Gernsheim (1995) ovat väittäneet, että intiimisuhteiden ja rakkauden maailmaa kuvastaa nykyään kaaos, josta on tullut normaali yksilöllistyneen yhteiskunnan piirre. Beck-Gernsheimin (2002) mukaan yhteiskunnan individualisoitumisen seurauksena yksilöiden elämää määrittelevät perinteiset sosiaaliset suhteet, siteet ja uskomukset ovat menettäneet merkitystään. Perheen, yhteisön, luokan, uskonnon ja sukupuolen määräämät raamit ihmisten elämälle ovat heikentyneet, ja yksilöillä on nyt sekä vapaus että vastuu omasta elämästään ja siihen liittyvistä päätöksistä.

Anthony Giddens (1991; 1992) puolestaan puhuu myöhäismodernista yhteiskunnasta ja sen jälkitraditionaalisesta luonteesta. Jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa perinteet ja totut tavat eivät enää määrittele tiukasti yksilöiden toimintaa, vaan yhä useammista asioista tulee tietoisien harkinnan ja päätöksenteon kohteita. Yhteiskunnasta tulee refleksiivinen ja tietoinen sosiaalisen rakentumisensa ehdoista. Tämä koskee kaikkia yhteiskunnan tasoja, niin instituutioita kuin yksilöitä ja näiden välisiä intiimejä suhteita.

Giddensin (1991, 76–81) mukaan tyypillistä jälkitraditionaaliselle järjestykselle on yksilön jatkuva reflektiivisyys; joka hetki tai ainakin tasaisin välein yksilön on pysähdyttävä kysymään itseltään, mitä on tapahtumassa, mistä on kyse. Elämäntapojen siirtymät poikkeavat aiemmista perinteisen yhteiskunnan siirtymistä, sillä Giddens väittää, että niihin ei liity enää rituaaleja eivätkä siirtymät koskaan seuraa toisiaan itsestään selvästi, vaan niihin liittyy tietoista harkintaa ja valintaa. Kyse on siis reflektiivisistä itsensä toteuttamisesta, jonka keskeiseksi elementiksi myöhäismodernin yhteiskunnan yksilöiden jokapäiväisessä elämässä muodostuvat valinnat. Valintoja on toki tehty ennenkin, mutta erona on, että kun traditionaalisissa yhteiskunnissa juurtuneet tavat asettivat kohtalaisen kapeita, ennalta määrättyjä polkuja valintojen tekemiselle, (myöhäis)moderni aika tarjoaa lukuisia mahdollisuuksia mutta vähän vihjeitä siitä, mitä valintoja yksilön kannattaisi tehdä. Yksi keskeinen seuraus valinnoista on elämäntavat

tai -tyylit (*life styles*). Giddensin mukaan kaikki yksilöt myöhäismodernissa yhteiskunnassa ovat pakotettuja paitsi tekemään valintoja, myös muovaamaan omaa elämäntapaansa. Elämäntavoissa kyse ei ole vain siitä, miten yksilö toimii vaan keskeisemmin siitä, *kuka yksilö on*. Valinnoilla luodaan siis elämäntapoja, jotka muovaavat yksilön identiteettiä.

Beck ja Beck-Gernsheim (2001, 3–5) ovat samoilla linjoilla huomauttaessaan, että yhteiskunnan individualisoituminen ei ainoastaan salli vaan myös vaatii yksilöiden aktiivista osallistumista omaan elämäänsä ja elämäkertansa rakentamiseen. Ihmisen pysyvä ja ennalta määritelty kuva häviää ja ihmisestä tulee valinta monien mahdollisuuksien joukossa, omien valintojensa summa. Kaikesta – elämästä, kuolemasta, sukupuolesta, identiteetistä, ruumiista, uskonnosta, avioliitosta – tulee valintoja, ja 'normaalin' elämäkerran korvaa valittu, reflektiivisesti rakennettu 'tee-se-itse-elämäkerta'.

Valinnat ja reflektiivisyys kuvaavat myös nykyajan parisuhteita. Giddensin mukaan parisuhteesta on aiempien perhettä ja seksuaalisuutta säätelevien normien ja ulkoisten auktoriteettien heikennyttyä tullut yhä keskeisempi osa perheen sisäistä dynamiikkaa, mutta samalla jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa on yhä vähemmän vihjeitä, jotka kertoisivat, miten parisuhteessa tulee elää, ja yhä enemmän vaihtoehtoisia elämäntapoja tai tyyliä, joiden välillä reflektiivisen yksilön on kyettävä valitsemaan (Giddens 1992). Myös Beck-Gernsheim (2002) toteaa, että nykyajan parisuhteita kuvaavat muutos, epävakaus, siirtymät, välivaiheet ja yksilölliset valinnat. Kun yhden elämäntavan mallin sijaan elämästä on tullut suunnitelmallinen projekti, myös parisuhteissa tulee vastaan yhä enemmän tilanteita, jotka vaativat tietoisia päätöksentekoa, koska parisuhteelle on avautunut niin paljon uusia mahdollisuuksia eivätkä vanhat oletukset enää määrää ihmisten toimintaa.

Avioliitto ei tässä projektissa ole enää itsestäänselvyys. Koska yksilö on myös vastuussa valinnoistaan ja elämänsä suunnittelusta ja hänen on voitava perustella tekemänsä ratkaisut, johtaa tulevaisuuden suunnittelu ja sitä kautta sen hallitseminen parisuhteessa erilaisiin varotoimenpiteisiin. Minimoidakseen valinnoista seuraavia mahdollisia vahinkoja ihmiset kehittävät parisuhteissaan erilaisia strategioita. Beck-Gernsheim

näkee avoliiton tällaisena varotoimenpiteenä tai elämänhallinnan strategiana; se on keino jättää takaportti auki maailmassa, jossa parisuhdetta pitävät koossa enää vain helposti muuttuvat tunteet. Beck-Gernsheimin mukaan mainittu strategia voi kuitenkin kääntyä itseään vastaan ja johtaa siihen lopputulokseen, jota koetettiin välttää; mitä enemmän ihminen pyrkii riskitietoiseen käyttäytymiseen, sitä vähemmän tämä 'investoi' suhteeseen – ja sitä hauraampi suhteesta tulee. Beck-Gernsheim esittää kuitenkin myös toisenlaisen ajatuksen: Jos avioliittoon ei ylipäättään suhtauduta jonkinlaisena 'pyhänä', erityislaatuisena siteenä, yhdessä eläminen ilman virallista vihkitodistusta tulee ymmärrettävämmäksi, samoin kuin jo avioituneiden kohdalla se, että mahdollisten vastoinikäymisten kasvaessa liian suureksi ero otetaan huomioon yhtenä realistisena mahdollisuutena. (Mt., 26–27.)

2.2 ROMANTTISESTA RAKKAUDESTA PUHTAISIIN SUHTEISIIN

Aiemmin avioliitto oli instituutio yksilöiden yläpuolella, kun taas nykyään avioliiton muodostavat ja rakentavat enenevässä määrin juuri siihen sitoutuvat yksilöt. 1600- ja 1700-luvuilla avioliitto oli sosiaalisen järjestyksen komponentti, sosiaalisesti sitova instituutio, johon yksilöt eivät voineet vaikuttaa ja joka kertoi miehille ja naisille näiden roolit ja tehtävät elämän yksityiskohtia myöten. Avioliitto oli sisäistetty 'luonnonlaki', jota vahvistettiin Jumalan ja kirkon auktoriteetilla sekä aviopuolisoiden materiaalisilla intresseillä. Se perustui siis uskonnolliseen pakkoon ja työhön, ei keskinäiseen rakkauteen, itsensä löytämiseen ja terapeuttiseen diskurssiin, jossa kaksi itsenäistä ihmistä etsii itseään ja toisiaan kuten nykyään. (Beck & Beck-Gernsheim 2001.)

John R. Gillis (1997, 133–151) kuvaa, kuinka 1800-luvulta lähtien romanttisen rakkauden nousun myötä romanssi alkoi symboloida aiemmasta, laajasta rakkauskäsityksestä poiketen rakkautta kahden ihmisen, rakastavaisen välillä. Tämän myötä länsimaisessa kulttuurissa niin keskeiseen asemaan nousi kahden ihmisen romanttinen suhde, 'täydellisen parin' ihanne. Giddensin (1992) mukaan romanttinen rakkaus idealisoi rakastetun ja edellyttää kahden sielun kohtaamista. Itse ja toinen yhdistyvät siinä yhteen narratiiviin, kertomukseen, jolla ei ole yhteyttä laajempiin sosiaalisiin prosesseihin; romanttinen rakkaus luo jaetun historian, joka auttaa erottamaan parisuhteen muista perheorganisaation aspekteista. Romanttinen rakkaus siis

erottaa yksilöt laajemmasta sosiaalisesta ympäristöstä. Samalla parisuhde siirtyy erityisen yksityisyyden ja intiimiyden alueelle, ja rakkaus yhdistyy vapauteen, joka nähdään normatiivisesti haluttavana tilana.

Romanttisesta rakkaudesta ei kuitenkaan tullut yksityistä siinä mielessä, että se olisi täysin irtautunut yhteiskunnallisista ja sosiaalisista säännöistä. 1800-luvun jälkipuolella ja 1900-luvun alussa romanttinen rakkaus kytkeytyi avioliittoon, jonka myötä rakastavaiset saivat toisensa (esim. Gillis 1997; Jallinoja 2000). Samalla alettiin rakentaa kuvaa 'modernista', nykyisin perinteisenä pidetystä ydinperheestä, jonka tunnusmerkkejä olivat elinikäinen, avioliitolla virallistettu isän, äidin ja lapsen/lasten liitto. Tämän ihanteen syntyyn vaikuttivat kristinusko, siirtymä esiteollisesta työhön perustuvasta perheyksiköstä teolliseen yhteiskuntaan, jossa perheestä tuli taloudellinen yksikkö, sekä porvariston nousu 1700- ja 1800-luvuilla. (Beck-Gernsheim 2002.) Perheen sisäisen sukupuolistuneen työnjaon myötä rakkauden vaalimisesta tuli ensisijaisesti naisten työtä. Romanttisen rakkauden ajatus liittyi naisen alisteiseen asemaan perheessä ja tämän eristämiseen kodin ulkopuolisesta maailmasta. Vaikka se siis on demokraattinen parisuhteen muoto siinä mielessä, että parisuhteen on katsottu perustuvan kahden yksilön väliseen rakkauteen parisuhteen ulkoisten yhteiskunnallisten kriteerien sijaan, romanttinen rakkaus on kuitenkin sukupuoleen perustuvien valtasuhteiden paikka. (Giddens 1992.)

Giddensin mukaan romanttisen rakkauden suosio on kuitenkin edistänyt toisenlaisen suhteen muodostumista, suhteen, jossa vallitsee seksuaalinen ja emotionaalinen tasa-arvo ja joka siten järjestyttää olemassa olevia sukupuoleen perustuvia valtarakennelmia. Intiimisuhteet ovat myöhäismodernissa yhteiskunnassa muuttuneet perinteisestä, loppuelämäksi solmitusta avioliitosta suhteiksi, jotka perustuvat perinteiden, ulkoisten auktoriteettien tai taloudellisen vaihdon sijaan molemminpuoliseen tunteiden tyydyttämiseen. Parisuhteesta tulee jatkuvan rakentamisen, analysoimisen ja reflektiivisen tarkastelun kohde ja sitä pitävät koossa ainoastaan tunteet. Jos ne katoavat tai himmenevät, katoaa myös suhteen perusta ja suhde voidaan päättää. Tällainen suhde on Giddensin sanoin 'puhdas suhde' (*pure relationship*), joka rakentuu ja jota rakennetaan tasa-arvoisten kumppaneiden väliselle kommunikaatiolle ja tunteiden tyydyttymisen ympärille. (Mt.)

Giddens (1992, 58) viittaa puhtaalla suhteella tilanteeseen, jossa suhde solmitaan vain sen itsensä vuoksi, perustuen siihen, mitä kukin osapuoli saa suhteesta itselleen ja joka kestää vain niin kauan, kuin kumpikin osapuoli katsoo suhteen olevan niin tyydyttävä, että sitä kannattaa jatkaa. Kun parisuhde on riippuvainen vain siitä itsestään eikä suhteen ulkopuolisista ehdoista, suhteen ytimeksi muodostuu jatkuva reflektiivinen pohdiskelu ja itsetutkiskelu sen suhteen miten parisuhde voi ja miten minä voin parisuhteessani. Giddensin näkemys sitoutumisesta edellyttää siis *aktiivista valintaa*. (Giddens 1991, 91–93.)

Giddensin (1992, 58–61) puhdas suhde on ristiriidassa romanttisen rakkauden 'ikuisen' ja 'ainoan oikean' luonteen kanssa. Romanttinen rakkaus oli tosin edellytys puhtaan suhteen muodostumiselle, mutta sen tuotos näyttää vieneen pohjan pois romanttiselta rakkaudelta itseltään. Romanttinen rakkaus perustuu rakastavaisten väliseen 'kokonaisuuden' tunteeseen, jota vahvistavat sukupuoliittuneet ja toisilleen vastakkaiset roolit parisuhteessa. Puhtaassa suhteessa intiimiys ja luottamus syntyvät toisella tavalla, 'yhteenvirtaavan rakkauden' (*confluent love*, käännös Forsberg 2003, 88) avulla. Yhteenvirtaava rakkaus edellyttää emotionaalista tasa-arvoa ja kehittyy vain niin pitkälle kuin molemmat osapuolet ovat valmiita jakamaan itsestään.

Puhdas suhde tuntuisi kuvastavan hyvin juuri avoliittoa, sillä virallistamattomana suhteena sitä eivät pidä koossa suhteen ulkopuoliset siteet. Giddens (1992) pyrkii kuitenkin kuvaamaan käsitteellä kaikenlaisia ihmissuhteita, niin avo- ja avioliittoja kuin esimerkiksi ystävyysuhteita. Giddensin näkemystä puhtaista suhteista on kuitenkin kritisoitu siitä, että se tuntuu tyystin unohtavan rakenteellisten tekijöiden ja myös lasten merkityksen parisuhteissa (esim. Jamieson 1998; Forsberg 2003). Forsbergin (2003, 86–90) mukaan sekä Giddens että Beck ja Beck-Gernsheim kirjoittavat keskiluokkaisten aikuisten näkökulmasta. Forsberg huomauttaakin, että käytännössä tasavertaiset ja vain tunteilla toisiinsa sitoutuneet aikuiset, mikäli he ovat vanhempia, joutuvat ottamaan huomioon myös lapset ja heidän tunteensa tehdessään valintoja suhteen jatkamisesta tai päättämisestä.

Lynn Jamieson puolestaan korostaa, että seksuaalisessa ja jaettuun kotitalouteen perustuvassa parisuhteessa mahdolliset hyödyt tai menetykset ovat yleensä paljon muutakin kuin vain suhteesta saatava mielihyvä ja tyydytys. Puhtaaseen suhteeseen liittyy teoreettinen ajatus, että olisi mahdollista sulkea parisuhteen ulkopuolelle siihen vaikuttavat materiaaliset, taloudelliset ja sosiaaliset olosuhteet. Oli tämä teoreettisesti mahdollista tai ei, Jamieson väittää, että ainakaan ei ole todisteita siitä, että näin olisi todellisuudessa parisuhteissa tapahtumassa. (Jamieson 1998, 163–164.) Jamiesonin mukaan Giddensin kuvaamat intiimisuhteiden muutokset ovatkin yliyksinkertaistettu, ideologinen konstruktio, jonkinlainen ideaalityyppinen tarina, joka ei kerro paljoakaan eletyistä elämistä (Jamieson 1999, 480). Toisaalta tämän tutkimuksen kohteenakaan eivät ole niinkään eletyt avoliitot kuin tavat, joilla avoliitossa elävät parisuhteista puhuvat. Tästä syystä niitä on kiinnostavaa ja perusteltua tarkastella myös puhtaiden suhteiden näkökulmasta.

2.3 KULTTUURISET MERKITYKSET JA PYHÄ

Yksilöllistymistä ja detraditionalisaatiota käsitteleviä yhteiskuntateorioita on arvosteltu liian jyrkästä katkoksesta suhteessa aiempiin yhteiskuntiin, kun niissä kuvataan siirtymää myöhäismoderniin tai jälkitraditionaaliseen yhteiskuntaan, jossa kaikki perinteet olisivat menettäneet merkityksensä ja yksilöiden toimintaa ohjaisivat ennalta määritettyjen normien, arvojen ja uskomusten sijaan vain heidän omat, reflektiiviset valintansa. Paul Heelas (1996) kuvaa, kuinka useat traditioiden murtumisesta tai jälkitraditionaalisesta yhteiskunnasta kiinnostuneet teoreetikot ovat tuoneet tämän radikaalin teorian rinnalle maltillisemmän näkemyksen perinteiden jatkuvuuden ja yksilöllistymisen yhtäaikaaisuudesta ja limittymisestä toisiinsa. Vaikka perinteiden murtumisesta kertovia merkkejä on nähtävissä monilla yhteiskunnan alueilla, tämä ei tarkoita, että kaikki toiminta olisi kertakaikkisesti katkaissut siteensä traditioihin. Sen sijaan näiden prosessien ymmärretään kilpailevan, sekoittuvan tai vuorottelevan perinteitä ylläpitävien, uudelleensynnyttävien tai rakentavien prosessien kanssa. (Mt., 3.) Nämä teoreetikot korostavat, että ihmisten toiminta ei ole yksinomaan perinteistä ohjautuvaa mutta ei myöskään yksinomaan autonomista. He eivät kiellä, etteikö yksilöllisellä, autonomisella yksilöllä olisi nykyään keskeinen ideologinen asema, mutta muistuttavat, että ihmiset ovat yhä sosiokulttuurisia olentoja. Voimme ilmaista

itseämme yksilöinä, mutta vain yksilöinä, joiden ajatusmaailma ja puhe muovautuvat jo olemassa olevien arvojen ja käytäntöjen vaikutuksessa. (Mt., 9.)

Neil Gross (2005) on suhtautunut kriittisesti teorioihin perinteiden kuoleutumisesta etenkin intiimiyden ja parisuhteiden alueella. Detraditionalisaatiolla viitataan Grossin (mt., 287) mukaan kahteen erilliseen mutta toisiinsa yhteydessä olevaan prosessiin. Ensinnäkin kyse on sellaisten aiempien sosiokulttuuristen perinteiden hylkäämisestä tai uudelleenmuodostumisesta kuten elinikäinen avioliitto ja sen ensisijaisuus seksuaalisten suhteiden ja lisääntymisen paikkana tai patriarkaalinen, sukupuolistuneeseen työnjakoon perustuva heteroseksuaalinen parisuhde. Toiseksi perinteiden murtumisella on viitattu yleensä perinteisiin perustuvan toiminnan vähentymiseen, siis sellaisen toiminnan, jota on perusteltu aiempien toimintatapojen jatkuvuudella.

Gross itse tuo keskusteluun analyttisen käsiteparin, jonka avulla kuva detraditionalisaatiosta tarkentuu. Hänen mukaansa detraditionalisaatiosta puhuvat tarkoittavat itse asiassa 'säänteleviä perinteitä' (*regulative traditions*), jotka perustuvat joidenkin tietyssä yhteisössä arvostettuina pidettyjen ja sen kulttuuriselle identiteetille keskeisten toimintatapojen ylläpitämiseen sanktioiden ja sosiaalisen poissulkemisen tai sen uhan avulla. Yhteisöstä poissulkeminen voi olla fyysistä mutta myös symbolista, esimerkiksi häpäisemistä tai sosiaalisen statuksen alenemista. (Mt., 288, 293–295.) Tällaisten perinteiden ja moraalin heikentymisestä ei voi kuitenkaan päätellä, että sen tilalla olisi vain ennalta määrittelemätöntä, reflektiivistä toimintaa, sillä perinteitä muokkaavat myös toisenlaiset mekanismit: 'merkityksiä rakentavat perinteet' (*meaning-constitutive traditions*).

Merkityksiä rakentavat perinteet muovaavat sosiaalista toimintaa eri tavoin kuin sääntelevät perinteet. Kun sääntelevät perinteet voivat joinakin historian hetkinä olla heikompia kuin toisina, merkityksiä rakentavat perinteet ovat Grossin mukaan sosiaalisen elämän välttämätön edellytys. Ne siirtyvät sukupolvelta toiselle sosialisoinnin avulla ja asettavat rajat sille, mitä meidän on mahdollista ajatella tai ilmaista ja miten meidän on mahdollista toimia. Merkityksiä rakentavat perinteet

antavat meille ne semioottiset välineet, joiden varassa merkityksellistä toimintaa on mahdollista rakentaa; ne ”muovaavat toimijasta olennon, joka ymmärtää maailmaa ja suuntautuu siihen tietyllä tavalla” (käännös J.N.). (Mt., 295–296.)

Hieman samansuuntaisena puheenvuorona voi nähdä Jeffrey C. Alexanderin (2003) pyrkimyksen hahmotella sellaista kulttuurista sosiologiaa (*cultural sociology*), jonka tavoitteena on tuoda esille ne usein tiedostamattomat kulttuuriset rakenteet, jotka ohjaavat yhteiskuntaa ja sen toimintaa. Ne ovat rakenteita, joiden sääntöjen noudattaminen tai seuraaminen ei perustu paktoon vaan vapaaseen tahtoon, jonka syitä ihmisten on kuitenkin usein vaikea perustella. Alexander toteaa, että niissä on kyse *merkityksistä*. Sosiaalisten rakenteiden voiman salaisuus piilee siinä, että ne eivät vaikuta ihmisiin ainoastaan ulkoisesti vaan myös sisäisesti, merkityksellisyytensä kautta. Nämä merkitykset ovat usein vaikeasti havaittavia ja sosiaalisesti rakennettuja. Kollektiiviset, subjektiiviset ja sosiaalisesti rakentuneet tunteet ja ajattelutavat oikeastaan hallitsevat maailmaa; ne muovaavat organisaatioita ja niiden sääntöjä, määrittelevät lakien moraalisen sisällön ja innoittavat teknologista ja taloudellista kehitystä. (Mt., 3–5.) Kaikki toiminta, oli se kuinka rationaalista, instrumentaalista tai reflektiivistä hyvänsä, on jossain määrin kietoutunut myös tunteisiin ja merkityksiin. Myös instituutioilla on ideologinen perusta, joka muovaa niiden toimintaa, rakenteita ja tavoitteita ja johon niiden legitimaatio pohjautuu. (Mt., 12.)

Myös parisuhteisiin ja erityisesti avioliittoon virallisena, julkisena instituutiona liittyy sen lainsäädännöllisesti määritellyn aseman ohella kulttuurisia, sosiaalisesti rakentuneita merkityksiä. Grossin (2005, 297–301) mukaan avioliittoa, sen muotoa ja sisältöä eivät enää määrittele sääntelevät perinteet, mutta tähän perinteiseen avioliittoon ’kirjoitettu’ parisuhteen kuva – elinikäinen liitto, joka perustuu sukupuolten väliselle eriytyneelle työnjaolle – on säilyttänyt asemansa hegemonisena kulttuurisena ihanteena. Tätä ihannetta pitävät yllä ja tuottavat merkityksiä rakentavat perinteet, jotka ylentävät avioliiton eräänlaisen abstraktin ideaalin tasolle, kuvaamaan hyvää parisuhdetta ja perhettä, joka Grossin mukaan on säilyttänyt myös pyhän konnotaatioita.

Tartun tähän ’pyhän’ käsitteeseen, johon antropologi Mary Douglas tarjoaa mielenkiintoisen näkökulman. Douglasille (2005) [1966] pyhä ei ole ensisijaisesti

uskonnollinen käsite, vaan liittyy yhteisöllisen tai yhteiskunnallisen järjestyksen ylläpitämiseen. Kulttuurit rakentuvat sääntöjen varaan, joilla pidetään yllä standardoitunutta luokitusjärjestelmää. Tällainen luokitusjärjestelmä perustuu puhtaan, pyhän, erottamiseen epäpuhtaasta, liasta tai saastaisesta. Douglas kuvaa puhtaan ja saastaisen erottamista varsin konkreettisesti perustamalla ajattelunsa näkemykseen, että lika on vain ainetta väärässä paikassa. Näin voimme ymmärtää ei vain vieraiden kulttuurien vaan myös omamme tapoja pitää yllä sosiaalista järjestystä puhtaan ja likaisen rajanvedon avulla. Pyhällä ja epäpuhtaalla on kuitenkin myös abstraktimpi ulottuvuus; ne eivät kuvaa ainoastaan esineitä vaan myös asioita. Luokitusjärjestelmä, jossa jotakin asiaa tai ilmiötä pidetään pyhänä, synnyttää myös anomalioita, joiden saamalla symbolisella arvolla muistutetaan rajoista, joissa yhteisön sosiaalisia arvoja uusinnetaan. Tällä tavalla puhtaus liittyy myös moraaliin; saastaisuus yhdistyy moraaliseen poikkeavuuteen tai vähintäänkin epäilyttävyyteen.

Avioliiton pyhydestä kertoo se, että sen symbolisella arvolla on muistutettu rajoista, joissa sukupuolten välistä yhteiselämää on ollut sallittua elää. Pitkälle 1900-luvun jälkipuoliskolle asti avioliittoa edeltävä yhteiselämää pidettiin likaisena ja moraalittomana. Sari Charpentier (2001) puolestaan on osoittanut, kuinka vielä 2000-luvulla avioliittoinstituution symbolista arvoa on pidetty niin tärkeänä, että samaa sukupuolta olevien parisuhteiden virallistamista varten on haluttu luoda erillinen rekisteröity parisuhde. Avioliiton erottelulla pyhäksi liitoksi pidetään Charpentierin mukaan yllä myös luokitusjärjestelmää, joka perustuu sukupuolierolle ja heteroseksuaaliselle järjestykselle. Pyhä onkin Douglassiin palatakseni täydellinen kategoria ja pyhän ylläpitäminen edellyttää luokittelua, eri kategorioiden pitämistä erillään, mikä usein tapahtuu rituaalien avulla (Douglas 2005 [1966]). Toisin kuin Giddens kuvaillessaan myöhäismodernia yhteiskuntaa väittää, monia elämänkulun siirtymiä, myös avioitumista, näyttävät saattelevan edelleen rituaalit. Gillis (1997) itse asiassa huomauttaa, että häistä on tullut sitä näyttävämpiä ja ritualisoituneempia, mitä yleisemmiksi vaihtoehtoiset perheen ja parisuhteen muodot ovat tulleet. Erilaisiin parisuhteisiin näyttää siis liittyvän monenlaisia sosiokulttuurisia merkityksiä, jotka kuuluvat laajempaan luokitusjärjestelmään, jossa avo- ja avioliitolla on erityiset paikkansa.

2.4 TUTKIMUSKYSYMYYS

Tässä tutkimuksessa olen kiinnostunut avoliittoon ja avioliittoon sekä yleisemmin nykyajan parisuhteisiin liittyvistä sosiokulttuurisista merkityksistä. Tarkastelen erityisesti sitä, missä määrin perheen murroksen ja myös avoliittojen yleistymisen taustalla vaikuttaneet yhteiskunnalliset prosessit kuten perinteiden murtuminen ja yksilöllistyminen sekä muutokset intiimisuhteissa ja sukupuolten välisissä suhteissa koetaan merkityksellisiksi yksittäisten ihmisten elämässä ja valinnoissa.

Kysyn ensiksi, *miten* avoliittoon avioliitolle vaihtoehtoisena, pysyvänä instituutiona on päädytty; miten päätös tai aikomus olla avioitumatta muodostuu yksilön ajatuksissa ja parisuhteen sisäisessä vuorovaikutuksessa; onko kyse tietoisesta päätöksestä vai epämääräisemmästä prosessista. Toiseksi kysyn, *miksi* avopuolisot ovat valinneet avoliiton pysyväksi parisuhteen muodoksi, ja minkälaisia konkreettisia, materiaalisia, esimerkiksi taloudellisiin tai juridisiin kysymyksiin liittyviä tai toisaalta ideologisia, arvoihin ja sosiokulttuuriin merkityksiin liittyviä syitä he tuovat esiin ratkaisunsa taustalla. Kolmanneksi tarkastelen sitä, *millaisena* avoliitossa elävät näkevät nykyisen parisuhteensa; millaista kuvaa he tuottavat siitä suhteessa avioliittoon, muihin avoliittoihin tai muunlaisiin parisuhteen muotoihin ja millainen on heidän mielikuvansa ihanteellisesta, hyvästä parisuhteesta. Erityisesti kiinnitän huomiota siihen, millaista kuvaa pysyvästi avoliitossa elävät rakentavat yksilöstä parisuhteessa sekä sukupuolten välisistä suhteista ja millaisia perinteisiä tai yksilöllisiä aineksia he puheessaan käyttävät. Kysyn myös, tuotetaanko tässä puheessa parisuhteista pyhän järjestyksiä ja mikä paikka pyhälle niissä osoitetaan.

Ennen kuin siirryn kuvaamaan, mitä pysyvästi avoliitossa elävät ihmiset näistä kysymyksistä kertovat, sekä tulkitsemaan heidän puhettaan edellä esittämieni sosiologisten lähtökohtien valossa, kerron seuraavassa luvussa, keitä haastattelemani avoliittolaiset ovat ja millaisin menetelmin tartun edellä hahmottelemini tutkimuskysymyksiin.

3 AINEISTO JA MENETELMÄT

Kysymys avoliiton merkityksestä on yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa useimmiten ymmärretty kysymyksenä siitä, mikä on avoliiton paikka moninaistuvien perhemuotojen joukossa. Suomessa avoliitto herätti kiinnostusta erityisesti yleistyessään nopeasti 1970- ja 1980-luvuilla. Yleistymisen taustoja on tarkasteltu lähinnä kvantitatiivisin kyselytutkimuksin, joiden avulla on selvitetty avoliittojen esiintymisen laajuutta, avoliitossa elävän väestön erityispiirteitä sekä avoliiton valitsemiseen liittyviä tekijöitä. Pääosa suomalaisista tutkimuksista perustuu Tilastokeskuksen toteuttamiin työvoimatutkimuksiin 1970-luvun lopulla (Aromaa et al. 1981) ja 1980-luvun lopussa (SVT Väestö 1991:2) sekä perheellistymistä ja perheiden muodostumista ja hajoamista koskeviin haastattelututkimuksiin vuonna 1989 ja 1990-luvun alkupuolella (esim. Nikander 1992; 1995; 1996; Finnäs 1993; Ritamies & Miettinen 1996; Lindgren 1997).

Avoliittojen vakiinnuttua osaksi tavallista parisuhteen kulkua näyttää kiinnostus ilmiön tutkimiseen laimenneen. Poikkeuksen tekevät Väestöntutkimuslaitoksen vuosien 1997 ja 2007 perhebarometrit, joiden avulla on selvitetty muun muassa avoliitossa ja avioliitossa elävien näkemyksiä avioitumisesta (Reuna 1997; Paajanen 2007). Nykyään todetaan, että avoliitosta on tullut oma parisuhteen muotonsa avioliiton rinnalle (Koskinen et al. 2007; Paajanen 2007). Tästä huolimatta avoliiton merkityksiä avoliitossa eläville ei ole meillä tutkittu laadullisin menetelmin. Avoliitossa elämisen yksilötason merkitysten sekä ilmiön taustalla vaikuttavien tekijöiden ymmärtämiseksi syvällisemmin on kansainvälisestikin kaivattu kvalitatiivista tutkimusta, joka kuuntelee avoliitossa eläviä ihmisiä yksilöinä ja heidän näkemyksiään (ks. Manning & Smock 2005; Smock 2000). Tästä tutkimuskatveesta löytyykin käsillä olevan laadullisen haastattelututkimuksen paikka.

3.1 TEEMAHAASTATTELUT JA HAASTATTELUPUHE YHTEISESTI TUOTETTUNA KONSTRUKTIONA

Tartun useissa avoliiton yleistymisen vaihemalleissa esitettyyn ajatukseen siitä, että avoliitosta olisi tulossa (tai tullut?) Suomessa esimerkiksi Ruotsin tapaan avoliiton haastava tai sille vaihtoehtoinen instituutio tai jopa sen kanssa tasavertainen parisuhde, ikään kuin yksi avoliiton muoto (esim. Prinz 1995). Tarkastelen siis merkityksiä, joita parisuhteessa elävät itse antavat liitolleen, en niinkään avoliiton merkitystä väestöllisenä ilmiönä, vaikka jälkimmäisellekin uskon olevan yllä mainitun ennusteen ja suomalaisia avoliittoja koskevan tutkimuksen vähyyden välisen epäsuhtan perusteella tilausta.

Yksilötason merkitysten tutkimiseen laadullinen haastattelu tuntuu luontevalta menetelmältä, sillä sen avulla voidaan ’mitä’-kysymysten lisäksi (tai sijaan) etsiä vastauksia ’miten’-kysymyksiin; väljästi strukturoidussa laadullisessa haastattelussa tavoitteena ei niinkään ole selittää kuin *ymmärtää* ihmisiä ja heidän toimintansa monimutkaisiakin sosiaalisia ehtoja (Fontana & Frey 2000). Avoliiton ja avoliiton oletetun tasavertaistumisen tarkastelemiseksi olisi tietysti tärkeää vertailla avoliitossa elävien näkemyksiä avoliitossa elävien (tai avioitumista suunnittelevien) näkemyksiin, kuten esimerkiksi Jane Lewis (2001) on tehnyt Iso-Britanniassa. Vertaileva näkökulma edellyttäisi kuitenkin riittävän suuret ja homogeeniset avoliitossa ja avoliitossa elävien haastateltavien otokset (mt.), mikä jo ajallisesti olisi tämän tutkimuksen mittakaavassa mahdotonta. Mikäli avoliittojen yleistymisestä esitettyihin vaiheisiin on uskomisen, tällä hetkellä pysyvästi avoliitossa elävät avoparit muodostavat eräänlaisen kärkiryhmän (1970-luvulla vrt. Aromaa et al. 1981, 30), jonka valintojen ymmärtäminen on erityisen kiinnostavaa avoliiton tulevien muutosten kannalta. Tämän ajatuksen perusteella olen rajannut tutkimukseni kohteeksi niin sanotut pysyvät avoliitot.

Tutkimus perustuu kymmeneen avoliitossa elävän ihmisen tai avoparin teemahaastatteluun. Pariskuntahaastattelujen ansiosta haastateltavia oli kaiken kaikkiaan kolmetoista, kymmenen naista ja kolme miestä. Toisin kuin Lewis (2001), päätin olla rajaamatta ja homogenisoimatta otosta ja pyrkiä päinvastoin haastattelemaan erilaisia avoliitossa eläviä ihmisiä: eri ikäisiä, eri pituisissa liitoissa eläviä, lapsellisia ja lapsettomia. Halusin saada mahdollisimman monipuolisen kuvan erilaisten avoliittojen muodoista ja yleisemmistä logiikoista sekä pysyvästi avoliitossa elävien näkemyksistä

ja kokemuksista. (Vrt. Jokinen 2005, 36.) Haastateltavia etsittäessä ainoa kriteeri oli siis haastateltavan eläminen avoliitossa ja avoliiton määrittely pysyväksi siinä mielessä, että avopuoliso(i)lla ei ole aikomusta avioitua.

Tein haastattelut helmi–kesäkuussa vuonna 2006. Haastateltavien löytäminen osoittautui hankalaksi tehtäväksi erityisesti siitä syystä, etteivät avoliitossa niin sanotusti pysyvästi elävät ole selkeä ryhmä, jonka jäseniä tavoittaisi esimerkiksi tietyistä paikoista tai joitakin tiettyjä kanavia pitkin. Tutkimukseni aiheen tullessa puheeksi erilaisissa tilanteissa moni keskustelukumppani tosin muisti jonkin tuttavapariskunnan, jonka he arvelivat sopivan tutkimuksen kohteeksi. Jos asiaa lähdettiin selvittämään mahdollisten haastateltavien toivossa, toisinaan selvisi, että avopari ei kylläkään suunnitellut avoliittoa lähitulevaisuudessa mutta ettei heillä ollut mitään avioitumista vastaankaan. Joissakin tapauksissa kyseessä oli pitkäaikainen avoliitto, jossa yritettiin ratkoa parisuhteen muodon ongelmaa toisen halutessa naimisiin, toisen vastustaessa avoliittoa. Yhden pariskunnan kohdalla oli kyse siitä, että molemmat halusivat naimisiin, mutta yhteisymmärrykseen ei päästy tavasta; toinen halusi avioitua vaivihkaa maistraatissa, toinen näyttävästi isossa häätjuhlassa! Jo tämä vihjaa siitä, kuinka monimerkityksinen ja selkeitä määrittelyjä karttava ilmiö avoliitto on.

Haastateltavat löytyivät kuitenkin lopulta. Viisi haastateltavaa, joista kaksi keskenään avoliitossa, löytyi tuttavien avustuksella. Kolme, näissäkin yksi pariskunta, tuli mukaan nähtyään perheaiheisen lehden internetsivulle laittamani ilmoituksen. Loput viisi, jälleen mukana yksi pariskunta, löytyivät feministiseltä sähköpostilistalta, jonne laitoin ilmoituksen toiveena tavoittaa myös sellaisia haastateltavia, joiden puheessa voisi näkyä jälkiä naisliikkeen yhteydestä avoliittojen yleistymiseen (ks. Prinz 1995; Lesthaeghe 1995; Suomesta Jallinoja 1983). Tutkimusilmoituksia oli myös esimerkiksi kirjastojen ja kansalaisopistojen ilmoitustauluilla, mutta näiden avulla ei löytynyt haastateltavia. Haastateltavien etsimisessä käyttämieni kanavien sekä käytössä olevien resurssien johdosta suurin osa haastatelluista on pääkaupunkiseudulta, yksi muualta Uudeltamaalta ja yksi itäsuomalaisesta kaupungista. Kaikki haastattelut tehtiin pääkaupunkiseudulla.

Pyysin haastatteluilmoituksessa (liite 1) haastateltavaksi ensisijaisesti avopareja, siis avopuolisoita yhdessä. Tämä onnistui kolmessa haastattelussa. Kaikki yksin haastatellut olivat naisia, samoin ne, jotka avopareista ottivat yhteyttä. Voikin pohtia, ovatko naiset ylipäättään halukkaampia keskustelemaan omasta elämästään ja ajatuksistaan vieraiden ihmisten kanssa, vai ovatko tietyntylaiset aiheet sellaisia, että ne eivät houkuttele miehiä haastatteluun (ks. tasa-arvosta Jokinen 2005, 35–36); ovatko esimerkiksi parisuhteet tai avo- ja avioliitto ’naisaihe’. Miesten omista kieltäytymisen syistä ei ole tietoa.

Haastateltujen avopuolisoiden heidän puolestaan tarjoamia syitä olivat mm. työstä johtuva kiire, matkoilla olo, lasten hoitaminen sillä aikaa kun puoliso oli haastattelussa sekä ainakin yhdessä tapauksessa se, ettei pois jäänyt puoliso ajatellut avioliitosta samalla tavalla. Useammassa haastattelussa myös kävi selvästi ilmi, että pysyvä avioliitto ja avioitumisesta kieltäytyminen ovat nimenomaan naisen päätös, kun taas miehelle kysymys on merkityksettömämpi (ks. luku 5.1: Patriarkaallinen instituutio). Jos on yhdentekevää, onko parisuhde avo- vai avioliitto, ei ehkä koeta kovin mielekkääksi tulla kertomaan tätä tutkimushaastatteluun.

Haastattelut tehtiin joko haastateltavien kotona tai kirjaston ryhmätyötilassa. Ne kestivät tunnista kahteen tuntiin, pariskuntien haastattelut keskimäärin hieman kauemmin kuin yhden ihmisen haastattelut, ja ne äänitettiin myöhempää litterointia ja analyysia varten. Haastattelut olivat puolistrukturoituja teemahaastatteluja (esim. Tiittula & Ruusuvuori 2005, 11). Niissä käytiin läpi tiettyjä, aiemman sosiologisen teoreettisen ja empiirisen tutkimuksen pohjalta hahmottamiani teemoja kohtalaisen vapaassa järjestyksessä, antaen enemmän aikaa kullekin haastateltavalle tärkeältä vaikuttaville aiheille. Tällaisen haastattelun etu on, että kun ei pidetä tiukasti kiinni tietyistä kysymyksistä ja niiden järjestyksestä, jää enemmän tilaa haastateltavan äänelle, haastateltava voi tuoda esiin itselleen tärkeitä alateemoja ja tätä kiinnostavista asioista voidaan keskustella enemmän jättäen jotkin toiset alueet vähemmälle huomiolle (Eskola & Suoranta 1999, 87–88).

Oletukseni ei kuitenkaan ole ollut, että haastateltavien ’omaa ääntä’ kuuntelemalla olisi mahdollista päästä käsiksi johonkin haastattelutilanteen takana olevaan autenttiseen ’totuuteen’. Oman äänen metaforaa on arvosteltu siitä, että se romantisoi haastattelutilanteen eikä ota huomioon samankin ihmisen erilaisia ääniä eri tilanteissa tai vaikka vain haastattelun eri vaiheissa (Gubrium & Holstein 2002). Vaikka

haastattelija kysymyksillään pyrki ohjailemaan haastattelun puhetta mahdollisimman vähän, tutkija on aina paitsi kysymyksenasettelunsa niin myös fyysisen läsnäolonsa vuoksi ei ainoastaan aineiston kuuntelija ja analysoija vaan myös sen tuottaja (Juhila 1999b, 212). Lisäksi tutkija tuo haastatteluun mukanaan myös oman tieteellisen taustansa teoreettisine käsitteineen ja tulkintakehikkoineen (Charmaz 2002). Ymmärrän tekemäni haastattelut siis Tiittulan ja Ruusuvuoren (2005) tapaan konstruktionistisesta näkökulmasta, jossa tutkimushaastattelua lähestytään osana tiedon tuottamisen prosessia. Tutkittavat avo- ja avioliiton merkitykset rakentuvat siis osaksi haastatteluvuorovaikutuksessa ja niitä tuotetaan ja uusinnetaan diskursseissa, joihin itsekin tutkijana heijastan omia käsityksiäni käyttämieni käsitteiden ja kategorioiden kautta.

Coffey ja Atkinson (1996, 78) huomauttavat, että kertomusten kertomisen tapaan vaikuttaa keskeisesti se, kuka on sen yleisö, kuulija. Huomiota onkin kiinnitettävä niihin tapoihin, joilla kertoja tarinaa kertoessaan rakentaa identiteettiään tai representaatiota siitä. Haastattelussa kuulija on haastattelija, josta välittyy haastateltaville paljon tietoa myös kertomatta, mikä väistämättä muovaa haastattelussa tapahtuvaa vuorovaikutusta. Tämän tutkimuksen haastatteluissa haastattelijan ja haastateltavien välisen kulttuurisen ja sosiaalisen etäisyyden voisi kuvitella olevan kohtalaisen pieni, sillä yhdistävinä tekijöinä oli useimmissa tapauksissa muun muassa sukupuoli sekä korkeakoulutusta. Tutkimuksen aiheen kannalta voi myös pohtia, mikä merkitys on haastattelijan omalla siviilisäädylä ja elämäntilanteella tai haastateltavien arviolta siitä. Vaikka pidättäydyin haastatteluissa tietoisesti ottamasta itse kantaa avioliittokysymykseen enkä siten myöskään tuonut esiin omaa elämäntilannettani, iän, opiskelijastatuksen ja ehkä myös siviilisäädystä kertovien merkkien puuttumisen perusteella moni on saattanut olettaa, etten ainakaan elä avioliitossa. Haastattelujen dynamiikka ja tuotettu puhe olisivat saattaneet muuttua, jos olisin ollut tässä suhteessa tunnistettavasti eri positiossa kuin haastatellut. Eero Suonisen (1993, 124) tapaan voidaan kysyä, korostuiko haastattelupuheessa esimerkiksi individualistinen puhetapa, koska haastattelijana oli nuori, akateeminen opiskelijanainen, jonka ei oletettu elävän avioliitossa ja joka siksi tulkittiin individualistiseksi? Entä olisivatko haastateltavat puhuneet parisuhteestaan eri tavalla vanhemmalle, tietävästi avioliitossa elävälle ihmiselle?

Teemahaastattelujen tarkoituksena oli saada haastateltavat ohjailevien kysymysteni lomassa kertomaan kohtalaisen vapaamuotoisesti omista avoliittoa ja avioitumista koskevista näkemyksistään. Tämä onnistui uskoakseni hyvin. Useimmat haastateltavat puhuivat varsin vapaasti ja vuolaasti avo- ja avioliitoista yleensä ja myös omasta parisuhteestaan. Yksi haastateltu muotoili selkeitä, jäsenneltyjä ajatuksia, jotka litteroituna tekstinä saattavat olla yli kahden sivun mittaisia, keskeytyksettömiä puheenvuoroja. Toinen puolestaan antoi ajatustensa tulla osin sivupoluille eksyvänä tajunnanvirtana, jota oli välillä mahdotonta ohjata ennalta miettimieni teemojen määrittelemiin uriin. Ainakin puheen vuolaus kertoo siitä, että aihetta on pohdittu todennäköisesti runsaasti ja siitä on saatettu puhua aiemminkin ehkä toisenlaisille kuulijoille. Haastattelu ei siis välttämättä ollut ensimmäinen tilanne, jossa pysyvään avoliittoon liittyvää puhetta tuotettiin. Tällöin kertomisen tavat saattavat usein olla jo ennalta vakiintuneita. (Coffey & Atkinson 1996, 78.)

Oman lisänsä haastattelujen vuorovaikutukseen toivat pariskuntahaastattelut. Tutkittaessa intiimejä parisuhteita voi olla ongelmallista, että molemmat parisuhteen osapuolet ovat haastateltavana samanaikaisesti, sillä kumppanin läsnäolo saattaa vaikuttaa vastausten itsenäisyyteen (Willems 2003, 942). Jotkut tutkijat ovat päätyneet haastattelemaan vain toista kumppania (mt.), toiset ovat haastatelleet molemmat parisuhteen osapuolet yhdessä ja erikseen (Lewis 2001; Lindsay 1999). Kuitenkin arvelin, että tutkittaessa ilmiötä, johon vaikuttaa osaltaan myös parisuhteen osapuolten yhteinen päätöksenteko ja keskinäiset neuvottelut, olisi kiinnostavaa haastatella avopareja yhdessä. Kuten sanottu, tämä onnistui vain kolmessa haastattelussa. Tämän tutkimuksen haastateltujen kohdalla vaikuttaa siltä, että juuri yhdessä haastatteluun osallistuneet avopuolisot olivat varsin yksimielisiä avoliittokysymyksestä. Toisaalta puolisot eivät arastelleet tuoda esiin olevansa joistakin asioista eri mieltä. Näin he myös ruokkivat toistensa ajatuksia ja puhetta ja haastatteluissa syntyi mielenkiintoista keskustelua myös haastateltavien kesken. He saattoivat kyseenalaistaa toistensa sanoja ja vaatia perusteluja, esimerkiksi näin: ”Mä aloin miettiä tota sun edellistä vastausta, et nyt kun ne kirjoitetaan paperille, ni ne on ihan ristiriidassa keskenään”, minkä jälkeen toinen puoliso joutui tarkentamaan sanojaan. Samalla haastatteluissa käytiin neuvottelua siitä, millaista kuvaa pysyvästä avoliitosta avoparit tuottavat. Tällä tavalla haastattelijan rooli ei pysynyt koko ajan haastattelijalla, vaan myös haastateltavat saattoivat välillä

ottaa hetkellisesti roolin itselleen ja avustaa varsinaista haastattelijaa. Parien haastattelun edut olivat siis samoja kuin esimerkiksi ryhmähaastatteluissa, joissa haastatteluun osallistuvien keskinäinen vuorovaikutus usein vähentää haastattelijan tarvetta osallistua keskusteluun ja siten pienentää tutkijan vaikutusta haastatteluprosessiin (Madriz 2000, 836) – sikäli kuin se diskursseja ja merkityksiä tutkittaessa on tarpeellista. Lisäksi, koska avopuolisot eivät säännönmukaisesti edustaneet mitään parisuhteen yhtenäistä ajatusmaailmaa, vaan toivat esiin omia mielipiteitään yksilöinä, haastatteluiden voidaan katsoa kattavan yhteensä kolmentoista ihmisen avo- ja avioliittoon liittyviä näkemyksiä ja kokemuksia.

Haastattelurungon (liite 2) mukaisesti haastatteluissa käytiin lyhyesti läpi parisuhteen historiaa, sitä miten avioliittoon oli päädytty ja miten aikomus tai päätös olla avioitumatta oli muodostunut. Niissä keskusteltiin syistä pysyvään avioliittoon, avioliiton merkityksestä ja vaikutuksista omassa elämässä ja avo- ja avioliittoon liittyvistä näkemyksistä. Myös lainsäädännöllisten erojen merkityksestä kysyttiin. Lisäksi puhuttiin suhteen ulkopuolisten ihmisten suhtautumisesta haastateltavien avioliittoon sekä avopuolisoiden itsensä määrittelemistä rooleista parisuhteessa. Lopuksi kysyttiin vielä, millainen haastateltavien mielestä on hyvä parisuhde ja erityisesti hyvä avioliitto, ja keskusteltiin siitä, mikä on ylipäättään parisuhteen merkitys haastateltavien elämässä.

Tutkijan on hyvä olla avoin myös tutkimusprosessin aikana huomiota herättäville uusille, yllättävillekin teemoille. Tällainen ennakoimaton, mutta toistuvasti esiin nouseva teema olivat esimerkiksi häät. Vaikka aihe tuntui aluksi tutkimusaiheen kannalta varsin triviaalilta, jouduin kuitenkin häiden ansiosta pohtimaan tutkimuksen edetessä avioliiton erilaisia merkityksiä aiempaa laajemmin. Haastattelujen myötä myös tietyt kysymykset osoittautuivat hyödyllisiksi. Tällainen oli pysyvän avioliiton merkityksiä pohdittaessa kysymys siitä, millaisia syitä avioliitossa elävät arvelevat olevan avioituvien ihmisten naimisiinmenon taustalla. 'Pysyvää avioliittoa' ei ole olemassa ilman mahdollisuutta avioitua; avioliitosta puhuttaessa avioliitto on aina vertailukohta, standardi, johon avioliittoa verrataan. Haastateltavien tuntuikin joissakin yhteyksissä olevan helpompi puhua oman elämäntapansa taustalla vaikuttavista tekijöistä käsittelemällä niitä vastaesimerkin, avioituvien ja heidän motiivinsa

pohtimisen avulla. Niinpä haastatteluissa ja myös tutkimuksessa pohditaan paljon myös avioliittoa instituutiona.

3.2 AVOLIITTOLAISET

Kymmenen haastattelun yhteensä kolmetoista haastateltavaa, kymmenen naista ja kolme miestä, ovat syntyneet vuosina 1957–1981; haastatteluhetkellä kuusi haastateltavaa oli alle 30-vuotiaita, neljä 30–40-vuotiaita, yksi hieman yli neljäkymmenen ja kaksi viisissäkymmenissä. Haastatellut painottuivat siis nuorempiin ikäryhmiin, kuten avioliitot koko väestössäkään (SVT Väestö 2007, Perheet 2006), tosin haastatteluista pois jääneiden avopuolisoiden joukossa oli myös muutama 1940-luvulla syntynyt. Haastateltujen koulutustaso on selvästi korkeampi kuin väestössä keskimäärin. Kolmella on suoritettu akateeminen korkeakoulututkinto, yhdellä ammattikorkeakoulututkinto. Neljä haastateltua suoritti haastatteluhetkellä vielä akateemista tutkintoa, yksi opiskeli ammattikorkeakoulussa ja yhdellä korkeakouluopinnot olivat jääneet vuosia sitten kesken. Kahdella on opistotason tutkinto, yhdellä ei ole ammatillista koulutusta. Haastateltavista neljä oli päätoimisia opiskelijoita. Kaikki työelämässä olevat yhtä taiteilija-ammattinharjoittajaa lukuun ottamatta toimivat ns. valkokaulusammateissa, samoin yksi hoitovapaalla lapsia hoitava nainen. Ammattinimikkeitä olivat mm. matemaatikko, kirjanpitäjä, pääsihteeri, mainosgraafikko, rekrytointikonsultti ja ATK-tukihenkilö. Koulutus- ja ammattijakauman osalta aineisto on yksipuolinen, osittain johtuen haastateltavien etsimiseen käytetyistä reiteistä. Tämä on harmillista, sillä nyt mahdolliset sosioekonomisten ryhmien väliset erot näkemyksissä avo- ja avioliitosta sekä tavoissa puhua siitä eivät pääse tarkastelun kohteeksi.

Haastateltujen avioliiton kesto vaihteli kahdesta yli 20 vuoteen. Yksi avioliitto oli haastatteluhetkellä jatkunut muutaman vuoden, neljä avioliittoa 5–6 vuotta, neljä 8–10 vuotta ja yksi 22 vuotta. Parisuhteet olivat kestoiltaan vielä hieman pidempiä; yli puolet avioliitoista oli alkanut 1–3 vuoden seurustelun jälkeen, yhdessä suhteessa oli seurusteltu ensin seitsemän vuotta. Kolmessa avioliitossa tosin oli muutettu heti seurustelun alettua yhteen. Kolmestatoista haastatellusta yhdelläkään ei ollut takana aiempaa avioliittoa, avioliitossa heistä oli sen sijaan ennen nykyistä parisuhdetta ollut neljä. Valtaosalla eli

yhdeksällä avoliittolaisella nykyinen avoliitto on siis ensimmäinen seurustelua 'pidemmälle edennyt' suhde. Toisin on niiden avopuolisoiden laita, jotka eivät osallistuneet haastatteluihin. Heistä kolmella on takanaan aiempi avoliitto, kahdella avoliitto, ja kahdella on myös lapsia aiemmasta liitosta. Kuten tämän tutkimuksen avopareista, myös koko väestön avoliitoista noin kolmanneksessa toisella tai kummallakin puolisoilla on takanaan aiempi avoliitto, kun avoliitoissa näin on vain joka kuudennella (SVT Väestö 2007, Perheet 2006). Tutkimuksen kohteena olevissa avoliitoissa aiemmalla avoliittokokemuksella ja avioerolla saattaa olla jonkinlainen rooli, mutta näiden henkilöiden ääni ei kuulu haastatteluissa eikä tällä argumentilla siitä syystä ole osaa tässä tutkimuksessa. Haastatellut ovatkin yhtenäinen ryhmä siinä mielessä, että yhdenkään näkemykset avoliitosta eivät perustu omakohtaiseen kokemukseen vaan mielikuviin ja avoliittoon sen ulkopuolelta liitettäviin merkityksiin.

Yhteisiä lapsia oli neljällä avoparilla kymmenestä, kullakin kahdesta kolmeen lasta. Sattumalta myös lapsiperheiden osuus aineistossa vastaa lapsellisten avoparien osuutta kaikista avopareista koko väestön tasolla (SVT Väestö 2007, Perheet 2006). Kaksi naista kertoi olevansa vapaaehtoisesti lapsettomia.

Kolmestatoista haastatellusta kymmenen ei kuulu mihinkään uskontokuntaan, seitsemästä poissa olleesta avopuolisosta viisi. Tutkimuksen kohteena olevien avoliittojen 20 avopuolisosta vain viisi siis kuuluu johonkin uskontokuntaan, ja heistä vain kolme evankelisluterilaiseen kirkkoon. Tämä on vähemmän kuin joka viides, kun taas koko väestöstä evankelisluterilaiseen kirkkoon kuuluu hieman useampi kuin neljä viidestä (Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2007).

Kaikkia 13 haastateltua yhdistää se, etteivät he aio avioitua mutta aikovat jatkaa elämistä tässä avoliitossa. Se, mitä avoliittojen tulevaisuudessa lopulta tapahtuu, ei ole tämän tutkimuksen kiinnostuksen kohteena. Sen sijaan kiinnitän huomioni niihin mahdollisesti yhteisiin tapoihin, joilla avo- ja avoliitosta pysyväksi tarkoitetun avoliiton kontekstissa puhutaan sekä niihin merkityksiin, joita näihin liittoihin liittyen haastattelupuheessa tuotetaan.

3.3 HAASTATTELUPUHEEN TEEMOITTELU JA DISKURSIIVINEN LUKUTAPA

Kertoessaan avo- ja avioliittoa koskevista näkemyksistään ja pohtiessaan liittojen merkityksiä haastateltavat eivät olleet aina niin johdonmukaisia kuin ehkä yksinkertaistavasti olin odottanut. Ihmisten toimintaa ohjaavien ja elämää koskevien päätösten taustalla on monenlaisia seikkoja, joista heidän itsensäkin on vaikeaa ellei mahdotonta osoittaa keskeisimpiä. Myös yhden haastatellun näkemykset voivat olla keskenäänkin ristiriitaisia ja jopa täysin vastakkaisia. Haastattelupuheen tulkitsijalle tämä on hämmentävää. Toisaalta haastattelujen sisäisten ristiriitaisuuksien pohtiminen auttoi korostamaan sitä seikkaa, ettei analyysini kohteena ole yksittäisten ihmisten elämä, se miten pysyvään avoliittoon on 'todella' päädytty tai mikä nimenomainen näkemys pysyvään avoliittoon on johtanut. Suoninen (1993, 112–113) kehottaa tarkastelemaan samankin ihmisen puheessa esiintyvien erilaisten näkökulmien vaihtelua yksilön puheen sijaan kielen käytön säännönmukaisuuksina ja merkityssysteemeinä. Olenkin kiinnostunut sellaisista nykyajan parisuhteisiin liittyvistä puhetavoista ja merkitysrakenteista, joita löytyy useamman haastateltavan puheesta. Tarkastelen puhujia kulttuurisesti merkitykselliseksi tulleen puheen välittäjinä (vrt. Jallinoja 1997, 15). Tällöin ajatellaan, että tullakseen ymmärretyksi ja hyväksytyksi ihmisten on otettava osaa yleisesti tunnistettaviin diskursseihin. Jallinoja (mt.) on todennut, että julkisuudessa parisuhteistaan kertovien julkkisten puhe muovautuu modernin säädylisyyden 'pinnalla', jossa määräytyy se, millaista puhetta parisuhteesta on säädyllystä tuottaa. Eeva Jokinen (2005, 40) kuvaa ymmärretyksi tulemisen ilmiötä 'kelpoisuuden' käsitteen avulla. Tarkastelemalla tapoja, joilla ihmiset tekevät itsestään kelpoisia, ymmärrettäviä ja hyväksyttäviä, voidaan saada tietoa paitsi näiden ihmisten elämästä, kokemuksista ja näkemyksistä myös niihin vaikuttavista yhteiskunnallisista ehdoista. Tapojen, joilla avoliitossa pysyvästi elävät tuottavat puheessaan kelpoista toimijuutta ja kelpoisia parisuhteita, voidaan siis olettaa kertovan jotakin myös näitä yksittäisiä avoliittoja laajemmasta sosiaalisesta todellisuudesta.

Haastattelupuheen analyysini paikantuu diskurssianalyttiseen perinteeseen.

Diskurssianalyysi ei ole tietty menetelmä vaan joukko periaatteita, joita sovelletaan kyseessä olevaan aineistoon ja tutkimuskysymykseen (Suoninen 1993, 148). Tulkitsen avoliitossa elävien haastateltavien puhetta *diskursseina* – *selontekoina*, joiden avulla

ihmiset eivät ainoastaan kuvaa vaan myös merkityksellistävät maailmaa (Jokinen & Juhila 1999, 67). Kiinnitän huomiota haastateltavien valitsemiin sanoihin ja *sanastoihin*, jotka kiinnittävät yksittäisen avoliitossa elävän ihmisen puheen osaksi laajempaa taustaa ja *merkityssysteemiä* (Suoninen 1999, 107), toisin sanoen osaksi sellaisia sanastoja, jotka kiinnittävät puheen parisuhteesta esimerkiksi individualistisiin tai familistisiin perhekäsityksiin (Jallinoja 1984).

Erityisen havainnollistavana pidän Kirsi Juhilan (1999a) metaforaa *keskustelujen kulttuurisesta virrasta*. Yksittäisten puhe- ja tekstiaineistojen rajojen ylittäminen on Juhilan mukaan mahdollista, kun yhteyttä etsitään keskustelujen kulttuurisen virran suuntaan. Menneet, nykyiset ja tulevat keskustelut ovat kaikki osa tätä virtaa, joka muovaa keskusteluja ja myös itse muuttuu keskustelujen muovatessa sitä. Virta kuvastaa siis diskurssien jatkuvaa muutosta. Parisuhteesta on puhuttu aina, tosin erilaisin sanoin, eivätkä nykyajan avo- ja avioliittoon liitetyt merkitykset ole irrallaan menneistä merkityksistä. Samassa kulttuurisessa virrassa uivat myös eri yhteyksissä parisuhteesta käydyt keskustelut, vaikkapa televisiosarjat tai kaunokirjallisuus. Myös tutkija on tutkimusaiheen valinnasta ja haastattelujen suunnittelusta ja toteutuksesta lähtien aina analyysiin ja tutkimuksen kirjoittamiseen saakka osa tätä samaa virtaa.

Mutta miten aineiston analyysi konkreettisesti tapahtui? Litteroin äänitetyt haastattelut tekstiksi, jota on yhteensä noin 200 liuskaa (fonttikoko 12, riviväli 1). Käytännön tasolla olen analysoinut haastattelutekstiä teemoittelemalla – tai koodaamalla, niin mekaaniselta kuin käsite kuulostaakin. Tämä tarkoittaa tutkijan tulkintojen merkitsemistä tiettyihin aineiston tekstijaksoihin koodien avulla. Koodit ovat siis tutkijan tekstistä esiin nostamia teemoja, jotka hän päättelee tutkimuskysymyksen kannalta olennaisiksi. (Eskola & Suoranta 1999, 156–157.) Koodauksen apuna olen käyttänyt Atlas.ti-tietokoneohjelmaa, joka helpottaa merkittävästi suuren tekstiaineiston käsittelyä: teemoittelua, pilkkomista osiin ja ryhmittelyä uudelleen erilaisiksi teemojen mukaisiksi kokonaisuuksiksi.

Aineiston käytännön analyysin löyhänä johtolankana on toiminut niin sanottu *'grounded theory'*, josta olen hyödyntänyt lähinnä sen tarjoamia apuvälineitä teemoittelun eri vaiheisiin. Analyysi on edennyt vaiheissa, joissa erilaisten koodaamisen

tapojen avulla voidaan käsitteellistää aineistoa, muodostaa käsitteistä kategorioita ja yläkategorioita ja edetä lopulta pieniksi osiksi pilkotusta aineistosta kohti yhtenäisempää teoreettista kuvausta (Strauss & Corbin 1998). Aloitin aineiston analyysin oikeastaan jo haastatteluvaiheessa kirjoittamalla jokaisesta haastattelusta liuskan verran keskeisiä havaintojani. Samalla muokkasin vielä haastatteluprosessin aikanakin haastattelurungon kysymyksiä aiempien haastateltujen esiin nostamien näkökulmien pohjalta. Toinen kuuntelu- tai lukukerta oli haastattelujen litterointi tekstiksi. Straussin ja Corbinin (mt.) kuvaamaksi avoimeksi koodaukseksi voisi kutsua ensimmäistä varsinaista teemoitteluvaihetta, jossa luin haastattelujen paperiversioita kirjoittaen marginaaliin mitä tahansa vielä järjestymättömiä, mieleeni tulevia ajatuksia. Lähdin siis 'grounded theoryn' tapaan liikkeelle erityisesti aineistosta, jättäen tietoisesti tutkimuskysymykset ja myös haastattelussa esitetyt kysymykset taka-alalle. (Sanon taka-alalle, koska ne ovat silti koko analyysiprosessin ajan olleet mielessäni. Tutkijan ei ole nähdäkseni mahdollista tyhjentää väliaikaisesti aivojaan kaikesta lukemastaan ja oppimastaan tiedosta.) Avoimen koodauksen ymmärränkin ennemmin avoimuudeksi ja herkkyydeksi aineistossa esiintyville odottamattomille teemoille. Suoninen (1993, 124–125) on todennut, että vaikka toisaalta nimenomaan haastattelupuheen konteksti eli esimerkiksi haastattelijan esittämä kysymys on tärkeää tulkinnan kannalta, erityisen mielenkiintoisia ovat sellaiset kohdat, joissa haastateltu alkaa puhua jostakin alun perin esitetyn kysymyksen kannalta epärelevantilta tuntuvasta aiheesta. Juuri tähän 'ylimääräiseen', ei tutkimuskysymyksen kohteena olevaan puheeseen tutkijan kannattaa kiinnittää huomiota, koska siinä saatetaan ottaa kantaa haastattelutilanteessa julkilausumattomiin mutta kulttuurisesti vahvoihin näkökulmiin tai diskursseihin, jotka voivat osoittautua tutkimuksen kannalta kiinnostaviksi.

Avoimen koodauksen jälkeen aloitin järjestelmällisemmän koodauskierroksen Atlas.ti-tietokoneohjelmalla. Tässä vaiheessa koodien nimeämiseen eli teemojen hahmottamiseen tulivat tietoisemmin mukaan luvussa 2 esitelty sosiologinen käsitteistö ja tutkimuskysymykset. Yhden koodauskierroksen sijaan tämä vaihe käsitti oikeastaan useita limittäisiä kierroksia, sillä päätellessäni uusia teemoja matkan varrella alkuun oli palattava aina uudelleen ja uudelleen. Ryhmittelin myös alateemoja ja -koodeja laajempien, teoreettisempien yläkäsitteiden alle, mitä ehkä voisi verrata 'grounded theoryn' aksiaaliseen koodamiseen (ks. Strauss & Corbin 1998). Tässä vaiheessa

aineiston teemat alkoivat hahmottua siinä määrin, että luovuin oppikirjojen mukaisista, joskus mekaanisilta tuntuvista koodausohjeista ja hahmottelin analyysin teemat luvuittain ja alaotsikoittain. Hyödyllinen keino teemojen keskeisyyden vahvistamiseksi vielä kirjoitusvaiheessa oli kuitenkin tarkistaa Atlas.ti-ohjelman koodilistauksesta, mitkä koodit tai teemat esiintyivät useimmin ja useimpien haastateltavien puheessa.

’Grounded theorya’ on kritisoitu sen liiallisesta aineistolähtöisyydestä.

Lähestymistapani onkin lähellä muun muassa Derek Layderin (1998) näkemystä siitä, että tutkija tuo mukanaan koodausprosessiin tutkimuskysymyksen kannalta merkitykselliset teoreettiset lähtökohdat ja käsitteet, eikä aineistosta ilman näitä nouse esiin sosiologisia tutkimustuloksia. Toisaalta tutkijan on hyvä herkistyä myös ainutlaatuisen aineiston yllättävillekin piirteille eikä ahtaa aineistoaan ennalta lukkoon lyötyyn teoreettiseen kehikkoon (Eskola & Suoranta 1999). Vaikka myös Layderin kuvailema esikoodaus (vrt. avoin koodaus edellä) pitää sisällään ajatuksen aineistolle herkistymisestä ja sen ennakkoluulottomasta luennasta, Layder korostaa, ettei tutkija koskaan tee tulkintoja vapaana kaikista teoreettisista lähtökohdista ja käsitteistä. Olen pyrkinyt Layderin hahmottelemaan aineisto- ja teorialähtöisen analyysin välimaastoon hakeutuvaan abduktiiviseen päättelyyn, jossa aineisto ja teoria käyvät jatkuvaa keskustelua keskenään. (Layder 1998.) Koodauskehikkoni on siis elänyt koko analyysin ajan, ja lopulliset teemat olen nostanut esiin tukeutumalla vuoroin aineistoon, vuoroin teoriaan.

Jos ajatellaan tutkimuskohdetta keskustelujen kulttuurisena virtana, aineiston ja teorian vuorovaikutusta voi ajatella siten, että tutkija lähtee liikkeelle aineistosta – yksittäisistä pisaroista tai puroista – sillä ilman tätä puhetta ei olisi olemassa kulttuurista virtaa. Etsiäkseen ja tunnistaakseen aineistosta tapoja, joilla puhujat käyttävät erilaisia virtauksia tulkintaresursseina, tutkijan on jo oltava tietoinen virtausten olemassaolosta. Tietoisuus puolestaan syntyy paitsi tutkimuskirjallisuuteen perehtymisestä niin myös ainoastaan osallisuudesta samaan kulttuuristen kertomusten virtaan ja jaettuun sosiaaliseen todellisuuteen, siis yhteiskuntaan.

Teemahaastattelujen mahdollistama haastateltujen oma puhe tulee tutkimuksessa kuuluviin sitaatein, haastattelulainauksin. Pyrin esittämään lainaukset mahdollisimman

lähellä alkuperäistä muotoaan ja usein myös kontekstiaan. Luettavuuden vuoksi olen kuitenkin karsinut joitakin turhia täytesanoja kuten ”niinku” tai ”tota”. Haastateltujen anonymiteetin takaamiseksi olen poistanut heihin viittaavat tunnistetiedot. Esitän lainaukset tekstissä ilman haastateltuja yksilöiviä keksittyjä nimiä tai numerointia, sillä kuten edellä olen todennut, olennaisia eivät ole yksittäisten haastateltujen näkemykset ja kertomukset vaan niistä syntyvä yleisempi puhetapa. Tilanteen mukaan lainauksien yhteydessä kerron kuitenkin joitakin puhujan taustatietoja (esim. sukupuoli, ikä, liiton kesto, mahdolliset lapset). Useamman puhujan dialogissa puheenvuorojen edessä oleva N-kirjain viittaa naispuhujaan, M mieheen ja H haastatteliijaan. Alleviivaukset ovat haastateltujen painottamia sanoja, kursivoinnit omia korostuksiani.

Siirryn seuraavaksi haastattelemieni avoliittolaisten puheen pariin eli aineistoni analyysiin. Lähdän liikkeelle teemasta, joka itselleni näyttäytyi haastatteluja tehdessäni – ainakin aluksi – ikään kuin päällimmäisenä diskurssina ja joka johdatteli ajatuksiani analyysin alkupuolella. Kuvaan luvussa 4 avoliitossa elävien puhetta siitä, kuinka avoliittojen yleistyttyä avo- ja avioliitot ovat samankaltaistuneet ja syyt avioitua vähentyneet, jopa kadonneet. Haastateltavien antamien vihjeiden perusteella kaivaudun kuitenkin vähitellen syvemmälle avoliiton ja avioliiton eroaviinkin merkityksiin. Luvussa 5 pohdin näiden liittojen sosiokulttuurisia merkityksiä ja avoliitossa elävien kriittisiä käsityksiä avoliitosta instituutiona, luvussa 6 puolestaan avoliiton merkitystä avoliitosta erottautuvana ja myöhäismodernia yksilöllisyyttä korostavana parisuhteen muotona. Luvussa 7 tarkastelen haastateltavien puhetta hyvästä parisuhteesta, tässä tapauksessa avoliitosta, sekä sitä millaisia avioliitostakin tuttuja mutta myös siitä eroavia aineksia he yhdistelevät rakentaessaan kuvaa ihanteellisesta parisuhteesta. Lopuksi, luvussa 8, kertaan tutkimukseni tuloksia ja pohdin vielä avo- ja avioliiton paikkaa ja muuttuvia merkityksiä tämän päivän suomalaisessa yhteiskunnassa.

4 YHDEN I:N ERO?

Parisuhdeperheistä, siis kaikista avo- ja avioliitoista, on Suomessa avioliittoja jo neljännes, kaikista lapsiperheistä vajaa viidennes (SVT Väestö 2007, Perheet 2006). On arveltu, että avioliittojen yleistyessä – erityisesti lapsiperheiden liiton muotona – niiden luonne muuttuisi avioliiton esivaiheesta sille vaihtoehtoiseksi liitoksi ja vähitellen avioliittoon rinnastettavaksi parisuhteeksi, yhdeksi avioliiton muodoksi (Heuveline & Timberlake 2004; Prinz 1995). Aloitan haastatteluaineiston tarkastelun kysymällä, missä määrin suomalaiset avioliitossa pysyvästi elävät näkevät avo- ja avioliiton rinnasteisina parisuhteen muotoina tai erillisinä, erityisinä instituutioina, ja miten nämä näkemykset ovat yhteydessä heidän kertomiinsa syihin olla avioitumatta.

4.1 AVO- JA AVIOLIITON ERON LIUDENTUMINEN

Ensimmäinen haastateltavani, nelikymppinen nainen ja kolmen lapsen äiti, ilmoitti jo haastattelua sovittaessa sähköpostilla, ettei välttämättä olisi ”hyvä haastateltava”, sillä avioliitto ei pariskunnalle ole ”mikään elämää suurempi asia, vaan olemme ehkä olleet vain liian laiskoja / saamattomia jotta suhdetta olisi mitenkään virallistettu”. Tämä tunnustus saattoi ilmentää huolta siitä, ettei hän haastateltavana osaisi kertoa tarpeeksi konkreettisia syitä parisuhdemuodolleen. Pysyvästi avioliitossa elämisessä monelle haastateltavalle tyypillistä onkin se, ettei avioliitto vain tunnu tärkeältä. Jotta avioituminen voisi tulla kyseeseen, sille kaivattaisiin ”hyvää syytä” – toistaiseksi monen kohdalla, toisen kahden lapsen äidin tavoin, se avioitumisen ”lopullinen pointti on jotenki hukassa”. Myös Väestöntutkimuslaitoksen perhebarometrin (Paajanen 2007, 39) mukaan lähes neljä viidestä suomalaisesta avioliitossa elävästä, jotka eivät aio lähitulevaisuudessa avioitua, kertoo syyksi juuri sen, ettei avioitumiselle nähdä erityistä syytä.

Avioliiton kokeminen tarpeettomaksi liittyy sen muuttuneeseen yhteiskunnalliseen asemaan. Moni haastateltava kiinnittää huomiota nimenomaan avioliiton normatiivisen, yhteiskunnallisia ja sukupuolten välisiä suhteita säätelevän aseman heikkenemiseen

sekä avoliittojen yleisyyteen. Avioituminen ei enää ole ”pakollista”, ”automaattista” tai vain ”oleellista”. Nelikymppinen kolmen lapsen äiti pohtii:

[- -] meil on vielä kavereita kauheen paljon on avoliitossa mun mielestä [- -]. Ja kun se on nykyään kauheen tavallista. Ja sit toisaalta, että avoliitossakin niin niissäkin on niin paljon niit eroja, et en mä tiedä onks se jopa kohta jo puolet päätyy eroon, niin, jotenki... Se on niin tasavertainen, että me eletään jo niin vapaamielisessä yhteiskunnassa, että avoliittoa ei katsotaan missään suhteessa pahana. Et vaikka on kaks nimee ovesa, niin ei siitäkään tiedä, et onko avio- vai avoliitossa.

(Nainen, 39 vuotta, 3 lasta.)

Yhteiskunnan yleisen vapaamielistymisen seurauksena avoliitosta ajatellaan tulleen niin yleinen ja tavallinen ilmiö, ettei siinä ole mitään erikoista. Edellinen nainen toteaa avo- ja avoliiton yhdenmukaistuneen jopa niin, että ”se on vaan se, että rasti ruutuun. Niin se vaan niinku siin tulee, et en mä ees ymmärrä, minkä takia sitä aina kysytään, että siviilisäätty, et onks se vaan jäänne jostakin vai onks sil ihan oikeesti jotain merkitystä”.

Edellisen haastatellun tapaan avioerot ovat kiinnittäneet monen haastateltavan huomion. Avoliittojen yleistymisen lisäksi myös avoliitto instituutiona on muuttunut eikä avoliitolla ole parisuhteen pysyvyyden tai perheen rakenteen kannalta samaa merkitystä kuin aiemmin, kuten seuraava pariskunta pohtii.

M: Ni ehkä se niinku kanssa jossain mielessä romutti sen niinku instituution arvoa silmissä, että mitä merkitystä sil on, jos niinku joka tapauksessa kuitenkin se päättyy useimmiten eroon ja... Tai et mitä hyötyä siitä on.

N: Niin, ja sit silleen, niinku et tavallaan joku tämmönen normiperhe-käsite ei oo oikeen... [- -] Ja sit ku se tuntu ihan, jotenki et ku siihen asti, koska joka paikassahan kaikki niinku telkkarisarjat ja.. tai siis semmonen yleinen niinku jotenkin käsitys, et kaikki on naimisissa. Perhe on semmonen, mis on isä ja äiskä ja kaks lasta ja ne on tyttö ja poika, ja sit niil on koira ja kissa ja ehkä joku Volvo, ni.. ni sit ku siin niinku huomasi just sen, että kato, ei se ookaan niin.

(Mies, 26 vuotta ja nainen, 28 vuotta.)

Nämä haastateltavat ovat eläneet lapsuutensa ja nuoruutensa aikana, jolloin avoliitto on lakannut olemasta normatiivinen, tiukasti parisuhdetta säätelevä ja ikuinen instituutio, ja avioerot sekä moninaistuvat perhemuodot ovat yleistyessään murtaneet kuvaa tietynlaisesta ideaalisesta perhemallista. Avoliitto ei heille ole enää 1970-luvun tapaan protesti, koska ei ole mitään mitä vastaan protestoida. Avoliiton arvo on heidän

silmissään romuttunut ja avioliitto on alkanut vaikuttaa ratkaisulta, johon he itse eivät näe omassa parisuhteessaan mitään syytä.

Näyttää myös siltä, että avoliitossa eläminen on haastateltaville 'helppoa'. Avoliitto ei konkreettisesti määritä avoparin arkea eikä siihen siksi jokapäiväisessä elämässä tarvitse kiinnittää huomiota. Avoliittoa ei ehkä niinkään tietoisesti haluta välttää, vaan päinvastoin se saatetaan erään kahden lapsen äidin tavoin kokea parisuhteen ja perheen kannalta turhaksi, koska ”se ei helpota kauheen paljon mitään semmosta arkielämää”. Haastateltavat tarkastelevat avo- ja avioliittoa nimenomaan oman tai muiden ihmisten todellisten, elettyjen parisuhteiden kannalta, ja toteavat, etteivät ole nähneet avioliiton muuttavan parisuhdetta konkreettisesti. Instituutio itsessään ei haastateltujen mukaan vaikuta suhteen laatuun, vaan toimiva suhde vaatii enemmän esimerkiksi yhteistä aikaa, mikä toteutuu yhtä lailla avoliitossa. Myös Barlow (2006) on huomannut, että avoliitossa elävät korostavat enemmän parisuhteen laatua ja toimivuutta konkreettisesti, eletyssä elämässä, eivätkä ehkä niinkään ajattele parisuhteita ensisijaisesti niiden statuksen perusteella, avo- tai avioliittoina.

Erityisesti avioitumisen merkityksettömyys korostuu aineiston neljän lapsellisen avoparin kohdalla. Kun lapsiperheen perustaminen on mahdollista avoliitossa eikä lapsiperheen arjessakaan ole tullut vastaan syitä avioitumiseen, avioliitto tuntuu näistä vanhemmista entistä turhemmalta.

Ja sitte siinä on niinku se, että ku se ei niinku silleen miusta niinku tuntuu, et se ei niinku muuttas yksinkertaisesti mittään, et kun meillä on kaks lasta ja silleen niinkun sitä kautta niinku puhuttu, että ollaan yhdessä ja haluttu kasvatkaa lapsia yhdessä ja suhekin on silleen kunnossa, että haluaa olla sen toisen kanssa, ni sit se ei niinku.. [- -] se [avioituminen] on hyvin semmonen merkityksettömän tuntunen asia.
(Nainen, 29 vuotta, 2 lasta.)

Toisaalta myös ne avoparit, joilla ei ollut lapsia – joko asian epääjankohtaisuudesta tai omasta valinnasta johtuen – korostivat kokevansa itsensä perheeksi. Identifioituminen perheeksi saattaa etenkin pitkän parisuhteen myötä vahvistua niin, että kysymys avo- ja avioliitosta muuttuu merkityksettömäksi. Useimmilla avopareilla se ei ollutkaan mikään päivänpolttava keskustelunaihe. Jopa kolmen lapsen äiti, joka suhteen alkuaikoina oli toivonut ja vaatinutkin avioitumista uskonnolliseen vakaumukseen perustuen ja joka edelleen piti avioitumista parhaimpana vaihtoehtona vakavassa parisuhteessa, totesi, että

oman eletyn parisuhteen ja perhe-elämän myötä ”sit alko tosiaan tuntua, että mitä tällä on enää merkitystä, että kun kerran eletään jo ihan yhdessä perheenä, niin... eipä se, eipä se muuttais yhtään mitään”. Myös isobritannialaisia avopareja haastatellut Lewis (2001, 135) totesi, että monet avoparit näyttivät saavuttavan parisuhteessaan vaiheen, jossa avioituminen alkoi tuntua järjettömältä tai turhalta, etenkin kun yhdessä oli oltu pitkään ja jos parilla oli jo lapsia. Enemmän kuin tarkoituksellisesta avioliiton välttämisestä monen haastattelemani avoliitossa elävän tilanteessa tuntuukin olevan kyse siitä, ettei olemassa olevaa, tyydyttävää tilannetta kannata suotta muuttaa. Kysymykseen, miksi avoliitossa elävät eivät aio avioitua, haastateltavat vastaavat siis vastakysymyksellä: miksi pitäisi? Omassa parisuhteessa perustelua tuntuu valintana kaipaavan nimenomaan avioliitto, ei avoliitto. Edellä mainittu kolmen lapsen äiti tiivistää ajatuksen todeten, että eletyn perhe-elämän kannalta ”sillä ei oo mitään merkitystä, onks se i siinä vai ei”. Avioliiton merkityksettömyys onkin nimenomaan omaan erityiseen parisuhteeseen ja elämäntilanteeseen liittyvä kokemus; vaikka avioliittoa siis saatetaan yhteiskunnallisena instituutiona jopa arvostaa kuten edellinen haastateltava, eikä sitä ainakaan arvostella muiden ihmisten kohdalla, omassa käytännön elämässä sillä ei koeta olevan merkitystä.

Pysyvään avoliittoon ajautumista edesauttaa se, etteivät haastateltavat ole parisuhteen arjessa huomanneet avo- ja avioliiton erilaisesta juridisesta asemasta huolimatta lainsäädäntöön liittyviä konkreettisia ongelmatilanteita tai etuja. Osa ei ollut ottanut lainsäädännön vaikutuksista selvää, mutta myös niille avoliitossa eläville, jotka olivat tietoisia avioliiton tuoman juridisen aseman ulottuvuuksista, lainsäädännölliset kysymykset saattoivat tuntua kaukaisilta ja epäajankohtaisilta. Moni haastateltava kuitenkin totesi, että jos merkittäviä eroja huomaisi, ei avioituminen ja puolisoiden laillisen aseman turvaaminen olisi kokonaan poissa laskuista:

[- -] se on sit todellaki semmonen käytännön asia, joka sitte tavallaan johtaa siihen, että meidän pitää olla, muodollisel tavalla vahvistaa meidän liitto, jos tällasii ongelmii jossain vaihees tulee. Mut näillä näkymin niit nyt ei oo, että. Että näin.
(Nainen, 27 vuotta.)

Avioliiton harkitseminen juridisista syistä tuntuu olevan mahdollinen, järkevä ja rationaalisesti perusteltavissa oleva ajatus, monen haastateltavan peräämä ”hyvä syy” avioitua, mutta sen ei katsota olevan ajankohtaista nyt vaan ehkä joskus tulevaisuudessa. Osa koki juridisesti turvatun aseman puuttumisen ongelmalliseksi,

mutta ei silti ollut valmis avioitumaan tästä syystä. Muutama toi esiin, että avopuolisoiden asema on turvattavissa pitkälti myös yksityisin juridisin sopimuksin tai muin ratkaisuin. Kuitenkin vain yhdellä avoparilla oli esimerkiksi leskeneläkettä kompensoiva henkivakuutus. Haastateltavat näyttivät lykkäävän myös yksityisten juridisten ratkaisujen tekoa. ”Sarjassamme kannattas-varmaan-joskus-hoittaa -juttu”, kuten yksi haastateltavista totesi.

Isobritannialaisia parisuhteita ja lainsäädäntöä tutkittaessa on havaittu, että suurella osalla väestöä, ja erityisesti avopareilla, ei ollut käsitystä lainsäädännön eroavuuksista avo- ja avioliiton välillä, eikä edes tietoisuus näistä eroista saanut avopareja ryhtymään toimiin yksityisten ratkaisujen tekemiseksi vakaista aikomuksista huolimatta (Barlow 2006). Useimmat ihmiset eivät ehkä teekään parisuhdetta koskevia päätöksiä rationaalisin perustein, esimerkiksi lainsäädäntöä tarkastelemalla (mt.; Eriksen 2001, 70; Litmala 2003). Toisaalta esimerkiksi Ruotsissa 1980-luvun lopussa avioliittolainsäädännön muutoksen takaraja nosti hetkellisesti kuukauden ajaksi solmittujen avioliittojen määrän yli 20-kertaiseksi (Hoem 1991). Vaikuttaa siltä, että on myös joukko ihmisiä, joille avioliitto on menettänyt sosiokulttuuriset merkityksensä ja jotka siksi voivat suhtautua siihen varsin utilitaristisesti. Tällöinkin avioitumispäätökseen saatetaan tarvita kuitenkin konkreettinen kimmoke – muussa tapauksessa avioliitossa on helppo elää.

Avoliittojen alkaessa yleistyä 1960- ja 1970-luvuilla avioliiton on nähty olevan ideologinen valinta, protesti perinteisiä normeja vastaan. Sen sijaan tilanteessa, jossa avioliitto on yleinen, avioliittoa edeltävänä parisuhteen vaiheena lähes normatiivinen, ja ehkä jopa avioliiton kanssa tasavertainen instituutio (Paajanen 2007), voidaan ajatella, ettei avioliittoa tarvitse varsinaisesti valita. Avioliiton alku, siis yhteen muutto, tapahtuu usein vähitellen, ajautumalla (Eriksen 2001, 66), näin myös monilla tämän tutkimuksen avopareilla. Tällöin ehkä myöskään varsinaista päätöstä olla avioitumatta ei ole tehty. Tilanteita, joka saisivat pohtimaan avioitumisen mahdollisuutta, on lisäksi yhä vähemmän. 25-vuotias nainen toteaaakin, että ”ei se sit vaa oo tuntunu ikinä sellaselt niinku tosi ajankohtaselt”. Liiton muodosta ei välttämättä tarvitse edes puhua, ainakaan siten, että sen voisi tulkita yhteiseksi päätökseksi tai edes yhdessä muotoilluksi näkemykseksi tai aikomukseksi olla avioitumatta.

H: No miten sit siis, te ootte sit jossain vaiheessa niinku päätyne siihen, että te ette aio mennä naimisiin vai

M: No tota, ei me olla oikeestaan puhuttu hirveesti siitä asiasta, et... et tota, ollaan me nyt puhuttu...

N: Ollaan me puhuttu.

M: Ollaan me nyt puhuttu, joo, mut niinku ei mitenkään syvällisesti, mut ei se vaan oo tuntunu mitenkään semmoselle jutulle, että... et pitäis mennä.
(Mies, 31 vuotta ja nainen, 25 vuotta.)

Varsinaisen päätöksen sijaan avoliitossa pysymistä leimaa ajan kuluessa vahvistunut näkemys avioliiton tarpeettomuudesta. Tällaista pysyvää avoliittoa kuvastaa eräänlainen ajautuminen: avoliittoon on vain ”päädytty”, avioituminen ”on vaan jäänyt” ja parisuhde ”on mennä vaan tähän näin”. Pysyvä avoliitto tai aikomus olla avioitumatta ei välttämättä olekaan yksittäinen, tietyllä hetkellä tehty päätös, vaan ajatus, joka nousee esiin ja vahvistuu kumppanien välisissä keskusteluissa (Lewis 2001, 136). Bo Lewinin (1982, 770–771) mukaan avoliittojen yleistyminen Ruotsissa ei ollut edes 1970-luvulla liiton tietoista, ideologista valintaa, vaan liittyi tilanteeseen, jossa yhteiskunnallisen painostuksen heikentyessä avioitumista ei enää pidetty tarpeellisenä. Avioliitto siis vain jäi solmimatta.

Vaikka lainsäädäntö näyttäytyy faktisena avo- ja avioliiton toisistaan erottavana tekijänä, edes tämä konkreettinen syy ei näytä toimivan riittävänä kipinäenä avioitumispäätökselle. Haastateltavat tarttuvat puheessaan pikemminkin avioliiton sosiokulttuurisiin merkityksiin ja niiden heikentymiseen perustellessaan aikomustaan olla avioitumatta. He korostavat avoliittojen ja avioliittojen samankaltaisuutta, mikä mahdollistaa ajautumisen, sen, ettei valintaa näiden välillä ole lainkaan tehtävä. Vaikka avoliitto pysyvänä parisuhteen muotona ei liene edelleenkään kovin tavallista, haastatellut ikään kuin *normaalistavat* sitä suhteessa torjumaansa mutta edelleen yleisimpään parisuhteen muotoon, avioliittoon. Puheessa avo- ja avioliiton sosiokulttuurisista merkityksistä on kuitenkin hyödyllistä erottaa kaksi yhtäaikaista tasoa: suppea ja laaja näkökulma. Joanna M. Reed (2006, 1125) totesi, että vaikka yhdysvaltalaiset avoparit arvostivat symbolisella, mielikuvien tasolla avioliittoa enemmän ja liittivät siihen korkeammat parisuhteen standardit, arkielämän tasolla he eivät nähneet avo- ja avioliiton välillä juurikaan eroa. Tämän tutkimuksen

haastateltaville avioliiton merkityksettömyys vaikuttaa näyttäytyvän nimenomaan suppeasta, yksityisen elämän ja parisuhteen näkökulmasta. Tästä diskursiivisesta positioista käsin haastatellut tuottavat avo- ja avioliitoista kuvaa samankaltaisina liittoina, joissa elävien väliset erot ovat pikemminkin yksilöllisiä kuin liiton muodosta johtuvia kysymyksiä. Kutsun tätä avo- ja avioliiton välisten *erojen liudentumisen diskurssiksi*.

Liittojen välisen eron liudentumisen korostaminen tämän päivän yhteiskunnassa tulee ymmärrettäväksi tarkasteltaessa virallistamattoman yhdessä asumisen historiallista asemaa ja sen muutosta 1900-luvun aikana. Viime vuosisadan alkupuolella laillistamatonta yhteiselämää pidettiin vakavana yhteiskunnallisena ongelmana, jonka koettiin horjuttavan yleistä järjestystä ja sukupuolimoraalia sekä uhkaavan avioliiton pyhyyttä (Jaakkola 1989). Vuoteen 1926 saakka salavuoteus oli rangaistavaa eli sukupuoliyhteys oli lakiin perustuen luvallista vain avioliitossa. Vasta vuoden 1929 uuden avioliittolain myötä kumottiin säännös niin sanotusta epätäydellisestä avioliitosta, mahdollisuudesta saada kihlauksen ja makaamisen seurauksena pariskunta pakolla vihille. (Mt., 123.) Näiden uudistusten horjuttamaa, 1700-luvulta lähtien lainsäädäntöön omaksuttua kristillistä avioliittokäsitystä yritettiin vielä 1930-luvulla uudelleen vahvistaa selvittämällä lainsäädännöllisiä, varsin repressiivisiäkin keinoja puuttua 'susipariongelmaan' (mt.). Vaikka laillistamatonta yhteiselämää ei onnistuttu enää kriminalisoimaan, myös yritysten puuttua siihen voi nähdä pitäneen yllä ja olleen rakentamassa avioliittoinstituutiota normaalina ja oikeana sukupuolten välisen yhteiselämän muotona. Tekemällä susiparina elämisestä sosiaalinen ongelma vahvistettiin samalla avioliitosta poikkeavan perhe-elämän poikkeavuutta.

Normaalin avioliiton ja poikkeavan avioliiton välinen ero alkoi kaventua 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa kiihtyneen yhteiskunnan vapaamielistymisen myötä. Avoliitot yleistyivät nopeasti aluksi nuorten liittona kaikissa yhteiskunnan osissa, erityisesti alemmin koulutetun työväestön keskuudessa (Aromaa et al. 1981; Nikander 1992). Muutoksen syyt kuitenkin erosivat yhteiskuntaluokkien välillä. Esimerkiksi Ruotsissa Bo Lewinin (1982, 768) mukaan alempien yhteiskuntaluokkien keskuudessa laillistamattoman yhteiselämän normalisoituminen mahdollisti aiempaa vastaavan perheen perustamisen nyt ilman avioliittoa, kun taas korkeasti koulutetut alkoivat

kyseenalaistaa ylemmän yhteiskuntaluokan konventionaalisia arvoja kuten avioliiton ja perheen tärkeyden yhteiskunnallisina instituutioina. Tällainen avoliitto ammensi kuitenkin vielä poliittisuutensa juuri siinä jäljellä olevasta poikkeavuudesta.

Riitta Jallinoja (1991) on kuvannut siirtymää perinteisestä moderniin yhteiskuntaan vaiheina, joissa vapaamielisyys vähitellen syveni hedonistiseksi itsensä toteuttamiseksi. Avoliittoa voi tarkastella osana tätä kehitystä. Yhteiskunnan vapaamielistyessä aiemmin poikkeavina pidetyt ja paheksutut elämäntavat alkoivat tulla mahdollisiksi ja yleistyä. Avoliitto politisoitui ja siitä tuli ideologinen keino kapinoida perinteisiä normeja ja konventionaalisia elämäntapoja vastaan. Vähitellen yleistyessään uudet, vapaamieliset ratkaisut kuten avoliitto menettivät progressiivisen ulottuvuutensa. Periaate, jonka mukaan ainoastaan perinteisiä elämäntapoja kuten avioliittoa vastustavat saattoivat elää modernia elämää, murentui hedonistisen itsensä toteuttamisen vaiheessa. Hedonisti saattoi löytää henkilökohtaisen vapauden myös traditionaalisten elämäntapojen piiristä. Kun perinteisistä valinnoista tuli osa myöhäismodernia, moniarvoista yhteiskuntaa, vapaamielistymiseen liittynyt ideologinen ero avio- ja avoliiton välillä kapeni. Samalla ero normin, avioliiton, ja siitä poikkeavan avoliiton välillä on entisestään heikentynyt, ellei tyystin liudentunut.

On myös väitetty, että jälkimodernissa yhteiskunnassa erilaisista elämäntavoista on tullut yhä enenevässä määrin samanarvoisia, ja että yksilöillä on vapaus mutta samalla myös pakko tehdä valintoja eri vaihtoehtojen välillä (esim. Giddens 1991; Beck & Beck-Gernsheim 2001). Tässä luvussa esitetyn aineiston valossa ei kuitenkaan näy siltä, että valinnanvapaudesta, joka sinänsä mahdollistaa myös avoliitossa elämisen, seuraisi myös valitsemisen pakko. Tiukkojen avoliittoa koskevien normien heikentyminen on kyllä johtanut siihen, että parisuhteen ei ole automaattisesti johdettava avoliittoon. Toisaalta olen edellä todennut, että pysyvästi avoliitossa elävien puheessa korostuu avo- ja avoliittoa koskevien valintojen tasavertaisuus siinä mittakaavassa, ettei valintaa näiden kahden välillä ole pakko tehdä ollenkaan. Valinnasta avo- ja avoliiton välillä tehdään näin ideologisesti merkityksetön. Samaan viittaavat suomalaisen perhebarometrin tulokset, joiden mukaan avoliitto ei ole enää senkään vertaa poliittinen valinta kuin mitä se oli kymmenen vuotta sitten (Paajanen 2007). Tässä luvussa esitelty haastateltujen näkemys omasta avoliitostaan on oikeastaan

hyvin lähellä avoliittojen yleistymisen viimeisimpänä pidettyä vaihetta, jossa avio- ja avoliitto ovat jo käytännöllisesti katsoen yksi ja sama instituutio. Vaikuttaa siltä, että ainakin jokapäiväisessä elämässä avo- ja avioliitoilla on vain yhden i:n ero.

4.2 KATOAVATKO NORMIT, PYSYVÄTKÖ ARVOT?

Kysyessäni haastateltavilta, miten heidän avoliittoonsa ja aikomukseen olla avioitumatta – sikäli kuin se oli muiden ihmisten tiedossa – suhtaudutaan, lähes poikkeuksetta he aloittivat toteamalla, etteivät olleet huomanneet muiden taholta kielteistä suhtautumista. Tämän jälkeen haastateltavat saattoivat kuitenkin kuvailla tilanteita, joissa muiden ihmisten näkemykset avo- ja avioliiton erilaisesta asemasta olivat tulleet näkyviksi. Arvelen, että avoliittoon kohdistuvan suhtautumisen kieltäminen tai se, ettei sellaista välttämättä edes huomata, liittyy juuri haastateltujen käsitykseen vapaamielisestä ja moniarvoisesta yhteiskunnasta, jossa muiden mielipiteillä ei ole merkitystä omaa elämää tai parisuhdetta koskevien ratkaisujen suhteen. Sosiaalisten normien ajatellaan ehkä ilmenevät pakkoina ja rangaistuksina, ja suhtautuminen ymmärretään esimerkiksi avoliiton paheksumiseksi tai avioliittoon painostamiseksi. Tästä kertovat haastateltavien sanavalinnat: avoliittoja ei heidän mukaansa nykyään ”ihmetellä”, ”katsota pahalla” tai ”päivitellä”. Mitään tällaista harva avoliitossa elävä luultavasti nykyään kohtaakaan.

Erityisesti itselle läheisten ihmisten, ystävien ja omien vanhempien tai muiden perheenjäsenten, kuvattiin suhtautuvan omaan pysyvään avoliittoon ymmärtäväisesti ja haluavan tukea läheistensä ratkaisuja. Avioliitosta ei oltu muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta vihjailtu, ja joillakin asia ei ole edes koskaan ollut puheena. Tämä osoittaa, että monissa perheissä sen jäsenten parisuhteita pidetään yksityisasiana, johon muilla perheenjäsenillä ei ole oikeutta tai edes tarvetta sanoa mielipidettään. Myös nuoria avo- ja aviopareja sekä heidän vanhempiaan haastatellut Lewis (2001, 135–145) totesi, että valtaosa ihmisistä pitää parisuhteen sitoutumista ja sen muotoa kunkin suhteen yksityisasiana. Harvat vanhemmat tuovat suoraan julki vastustavansa lastensa avoliittoa. Suurempi osa kyllä toivoisi lapsensa mieluummin avioituvan, mutta hyvin harva sanoisi tai vaatisi sitä ääneen. Toisaalta omassa aineistossani yksi kolmen lapsen äiti kertoi uskonnollisen äitinsä häpeävän tyttärensä avoliittoa ja kärsivän lastenlastensa

kasvattamisesta avoliitossa. Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta avoliitto kuitenkin hyväksyttiin ja mahdollista avioitumista pidettiin avoparin omana asiana.

Lähipiirin ulkopuolella sekä yhteiskunnan tasolla haastateltavat ovat kuitenkin havainneet ristiriitaisia viestejä. Yhtäältä saatetaan ajatella, ettei nyky-yhteiskunnassa ole avioitumista eikä muitakaan yksityiselämää koskevia ratkaisuja sääteleviä voimakkaita normeja: ”ei sitä pysty ajattelee, että joo, et nyt mun pitäis, kun ei mun oikeesti pitäis yhtään mitään”. Toisaalta joltakin epämääräiseltä suunnalta tulee vastakkaisia viestejä, jotka kannustavat avioitumaan: ”Mut sit on kuitenkin semmosii niinku et ’nyt, nyt olis jo aika’”. Vaikka jonkinlaisia avioliittoon liittyviä asenteita saatetaan tunnistaa, näiden viestien ei kuitenkaan koeta kohdistuvan omaan parisuhteeseen – tai jos koetaan, niiden sanomaa ei tarvitse kuunnella. Jo yllä siteeraamani 28-vuotias nainen toteaa mumminsa avioliitto-odotuksista: ”Ei niist kukaan välitä. Ne saa höristä ihan rauhassa! Ku ei oo semmost auktoriteettii.” Tämäkin kertoo yksityisen parisuhteen ulkopuolisten odotusten normatiivisen vaikutuksen heikentymisestä. Myös pohtiessaan muiden ihmisten suhtautumista haastateltavien puhe kiinnittyy osaksi edellisessä alaluvussa esille tullutta normaaliuden tai eron liudentumisen diskurssia.

Siitä huolimatta, että avoliitto on nykyään tavallinen ja hyväksytty parisuhteessa elämisen muoto, suomalaisten käsitykset perheestä antavat vivahteikkaamman kuvan erilaisiin parisuhteisiin suhtautumisesta. Avioparia ja lapsia perheenä pitävät lähes kaikki suomalaiset, avoparin ja lapset hyväksyy perheeksi yhdeksän kymmenestä – siis valtaosa, mutta silti harvempi. Lapsetonta avoparia perheenä pitää kuitenkin vain 55 % suomalaisista, lapsetonta avioparia selvästi useampi, kaksi kolmesta. (Paajanen 2007.) Vaikka avioliitto ei siis ole normi eikä välttämättömyys, se näyttää kuitenkin jollakin tavalla määrittävän parisuhteen laatua. Suorien ja kielteisesti sävyttyvien suhtautumistapojen – painostuksen, vihjailun tai päivittelyn – sijaan haastateltavien puheessa hahmottuukin erilaisten hienovaraisempien esimerkkien avulla kuva siitä, mitä avo- ja avioliitosta vapaamielistyneessä yhteiskunnassa ajatellaan, miten näitä liiton muotoja arvotetaan ja minkälainen paikka erilaisten parisuhteiden ja perheiden skaalalla niille annetaan.

Ensinnäkin avioliiton *oletetaan kuuluvan* tiettyyn ikään ja parisuhteen vaiheeseen, mikä liittyy avioliiton institutionaaliseen asemaan 'normaalina', tavanomaisena parisuhteen muotona. Muut ihmiset saattavat pitää avoparin tulevaa avioitumista itsestäänselvyytenä, ja jos päätöstä pysyvästä avoliitosta ei ole konkreettisesti tehty ja tuotu muiden tietoon, avoliittoon suhtautuminen saattaa olla hyvinkin neutraalia. Esimerkiksi sukulaisten kuvataan kuitenkin kyselevän avioitumisesta ja tulevien häiden ajankohdasta erityisesti nuoremmilta haastateltavilta, sillä avioliiton oletetaan heidän parisuhteissaan olevan luonnollinen seuraava askel. Avioituminen itsestäänselvyytenä saattaa tulla esiin suoran kyselyn lisäksi myös vain avoliitossa elävien tunteena siitä, että heidän oletetaan avioituvan. Oletusta ruokkivat sellaiset merkit, jotka yleensä liitetään avioitumiseen, kuten suhteen kesto, avopuolisoiden ikä tai yhteiset lapset. Moni naishaastateltava kertookin kohdanneensa avioitumiseen liittyviä kysymyksiä nimenomaan odottaessaan ensimmäistä lastaan. Oletus avioliitosta liittyy tällöin siihen, miten yhteiskunnassa on edelleen tapana tai tavallista tehdä. Toisaalta avoparin voidaan myös olettaa jo olevan avoliitossa, mikäli tietyt tunnusmerkit täyttyvät. Yhteiskunnassa on siis joitakin yleisiä käsityksiä siitä, millainen tyypillisen avio- tai avoliiton kuuluu olla.

Haastateltavien kertoessa muiden ihmisten suhtautumisesta avioliitosta hahmottuu kuva myös *arvostettuna instituutiona* ja avioitumisesta odotettuna tapahtumana. Odotukset tulevat kuitenkin useimmiten ilmi suoran painostuksen sijaan huomaamattomasti, pienistä vihjeistä tai käyttäytymisestä. 25-vuotias nainen kertoo, että hänen sukulaisistaan ”vaan jotenki näkyy se, et pitäis mennä naimisiin, et ne silleen just *ihannoi* sitä tosi paljon”. Muiden sukulaisten avioituessa aviopuoliso on avioliiton myötä esimerkiksi otettu suvun jäseneksi eri tavalla kuin avoliitossa elävät puolisot. Kahden lapsen vanhemmat puolestaan kertovat miehen äidin pitävän kirjahyllyssä lastensa perinteisiin elämän käännekohtiin liittyviä valokuvia, joiden joukossa olivat pitkään olleet vain miehen sisarusten hääkuvat, kunnes naisen sanoin ”ilmeisesti se totes, että ku ei tästä tuu mitään, niin sehän otti meistä sit perhekuvan ja totes, että kyllähän tää ajaa sitten saman asian”.

H: Et jotain tämmösiä odotuksia on kuitenkin ilmeisesti ollu?

N: Kyl mä luulen, että sieltä puolelta, voisin kuvitella

M: (Keskeyttää.) Joo, mut toi on ainoa esimerkki oikeestaan silleen konkreettisesta vihjeestä siihen suuntaan, että hyvin vähäistä ja enemmänkin mulle silleen ehkä enemmän *alitajuinen tietoisuus* siitä, että heidän niinku perinteiseen asioiden etenemis-, mun vanhempien asioiden etenemismalliin kuuluis se, että ois menny sitten naimisiin jo aikasemmin ku ois lapsii hankittu.

N: Niin, silleen oikeessa järjestyksessä.
(Nainen, 48 vuotta ja mies, 35 vuotta, 2 lasta.)

Odotuksia avioliitosta on, mutta ne eivät tule vastaan suorassa kanssakäymisessä, vaan välittyvät vaikeammin hahmotettavien merkkien avulla ja muodostuvat ikään kuin sisäistetyksi tietoisuudeksi muiden, etenkin itselle tärkeiden ihmisten arvoista ja arvostuksista. Jallinoja (2000, 199–207) kuvailee vertauskuvallisten merkkien voimaa perheyhteisyyden kuvaamisessa mutta myös sen ylläpitämisessä. Tällaisia merkkejä ovat esimerkiksi perhejuhlat tai kuten yllä, esille asetetut valokuvat, jotka korostavat näkyvästi perheyhteisyyden tärkeyttä. Gillisin (1997, 71–72) mukaan perhettä esittävien symbolien yleistymisen oli yhteydessä perheen merkityksen suureen kasvuun 1800-luvulla viktoriaanisen keskiluokan parissa. Sen, mitä pidettiin tärkeänä, tuli olla näkyvillä, ja symbolien avulla tärkeyttä myös korostettiin (Jallinoja 2000, 200). Se, että esille asetettavat perhettä kuvaavat valokuvat ovat usein hääkuvia, kertoo avioliiton arvostuksesta. Hää perhejuhlana ovat symbolinen tapahtuma, jossa avioliiton arvostus sosiaalisena instituutiona tehdään näkyväksi. Useampi haastateltava mainitsee sukulaisten, erityisesti äitien, odotusten kohdistuvan nimenomaan häihin. Avioitumisen pitäisikin tapahtua tietyllä tavalla, julkisesti ja häissä.

Avioliiton avulla myös *luokitellaan* parisuhteita jonkinlaisella 'parisuhdeasteikolla', jolla avioliitto sijoittuu avoliiton yläpuolelle. Tämä näkyy ihmisten tarpeena pyrkiä sijoittamaan yksittäinen suhde laajempaan parisuhteiden kenttään. Joskus tällaiset yritykset saattavat "säpähtää korvaan", esimerkiksi jos parikymmentä vuotta avoliitossa elänyt viisikymppinen nainen saa kuulla olevansa avopuolisonsa 'tyttöystävä'. Avoliitolla ei ehkä sittenkään ole täysin vakiintunutta paikkaa parisuhteiden kentässä. Avioliittoa pidetään haastateltavien mukaan myös automaattisesti vakavampana, sitoutuneempana ja siten kestävämpänä suhteena kuin avoliittoa, mikä tietysti tilastojen valossa näyttääkin pitävän paikkansa (Nikander 1996; Kartovaara 2007). Mitä läheisemmistä ihmisistä on kyse, sitä vakavammin avoparit kuitenkin otetaan. Sen sijaan vieraammat ihmiset saattavat olla epävarmoja parisuhteen 'tasosta', siitä missä

suhteessa ollaan menossa. Jotkut haastateltavat ovat olleet huomaavinaan myös ajattelumallin, jonka mukaan avoliitossa myös liiton ulkopuoliset suhteet olisivat yleisempiä tai todennäköisempiä. Seuraavan, viisikymppisen naisen mukaan arviot avoliiton kestävyydestä tulevat esiin esimerkiksi avoparista käytetyissä nimityksissä:

N: Niin no kyl esimerkiks susipari-nimitystä käytetään vielä.

H: Vieläkin!

N: Joo, kyl-lä. Et tota (naurahtaa) vähän vitsinä, mutta se, että... Ja sitten se, jos siin nyt on loukkaavii sävyi, ni ehkä tahtomattaan, mut siin on vähän semmosta, että niin, että ”no mitäs sit, jos se [avopuoliso] tosta huomen lähtee?” Tähän tyyliin. Tai minä lähden. Ja tota, ni se, se tekee sen, että jaaha, että sit ku mä en oo niinku avio-, et sit mä niinku tosta heilun miten vaan tai että tuun kotiin koska haluan, ni se, se on semmonen, jota mä vähän hämmästelen, koska emmä nyt avioliitos olevien parisuhteen kestävyydest heitä tommosia arvioita tai että petätteks te toisianne kysytä ensimmäiseks, mut et.
(Nainen, 49 vuotta, avoliitossa 22 vuotta.)

Avioliitto on ulkopuolisille selvä merkki julkisesta sitoutumisesta, mutta avioliitto tarvitsee muita merkkejä ansaitakseen vakavan ja sitoutuneen parisuhteen leiman. Samat merkit, jotka saattavat voimistaa oletusta avioitumisesta – suhteen kesto ja lapset – ovat toisaalta saaneet muut ihmiset ”ottamaan avoparin vakavammin”.

Vaikka elämme yhteiskunnassa, jossa monenlaiset vaihtoehtoiset perhemallit ovat hyväksytyjä, tietyt perheen ja parisuhteen muodot näyttävät säilyttäneen asemansa erityisen arvostettuina instituutioina. Avioliiton arvostus ja siihen liittyvät odotukset eivät kuitenkaan tule välttämättä selkeästi näkyviin sosiaalisina normeina, vaan välittyvät epäsuorasti, alitajuisena, sisäistettynä tietoisuutena läheisten ihmisten ja yhteiskunnan arvostuksista. Ehkä siksi avioliiton arvostusta heijastavaa, usein hienovaraista suhtautumista ei koeta ”suurena numerona” eikä siitä ole loukkaannuttu. Himmelfarbin (1995, 240) mukaan moraaliset kannanotot tuntuvat nykyään kiusallisilta ja niiden esittäjiä pidetään suvaitsemattomina. Kokemukset sellaisesta suhtautumisesta, joka heijastelee avioliittoa koskevia normeja, eivät sovi yhteen avoliitossa elävien korostaman vapaamielistymisen, moniarvoistumisen ja avo- ja avioliiton välisen eron liudentumisen diskurssin kanssa.

Jallinoja (1997, 199–200) on todennut esimerkiksi aviosuhdetta koskevassa julkisessa puheessa olevan merkkejä moraalin minimalisoitumisesta. Hänen mukaansa suorien

moraalisten kannanottojen vähentymisestä ei kuitenkaan voi päätellä moraalin kadonneen, vaan kyse on moraalista murroksesta, jossa moraali tulee entistä välittyneemmäksi. Jallinoja päätyy kutsumaan uudenlaista moraalipuhetta moderniksi säädylisyydeksi. Johanna Korkeamäki (2006, 80–84) on löytänyt uudenlaista, epäsuoraa normatiivisuutta myös tämän päivän ’hyvää vanhemmuutta’ koskevasta julkisesta puheesta. Perheen murroksessa siihen liittyvä normatiivinen lataus ei välttämättä heikkene, vaan ilmenee uusilla, myöhäismodernille yhteiskunnalle ominaisilla tavoilla, esimerkiksi valintojen ja vastuun yhteenkietoutumisena. Myös avioliiton tärkeyttä on moraalisen valinnan sijaan nykyään ehkä helpompi korostaa vastuullisena valintana, erityisesti lasten kannalta (ks. Kartovaara 2007).

Janet Finchin mukaan esimerkiksi nykyajan sukulaissuhteita säätelevä normatiivisuus on heikkoa, minkä vuoksi hän puhuu normeja mieluummin normatiivisista suuntaviivoista. Ne eivät ole sääntöjä, vaan pikemminkin periaatteita, jotka kutsuvat reflektioon. (Finch 1989, 152–154.) Suuntaviivojen avulla voi siis suunnistaa kohti yleisesti hyväksytyjä arvoja, mutta niiden toteuttamisen keinot eivät ole sitovia. Arvot sen sijaan voidaan ymmärtää verrattain pysyviksi (Allardt 1983, 55) tai ainakin hitaasti muuttuviksi (Sulkunen 1999, 57) valintatapumuksiksi, joita tuetaan normein. Ihmiset pyrkivät ehkä yhä toteuttamaan elämässään avioliittoon liittyviä arvoja, esimerkiksi uskollisuutta ja rakkauteen perustuvaa elinikäistä parisuhdetta, mutta niitä tukevien normien heikentyessä näihin arvoihin pyrkiminen ei ole enää yhtä tiukasti rajattu avioliittoon. Toisaalta Himmelfarb (1995, 8–18, 240) ymmärtää arvotkin subjektiivisiksi ja relatiivisiksi. Hänen mukaansa moraalin liberalisoituminen on johtanut entisten hyveiden muuttumiseen arvoiksi, joiden välillä ei ole arvohierarkiaa. Kaikista arvoista olisi siis tullut samanarvoisia, ja avo- ja avioliitosta ihmisten yksityinen arvovalinta.

Tämän tutkimuksen haastatteluaineiston perusteella parisuhteen muoto, mitä tulee avoliiton virallistamiseen avioliitolla, näyttääkin olevan siinä elävien yksityisasiä. Tästä huolimatta avoliitossa elävien puheessa muiden ihmisten suhtautumisesta näkyy viitteitä siitä, että avioliitolla on avoliittoon verrattuna jotakin erityistä arvoa. Jotkut moniarvoisen yhteiskunnan arvot vaikuttavat olevan ’arvokkaampia’ kuin toiset. Arvoista puhuminen häivyttää helposti arvojen väliset hierarkiat. Ei ehkä olekaan syytä

täysin hylätä normin käsitettä. Ymmärrän avioliiton eräänlaisena *ihannormina*, johon liittyvät palkinnot ovat satunnaisia ja varsin tulkinnanvaraisia (Allardt 1983, 58; Sulkunen 1999, 83).

Esimerkiksi lainsäädäntö ylläpitää avioliittoa tällaisena ihannormina. Se ei suoranaisesti rankaise avioliitossa elämisestä, mutta lainsäätäjän voi ajatella suosivan sellaisia parisuhteita, jotka on virallistettu avioliitolla – etenkin, jos halutaan tietoisesti olla ulottamatta tiettyjä yksityis- ja varallisuus oikeudellisia kysymyksiä avopareihin (Prinz 1995, 88). Toisaalta tällaiset palkinnot ansaitaan paradoksaalisesti usein vasta, kun avioliitto päättyy, oli se sitten avioeroon tai puolison kuolemaan, eivätkä ne siksi näytä olevan riittävä motiivi monien avioliitossa elävien avioitumiselle. Näin nykyajan normeja tukevista palkinnoista on tullut vaikeammin havaittavia.

Ihmiset voivat noudattaa normeja myös niihin liittyvien myönteisten tunnepitoisten siteiden vuoksi (Allardtin 1983, 62, mukaan French & Raven 1959). Stephanie Coontzin (2005, 309–310) mukaan moninaistuneista perhemuodoista huolimatta avioliitto instituutiona tarjoaa yhä parisuhteessa elävien ihmisten käyttöön positiivisen sanaston ja julkisen kuvan, joka asettaa parisuhteelle korkeammat standardit niin puolisoiden omalle käyttäytymiselle kuin ulkopuolisten suhtautumiselle. Vain yksi haastateltava kuitenkin pohti tämän kaltaista palkinnoita jäämistä omassa avioliitossa. Ehkä avioliiton myönteinen, tunnepitoinen julkisuus on helpompi havaita vasta, jos muutoksen kokee avioitumisen myötä omakohtaisesti. Tällaiset vaikeammin havaittavat palkinnot tukevat ajatusta, että parisuhteen muotoa säätelevistä normeista on tullut paitsi epäsuoria myös vaikutuksiltaan lieviä, eräänlaisia ihannormeja.

Yksilöllistyminen ja valinnanvapauden lisääntyminen ei siis välttämättä merkitse sosiaalisten normien, arvojen eikä instituutioiden katoamista. Avioliitolla on edelleen valtaosalle ihmisistä suuri merkitys, mikä näkyy siinä, että suurin osa ihmisistä haluaa edelleen sinetöidä muita tärkeämpänä pitämänsä parisuhteen jossakin vaiheessa avioliitolla (Jallinoja 1997). Myös avioliiton asema ja merkitykset ovat kuitenkin yhteiskunnan yksilöllistymisen myötä muuttuneet. Andrew J. Cherlin (2004) kuvaa (amerikkalaisen) avioliiton deinstitutionalisoituneen, millä hän tarkoittaa siihen liittyvien sosiaalisten normien ja roolien heikentymistä. Mutta vaikka avioliiton asema

parisuhteen edellytyksenä ja perustana on murtunut, sillä on Cherlinin mukaan edelleen vahva symbolinen merkitys: avioliitosta on tullut pikemminkin pitkän parisuhteen huipentuma tai sinetöijä. Kun avioliiton kaltaista perhe-elämää eletään jo avoliitossa, avioitumisesta on tullut statuksen ja sosiaalisen arvostuksen merkki, jolla ikään kuin sinetöidään sitä ennen rakennettu vakiintunut parisuhde ja elämäntyyli. Gillisin (1997) mukaan avioliiton ja häiden symboloiman romanttisen rakkauden suosio ei ole ehkä koskaan aiemmin ollut yhtä korkealla kuin nyt, paradoksaalisesti samaan aikaan, kun vaihtoehtoisten perhemuotojen moninaisuus ja yleisyys ovat ennennäkemättömiä. Moniarvoinen, erilaistuvia perheitä ja parisuhteita salliva yhteiskunta ei siis näytä himmentävän tiettyjen perinteisten instituutioiden arvostusta, ehkäpä päinvastoin.

Olen siis edellä todennut, että avoliitossa elävät haastateltavat pitävät avioliittoa merkityksettömänä eivätkä näe avioitumiselle hyvää syytä. Näin on kuitenkin juuri siksi, että nämä liiton muodot ovat eletyn elämän tasolla samankaltaistuneet, ja haastateltavat kokevat elävänsä perheenä jo avoliitossa. Pysyvää avoliitossa elämistä näyttää tässä eron liudentumiseksi nimeämässäni diskurssissa kuvastavan pikemminkin jonkinlainen ajautuminen kuin aktiivinen avioliiton torjuminen. Avoliitosta tuotetaan kuvaa oikeastaan vain yhtenä avioliiton muotona. Kun näkökulmaa toisaalta laajennetaan elettyjen parisuhteiden tasolta laajemmalle, yhteiskunnan sosiokulttuuristen merkitysten tasolle, tulee kuvaan liittojen samankaltaisuudesta ja eron liudentumisesta uusia sävyjä. Perhettä ja parisuhteita koskeva epäsuora normatiivisuus kätkeytyy symbolisiin merkkeihin, joiden välityksellä pysyvät yllä myös avioliittoon liittyvät sosiokulttuuriset merkitykset. Seuraavassa luvussa sukellaan syvemmälle näihin merkityksiin.

5 HÄIVÄHDYS KAPINAA

Vaikka avo- ja avioliitto näyttävät pysyvästi avoliitossa elävien mielissä eletyn elämän tasolla samankaltaisilta liitoilta, avioliitolla näyttää olevan sittenkin parisuhteiden joukossa erityinen asema, joka pohjaa instituution historiaan ja sosiaaliin ja yhteiskunnallisiin ehtoihin. Miksi pysyvästi avoliitossa elävät haastateltavat sitten eivät pidä avioitumista edes muita erityisemmän ihmissuhteen kohdalla tärkeänä? Onko avioliitto heille todella tyhjentynyt sosiokulttuurisista merkityksistään vai liittyykö avioliittoon kenties myös sellaisia merkityksiä, jotka he tietoisesti haluavat torjua? Luvussa 1 totesin, että myös kielenkäyttö kertoo yhteiskunnallisen ilmiön institutionalisoitumisen asteesta. Pysyvästi avoliitossa elävien haastateltavien toisistaan käyttämät nimitykset vaihtelivat suuresti: Jotkut viittasivat avopuolisoonsa poika- ja tyttöystävänä, osa pyrki välttämään suhteen määrittelyä ja kertoi puhuvansa avopuolisostaan vieraammillekin ihmisille etunimellä. Jotkut kritisoivat sukupuolistuneita nimityksiä ja olivat päätyneet puhumaan kumppanista, ja vain muutama puhui avomiehestä tai -puolisosta tai pelkästä miehestä, kun taas (avo)vaimo tuntui epäluontevalta useimpien haastateltavien suussa. Kertooko kielenkäytön vakiintumattomuus jotakin parisuhteiden kuten avo- ja avioliiton erilaisista merkityksistä nyky-yhteiskunnassa? Tarkastelen seuraavaksi hieman toisenlaista puhetta pysyvän avioliiton syistä, jonka avulla siirrytään elettyjen parisuhteiden tasolta kulttuuriselle instituutioiden tasolle. Avioliiton symbolisten merkitysten tarkastelemiseksi lähemmin on aluksi palattava hetkeksi 1970-luvulle.

5.1 AVIOLIITTOON KOHDISTUVA KRITIIKKI – TUULAHDUKSIA 1970-LUVULTA

Avoliittojen nopea yleistyminen 1970-luvulla ajoittui vuosikymmenelle, jota myllersivät monet yhtäaikaiset ja toisiinsa liitoksissa olevat yhteiskunnalliset muutokset. Menossa oli nopea kaupungistuminen ja sen seurauksena elämäntapojen ja arvojen muutos ja yhteiskunnan maallistuminen. Naisliike vahvistui feministiseksi liikkeeksi, jonka tärkeäksi periaatteeksi oli tullut yksityisen elämän poliittisuus. Vasemmistolainen opiskelijaliikehdintä innosti nuoria intellektuelleja, jotka pyristelivät

irti porvarillisen yhteiskunnan perinteisistä normeista. (Jallinoja 1984.) Avoliitot yleistyivät osana vapaamielistyvää yhteiskuntaa, jossa aluksi tietyt edelläkävijäryhmät alkoivat omaksua elämäntapoja, joiden avulla tuli mahdolliseksi kritisoida perinteisiä, sovinnaisia sääntöjä ja käyttäytymismalleja sekä yhteiskunnallisia instituutioita kuten kirkkoa sekä patriarkaalista tai porvarillista yhteiskuntajärjestystä (Jallinoja 1991).

Toisaalta mitä yleisemmiksi aiemmin progressiiviset ja epäsovinnaiset elämäntavat muodostuvat, sitä heikommaksi käy niiden protestoiva, poliittinen luonne.

Myöhäismodernissa yhteiskunnassa myös aiemmin vastustetut perinteiset käyttäytymismallit tulevat yksilöllisten valintojen piiriin (mt.). Myös suomalaisten avoliittojen 'poliittisuuden' tai ideologisuuden on todettu heikentyneen (Paajanen 2007, 40), mistä kertoo myös haastateltavien puhe avo- ja avioliitosta samankaltaisina liittoina (luku 4). Siksi onkin ehkä yllättävää, että myös 1970-luvulta tutut ideologiset syyt avoliitolle nousivat monessa haastattelussa esiin, vaikkakaan eivät yhtenäisenä puheena, vaan mainintoina ja erilaisina painotuksina eri haastateltavien välillä. Näihin näkemyksiin on kuitenkin kiinnostavaa kurkistaa hieman tarkemmin.

Kirkollinen instituutio

Jo 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa Suomessakin oli sivistyneistön piirissä ajattelijoita, jotka vaativat uusia ja vapaampia sukupuolten välisen seurustelun muotoja, jotka eivät tarvinneet toteutuakseen yhteiskunnallisia muotoja, kuten kirkollista avioliittoa. Niin sanotun 'vapaan rakkauden' kannattajat vaativat oikeutta siviiliavioliittoon, joka tulikin Suomessa mahdolliseksi vuonna 1917. (Räisänen 1995, 49–54.) Kuitenkin myös avoliittojen yleistymiseen 1970-luvulla liittyi uskonnon ja kirkon merkityksen heikentyminen ja yhteiskunnan maallistuminen. Avoliiton on nähty tuolloin edustaneen juuri maallistuneen ja perinteisiä auktoriteetteja vastustavan 'protestisukupolven' siirtymäriittiä (Lesthaeghe 1995). Avoliitossa elävien on myös tutkimuksissa todettu olevan maallistuneempia kuin avioliitossa elävien (Smock 2000, 4; Lesthaeghe 1995, 20–22), ja uskonnollisuuden olevan yksi tekijä, joka vaikuttaa nuorten aikuisten avioliitto-odotuksiin (Bernhardt 2002, 166). Maallistumisen ja avoliittojen yleistymisen yhteys näkyy myös tutkimuksen kohteena olevissa avoliitoissa. Kolmestatoista haastatellusta vain kolme kuului johonkin kirkkoon, ja näistäkin kaksi suhtautui

kriittisesti kirkon rooliin esimerkiksi avioliiton määrittelijänä. Uskonnottomien osuus tutkimuksen avoliitoissa on siis varsin suuri.

Kolmessa haastattelussa tuli esiin käsitys avioliitosta nimenomaan uskonnollisena instituutiona, tai ainakin uskonnosta keskeisenä osana instituution historiaa ja siten sen määrittelijänä. Kirkon opin mukaisesti avioliitto oli pitkään edellytys yhteiselle elämälle, ja vaikkei Suomen evankelisluterilainen kirkko nykyään tuomitse avoliittoja, se silti kannustaa avioliittoon ja näkee sen tavoiteltavimpana, vakaana parisuhteen muotona (mt.). Kun kirkkoon ei kuuluta ja uskonnon merkitys omassa elämässä on pieni tai olematon, myöskään uskonnon tai kirkon määrittelemiin parisuhteen raameihin ei tunneta tarvetta asettua; avioitumiseen ei tunneta ”kristillistä painetta” eikä avoliitossa ole ”vähäisenkään vakaumuksen tuomaa automatiikkaa siihen, et se jotenki kuulus sitten tämmöseen elämänvaiheeseen, missä me ollaan, et se ois mitenkään väistämätön jatko”, kuten 35-vuotias kahden lapsen isä toteaa.

Uskonnon merkitys tuleekin ehkä näkyvämmiin esille avioliittoon liittyvässä symboliikassa. Tästä selkein merkki on naimisiinmeno ja hääkulttuuri. Useamman haastatellun mielessä avioliitto tai oikeammin avioituminen tapahtumana liittyy kirkkoon, jopa siinä määrin, ettei siviiliavioitumisessa nähdä olevan järkeä. Tämä avopari pohtii kirkollisen vihkimisen vierautta omalle elämäntavalleen ja arvoilleen.

N: [- -] mul on semmoi pieni sellai, et se liittyy jotenki siihen omaan... niinku, millanen oma elämäntarina on tai silleen, et jotenki et sit, siihen ei vaan jotenki kuulu se, et menee, et on ne nyt ne häät tai silleen. [- -] ehkä se nyt, et mä en oo, mä en oo mitenkään uskonnollinen just, ni se on yks sellai juttu, et ei sit... Mut et

M: Ehkä se on se suurin syy kyl se uskonnollisuus, koska kyl se mun mielest se ki-, häät on jotenki se, kirkko on niinku niin siinä, miten mä oon ite kokenu pienest asti ku on käyny häissä, et siel on ollu se pappi ja se, ni se on ehkä tuonu, se on kuiteski, tuonu mulle sen suurimman niinku... ällötyksen.

N: Nii. On se kyl ihan totta, et se on sellai oikeen, mikä on sit, et joo, et se ei niin kun kuulu.

M: Et mikä siinä sit, jos sä et kuulu kirkkoon, ni mikä siin on sit se pointti, koska sehän on semmonen kirkollinen juttu, et mikä se ois sit se pointti?
(Mies, 31 vuotta, ja nainen, 25 vuotta.)

Vaikka kirkollisen vihkimisen rinnalla on siviilivihkimisen mahdollisuus, erityisesti hääkulttuuri vahvistaa kuvaa avioliitosta kirkollisena instituutiona. Avioliitto

assosioituu voimakkaasti ensinnäkin kirkkoon ja toiseksi avioitumisen hetkeen, vihkimiseen ja siihen liittyviin rituaaleihin (vrt. Charpentier 2001, 88). Siten siitä tulee yhden haastateltavan sanoin joko–tai-kysymys: naimisiinmeno on ”joko sitä, että kuulutaan kirkkoon ja se kuuluu semmoseen maailmankatsomukselliseen kokonaisuuteen, osana sitä vakaumusta, et sit se tehään sen perinteisen kaavan mukaan, tai sit sitä ei tehä ollenkaan”.

Patriarkaalinen instituutio

Naisliikkeen ja naisten aseman muutosten on toisinaan nähty olevan tärkein avoliittojen yleistymisen taustalla oleva tekijä (esim. Prinz 1995). Monissa tutkimuksissa avoliiton on todettu olevan todennäköisempi parisuhteen muoto tasa-arvoa kannattavilla ihmisillä, ja erityisesti naisilla yhtenä merkittävänä motiivina jäädä pysyvästi avoliittoon on pidetty pyrkimystä välttää perinteisiä sukupuolirooleja ja sukupuolten välistä työnjakoa, joka avoliitossa on historiallisista syistä pitkälti ennalta määritelty (Prinz 1995; Lindsay 1999; Elizabeth 2000; Willets 2003; ks. Smock 2000, 8). Toisaalta tasa-arvoisemmista asenteista huolimatta eroja avo- ja avoliittojen konkreettisessa tasa-arvossa ei ole juuri havaittu (Lindsay 1999; ks. myös Smock 2000).

Suomessa muiden Pohjoismaiden tapaan avoliittolainsäädäntöä tasa-arvoistettiin jo 1920-luvulla (Pylkkänen 2007, 203). Avioituneidenkin naisten työssäkäynti on ollut pitkään yleistä eikä Suomessa myöhäisen ja nopean yhteiskuntarakenteellisen muutoksen vuoksi ehtinyt kehittyä teollistuneille yhteiskunnille tyypillistä kotirouvainstituutiota (Rantalaiho 1997, 22). Toisaalta Suomessakin avoliittoinstituution kritiikki nousi uudelleen esiin 1970-luvulla feministisen liikkeen nousun myötä, ja naisasiayhteisöjen ja feministisen liikkeen piirissä avoliitossa eläneiden, kuten myös naimattomien ja avioeronneiden, osuus oli suurempi kuin muussa väestössä (Jallinoja 1984, 231). Monet feministit vaativat jopa koko avoliittoinstituution purkamista, sillä avoliitto näyttäytyi feministiselle liikkeelle tyypillisimpänä naisten sortoa ylläpitävänä laitoksena, jossa sukupuolten välisiä suhteita sääteli selvimmin sosiaalinen pakko (mt., 224).

Väestöntutkimuslaitoksen perhebarometrin mukaan suomalaisista avoliitossa elävistä, jotka eivät aio avioitua lähitulevaisuudessa, vain joka kymmenes nimeää syyksi tasa-arvon toteutumisen paremmin avoliitossa – vielä kymmenen vuotta sitten tämä oli merkityksellinen syy joka neljännelle avoliitossa elävälle (Paajanen 2007, 40). Tasa-arvon merkitys liiton muodon valinnassa näyttää Suomessa heikentyneen. Yhteys naisliikkeen ja avoliiton välillä näytti tosin aineiston keruuvaiheessa osoittautuvan jossakin määrin paikkansapitäväksi. Kun laitoin ilmoituksen haastatteluista feministiselle sähköpostilistalle, sain yhtäkkiä pitkän etsiskelyn jälkeen lyhyessä ajassa monta haastateltavaa. Myös se, että kymmenestä avoparista seitsemässä tapauksessa haastateltavaksi tuli nainen yksin, kertonee jotakin kysymyksen sukupuolistuneesta merkityksestä. Moni nainen toikin ilmi, että aikomuksessa olla avioitumatta on kyse nimenomaan naisen aikomuksesta.

[- -] mulle se on ollu ihan päätös ja hänelle se on ehkä enemmän semmonen tunne vaan, että se on turhaa. Mut että kyl hän varmasti, jos mä haluaisin mennä naimisiin, niin kyllä hän siihen suostuisi. Jos hän haluais mennä naimisiin, mä en tiedä suostuisinks minä.
Luultavasti en. (Naurahtaa.)
(Nainen, 36 vuotta.)

Myös Duvander (2000) on todennut juuri naisen avioliittoa koskevien aikeiden olevan yhteydessä avioitumisen todennäköisyyteen. Ehkä avioliittokysymyksen merkityksellisyys aineistoni naisille heijastelee avioliiton historiaa erityisesti naisten statusta määrittelevänä instituutiona. Näkemys avioliiton 'patriarkalisesta taakasta' nousi kuitenkin keskeiseksi teemaksi vain yhdessä haastattelussa eivätkä kaikki itsensä feministeiksi kertovat tunnistanee tätä lainkaan omaan avoliittoonsa liittyväksi tekijäksi.

Ne, jotka puhuivat avioliittoinstituutioon liittyvistä sukupuolistuneista kysymyksistä, viittasivat muun muassa naisen siviilisäätyä korostaviin nimityksiin neiti ja rouva sekä siihen, että perinteisesti nainen on avioituessaan siirtynyt miehen sukuun ja ikään kuin joutunut luopumaan osasta itseään, mistä nykyäänkin on jäänteinä naisten yleinen käytäntö avioliiton myötä ottaa käyttöönsä miehen sukunimi. Kritiikin kohteena oli myös populaarikulttuurin, median ja kulutuskulttuurin ylläpitämä ajatus avioliitosta ja häistä naisten elämän täyttymyksenä. Kahden lapsen 48-vuotias äiti, joka kertoo elämänsä katsomuksensa olevan ”aika semmonen feministinen”, pohtii, että avioliittoon

instituutiona sisältyy patriarkaalista ylivaltaa ja sellainen ”*sivumaku*, että sitten tavallaan se mies on se perheenpää”. Hän myöntää kuitenkin, että ”toisaalta sitte jos me nyt mentäs naimisiin, ni en mä nyt olettais, että meille kävis sillä tavalla, että”. Toisaalta nainen joutuu lopuksi toteamaan, että ”ei se nyt ainakaan tavallaan yhtään mua herkistä siihen avioliiton suuntaan myöskään, että, koska siin on tällänen tietynlainen *alavire*”. On siis eri asia, vaikuttaako avioituminen konkreettisesti ihmisten, erityisesti naisten elämään, ja millaista historiallista taakkaa tai symbolisia merkityksiä avioliittoinstituutio toisaalta yhä kantaa mukanaan.

Muutama haastateltu liittää avioliittoon myös vahvemmat sukupuolistuneet roolit ja odotukset, joista avoliitossa voi olla vapaampi. Toisaalta kyse voi olla myös ideologisesta valinnasta olla tukematta instituutiota, johon suhtaudutaan kriittisesti.

[- -] mä ainaki tällä hetkellä ajattelen, että naisen ja miehen välinen avioliitto on niin, siihen liittyy niin paljon semmosia *rasitteita, siis kulttuurisesti ja symbolisesti* ja sitte tavallaan niinku... ehkä jopa konkreettisesti, mut pitkälti se, et mikä *avioliiton historiallinen ja kulttuurinen merkitys* on, ja mitä, minkälaista puhetta siihen liittyy ja muuta, niin et mä en haluu tavallaan toisaalt tukee sitä avioliittoinstituutiota ja toisaalta niinku ite joutua kohtaamaan niit ongelmia mitä siihen liittyy, nimenomaan naisten ja miesten väliseen tasa-arvoon liittyen toisaalta, ja sitte toisaalta yleisemmin tasa-arvoon elikä myös nimenomaan siihen, että avioliitto sinänsä on Suomessa vielä toistaseks määritelty naisen ja miehen väliseks.

(Nainen, 29 vuotta.)

Samaa sukupuolta olevien parien rekisteröityä parisuhdetta koskevaa lainsäädäntöä valmisteltaessa avioliitto haluttiin tietoisesti rajata vain heteroseksuaalisille pareille (Charpentier 2001). Avioliittoon instituutiona näyttää siis edelleen liittyvän jotakin erityistä, joka rajaa sen esimerkiksi tiettyjen väestöryhmien ulottumattomiin. Se viestii instituution symbolisesta merkityksestä nimenomaan miehen ja naisen välisenä, sukupuolieroa korostavana liittona. Tämä ”*sivumaku*” ei joillekin avoliitossa eläville naisille tee avioliittoa ainakaan vetovoimaisemmaksi.

Porvarillinen instituutio

Mä luulen, et se, se miten mä oon aina ajatellu, pitäny sitä asiaa ahdistavana, niin on ehkä sitä, et mä vieroksun vähän tämmösiä *perinteisiä normeja* just, että pitää mennä naimisiin ja pitää hankkia lapset ja pitää tehdä näin ja pitää elää semmosta *porvarillista elämää*, ni se tuntuu mun mielest semmoselta ahdistavalta. Ja varmaankin koska tää on aika mun mielestä

yks iso osa semmosta perinteistä elämää tämä naimisiinmeno, niin siks se mua semmonen elämänmeno tai semmonen elämä tuntuu ahdistavalta, niin varmaan se sitä kautta tulee. (Nainen, 36 vuotta.)

Siteeraamani nainen kokee avioliitossa ahdistavana ”poroporvarillisen elämän” ja ”mitä nyt siihen kuuluu, että tietyn tyyppistä olemista ja tietyn tyyppistä elämää ja hirveen *kunnollista* ja tämmöstä”. Sen sijaan hänellä ja hänen *poikaystävällään* on onneksi esimerkiksi vapaat työt, mikä mahdollistaa sen, että ”me voidaan hyvin pitkälle tehdä itse, mitä me halutaan, ja ei olla sidottu sillä lailla aikatauluihin kauheesti ja näin, niin se on semmonen *vapaa ihana elämä*”. Nainen myös kutsuu itseään vanhempaa kumppaniaan poikaystäväksi, sillä avomies ja avovaimo kuulostavat hänestä ”väärällä tavalla porvarilliselta, semmoselta niinkun, niinkun vähän viralliselta jo”.

Haastatelluista kaksi käyttää sanaa porvarillinen, mutta siihen sisältyvä ajatus keskiluokkaisesta, jokseenkin konventionaalisesta ja tietynlaista kaavaa noudattavasta, siis ”kunnollisesta” elämästä osana avioliittoa löytyy myös monen muun puheesta. Avo- ja avioliittojen historia onkin yhteydessä yhteiskuntaluokkiin. Ennen avoliittojen yleistymistä 1970-luvulta lähtien virallistamaton yhteiselämä oli yleistä alempien yhteiskuntaluokkien keskuudessa (Jaakkola 1989), kun taas avioliittoinstituution aseman vahvistaminen osana modernin ydinperheen ideaalia 1800-luvulta lähtien oli porvarillinen projekti (Nätkin 2003). Sosialistinen avioliiton kritiikki kohdistuikin avioliittoon porvarillisen ideologian ylläpitämänä instituutiona. ’Vapaan avioliiton’ sen sijaan tuli olla porvarillisen ostetun tai pakotetun rakkauden vastakohta, suhde, jonka solmimiselle tai purkamiselle ei yhteiskunnan tai kirkon taholta asetettu minkäänlaisia esteitä eikä erityisiä laillistamisen muotoja. (Räisänen 1995, 121–135.) Myös 1900-luvun jälkipuoliskolla avoliitot yleistyivät suuressa mittakaavassa juuri työväenluokan keskuudessa. Avioliiton on puolestaan esimerkiksi Ruotsissa todettu olevan houkuttelevampi vaihtoehto ihmisille, jotka ovat taloudellisesti etuoikeutetussa asemassa, korkeasti koulutettuja ja arvostavat perinteitä (Duvander 2000).

Toisaalta myös ylempien yhteiskuntaluokkien sivistyneistön piirissä oli niin 1800- ja 1900-lukujen taitteessa kuin myöhemmin 1960- ja 1970-luvuilla omat edelläkävijänsä, jotka kritisoivat avioliittoa ja puolustivat oikeutta elää ulkopuolisista auktoriteeteista vapaassa parisuhteessa. Tämä intellektuellien kritiikki lähti porvariston sisältä, jonka nuoret radikaalit ajattelijat alkoivat kyseenalaistaa omien vanhempiensa elämäntapaa ja

arvoja. Jallinoja (1991, 124–148) on kuvannut modernin elämän kehittymistä ajankuvana ja käytäntönä. Nämä kaksi modernin elämän puolta yhdistyivät mielenkiintoisella tavalla boheemissa suhtautumis- ja elämäntavassa. Boheemien ihmisten tavoitteena oli vapaa elämä, mikä tarkoitti heille vapautumista ulkopuolisten ihmisten puuttumisesta ja oikeutta elää yksilöinä omaa elämäänsä. Vastustuksen kohteena oli milloin yhteiskunta yleensä, milloin taas porvaristo tai vain totutut, sovinnaiset tavat. Erityisinä vapaata elämää rajoittavina tekijöinä nähtiin muun muassa säännöllinen ansiotyö sekä koti, perhe ja avioliitto. Boheemia elämäntapaa oli mahdollista toteuttaa parhaiten välttämällä näitä elämänmuotoja. Boheemien ihanteena olikin esimerkiksi taiteilijan työ, joka ei ollut sidottu tiukkoihin työaikoihin, sekä rakkaus- ja seksuaalielämä, jota eivät määrittäneet lait tai tiukat normit. Käytännössä vapaa rakkaus tarkoitti boheemeille vapautta moniin suhteisiin. Joissakin boheemiyhteisöissä harrastettiin myös estottomampia seksuaalisia kokeiluja, mutta yleisemmin vapautta toteutettiin elämällä yhdessä ilman virallista vihkimistä, ja lapsettomana.

Edellä kuvatut elementit, jotka liittyivät porvarillisen avioliiton ja ydinperheen vastustamiseen ja konventionaalisista elämäntavoista irtautumiseen yleensä, löytyvät myös tämän tutkimuksen haastateltujen puheesta. Avoliitossa pysyvästi elävät eivät tunne vetoa elämäntapaan, johon haastatteluissa toistuvan kuvauksen mukaan kuuluvat avioliitossa elävät isä ja äiti sekä kaksi lasta, jotka asuvat omistusasunnossa keskiluokkaisella asuinalueella, ajavat isoa autoa ja käyvät ansiotyössä kahdeksasta neljään. Kuvaus muistuttaa kovasti mielikuvaa keskiluokkaisesta ydinperheidyllistä. Se on erään nuoren naisen sanoin ”normiperhe”, johon moni haastateltu suhtautuu kriittisesti. Normiperheen edustama porvarillinen elämänkulku tai -tapa näyttäytyy liian kunnollisena, vakaana ja uomiinsa asettuneena ja siis tylsänä tai ahdistavana. Toisaalta sitä saatetaan kritisoida myös siksi, että ”se on sitä, sitä näyttävää puolta, mitä halutaan kaikes muussakin”; avioliitto on osa ”sitä peliä, mitä jotku vaan haluaa täs elämässään tehdä. Siihen liittyy näyttävät häät, ja on ne autot ja on ne talot ja lapset ja se.”

”Vapaaseen ihanaan elämään” puolestaan saattaa liittyä esimerkiksi tuoreena pysyvä kahden aikuisen toisiinsa keskittyvä parisuhde, jonka mahdollistavat vapaaehtoinen lapsettomuus sekä töiden sallimat vapaat aikataulut. Jotakin avoliiton vapaudesta voi

päätellä myös siitä, että konservatiivista elämää ja 'normiperhettä' kritisoivat erityisesti lapsettomat ja epätyypillisiä töitä tekevät tai opiskelevat haastateltavat. Lapsellisten avoparien joukossa sen sijaan olikin sellaisia, joiden voisi ulkopuolisen silmin kuvata elävän juuri tällaista 'normiperheen' elämää. Bohemialle tyypillisistä elämäntavoista tai ihanteista kuitenkin yksi näyttää puuttuvan haastattelemieni avoliittolaisten näkemyksistä omasta parisuhteestaan. Myös lapsettomat avoparit korostavat vapaan elämän ohella voimakasta sitoutumista avosuhteeseen eivätkä hyväksy oletusta, että avoliitosta olisi helppo lähteä pois tai että avoliitossa sen ulkopuoliset suhteet olisivat yleisempiä (katso sitoutumisesta luku 7).

Nykyajan avoliitossa elävien boheemisuus näyttääkin loppujen lopuksi varsin laimealta versiolta siitä boheemiyhteisön elämäntavasta ja etenkin tuon elämäntavan ajankuvasta, joka oli voimissaan vielä 1960-luvulla ennen avoliittojen nopeaa yleistymistä. Tosin tuolloinkin boheemien elämän on todettu todellisuudessa olleen usein sovinnaisempaa kuin mitä ajankuva antoi ymmärtää, ja monet boheemit päätyivät lopulta perinteisiin elämänratkaisuihin esimerkiksi perheen suhteen (Jallinoja 1991). Yleistyttyään ja tavanomaistuttuaan avoliiton normeja rikkova luonne on entisestään heikentynyt. Silti haastateltujen puheesta kuultaa kulttuuristen kuvien sitkeys; laimentuneinkin ne sekoittuvat ajattelumme ja tapoihimme käsitteellistä maailmaa, jossa elämme. Ainakin tämän aineiston perusteella avoliitossa näkyy edelleen häivähdys bohemian luonnetta.

Häät avioliiton symbolisena rituaalina

Edellä käsitelty avioliittoon liittyvät kriittiset mielikuvat voivat vaikuttaa vanhentuneilta, kuten jotkut haastatellutkin tuovat esiin. Ympärillä ihmiset menevät naimisiin ja viettävät häitä ja toisaalta avoliitossa eläminen on tavallinen osa näidenkin parisuhteiden kulkua. Jo parikymmentä vuotta avoliitossa elänyt nainen arveleekin, että pysyvä avoliitto saattaa monille vaikuttaa siltä, että "sitä on niinku vähän semmonen, et aha, noi 70-lukulaiset tossa" ja että "siin on jotain semmosta mennyttä tai semmosta, semmoi hauska semmonen tuulahdus jostain, jollon tää asia oli tosiaan eri asia kun nyt". Todellisilla, eleyillä avioliitoilla ei välttämättä olekaan sen enempää tekemistä kirkon tai patriarkaalisen sukupuolijärjestelmän määrittelemien roolien tai porvarillisten

ihanteiden kanssa kuin avoliitoillakaan, eivätkä avoliitossa elävät usko, että avioiduttaessa parisuhde muuttuisi automaattisesti mielikuvan kaltaiseksi. Näillä historiallisilla instituutioilla onkin lähinnä symbolinen merkitys, joka kuitenkin nykyäänkin tehdään näkyväksi kulttuurissamme keskeisen avoliittoon liittyvän tapahtuman, häiden yhteydessä.

Häistä puhuttiin haastatteluissa yllättävän usein ja kriittiseen sävyyn. Toisinaan häihin liittyvien mainintojen runsaus sai haastattelijan ihmettelemään, kohdistuiko haastateltavien kriittisyys lopulta enemmän häihin ja avioitumiseen tapahtumana kuin itse avoliittoon. Välillä nämä kaksi näkökulmaa tuntuivat myös menevän sekaisin, eikä niitä ehkä pystykään täysin erottamaan toisistaan, niin keskeinen avoliittoa symboloiva tapahtuma häät ovat. Perinteisissä häissä, joihin avoliitossa elävät suhtautuvat kriittisesti, kiteytyvät kaikki edellä käsitellyt avoliittolaisten avoliittoinstituutioon liittämät mielikuvat. Hegemonisen hääkulttuurin tuottamat häät ovat usein kirkkohäät, ja kirkkohäät ovat selvästi myös haastateltavien mielessä heidän puhuessaan siitä, mikä avioitumisessa tuntuu itselle vieraalta. Kirkolliset avoliitot voi nähdä muoti-ilmiönä, jolloin kirkkohäitä ei vietetä uskonnollisen sisältönsä vuoksi, vaan uskonnollinen seremonia on keino tehdä avoliitosta erityisempi (Dittgen 1995, 122). Perinteisessä hääseremoniassa korostuvat myös toisistaan erilaisin symbolein ja rituaalein erotetut sukupuoliroolit sekä perinteiset käsitykset naisen asemasta perheessä ja avoliitossa. Häät voi nähdä sukupuolen tuottamisen ”kärjistymänä”, joissa ylläpidetään heteroseksuaalista järjestystä (Paasonen 1999). Häitä on myös vietetty perinteisesti porvariston keskuudessa (Gillis 1997). Kun avioitumisesta on tullut tapahtuma, jolla sinetöidään yhteisesti rakennettu vakaa parisuhde ja mukava elämäntyyli, niin häistä on tullut myös statussymboli, tilaisuus tehdä parisuhteen saavutukset – niin henkiset kuin materiaalisetkin – julkiseksi (Cherlin 2004). Joskus pitkään avoliitossa elämisen syynä saattaakin olla avoliiton merkityksettömyyden sijaan se, että häitä varten halutaan ensin säästää tarpeeksi rahaa (Reed 2006; Smock 2004).

Häät ovat myös merkittävä mediatapahtuma. Mediassa avoliittoa ja parisuhdetta jäsennetään niihin liittyvien suurten tapahtumien välityksellä. Häistä on tullut avoliiton symboli, kun avoliiton aiemmat merkitykset ja elämäntavalliset seuraukset ovat heikentyneet. Voisi jopa sanoa, että avoliiton merkitys on pelkistynyt häihin. (Jallinoja

1997, 109, 126–127.) Vajaalle viidennekselle avioliittoon aikovista suomalaisista isot häät ovat yksi avioitumisen syy (Paajanen 2007, 42). Häät ovat siis keskeinen osa parisuhdekulttuuria ja niiden kuvastoa on jatkuvasti ympärillämme. Siksi myös pysyvästi avoliitossa elävät joutuvat ottamaan kantaa häihin, ei ainoastaan avioliittoon. Moni haastateltava suhtautuu kriittisesti perinteisinä pidettyihin häihin ja niiden kuvastoon sekä häihin avioitumisen motiivina. Toisaalta haastateltavatkin puhuvat häistä kaksijakoisesti. Pysyvässä avoliitossa elävät jäävät paitsi tästä parisuhteen suuresta tapahtumasta, kohokohdasta, jonka jättämä aukko tuntui herättävän ristiriitaisia ajatuksia. Moni oli esimerkiksi kehittelty kuvaa omista kuvitteellisista häistään, siitä miten ne eroaisivat valtavirran hääkuvastosta.

Häät ovat ikään kuin symbolinen silta avioliiton osittain heikentyneisiin merkityksiin. Anthony Giddensin (1991, 17–18) käsittein voidaan puhua sosiaalisten instituutioiden puitteista riisumisesta; sosiaalisten suhteiden irtautumisesta ajallisesta ja paikallisesta kontekstista, minkä yhtenä mekanismina toimivat symboliset merkit. John R. Gillis (2004) esittää, että häät ovat yksi tällainen symbolinen merkki. Gillisin mukaan perheestä, joka aiemmin muovautui niiden ihmisten mukaan, jotka asuivat samassa taloudessa, on tullut 'kuviteltu yhteisö' tai kuviteltu perhe. Tämän kuvitellun perheen ideaalin saavuttamiseksi ihmiset käyttävät nykyään valtavasti aikaa ja rahaa rituaaleihin ja representaatioihin, jotka tukevat 'täydellisen parin' tai perheen ideaalia. Häät ovat rituaali, jossa tuotetaan täydellisen parisuhteen ja avioliiton kuvastoa. Avoliitossa elävien haastateltavien hääkriittisyyttä voi ymmärtää siinä valossa, että perinteiset häät kuljettavat mukanaan monia vanhoja, ajallisesta ja paikallisesta kontekstistaan repäistyjä rituaaleja, joita toistetaan ilman että niillä on yhteyttä nykyajan parisuhteen todellisuuteen. Porvarillista, patriarkaalista ja uskonnollista kuvastoa toistamalla häät kuitenkin säilyttävät suhteen avioliiton historiallisiin symbolisiin merkityksiin.

5.2 KUVITELTU AVIOLIITTO – PYHÄ JA TORJUTTU

Eivätkö haastateltavani sitten nimenomaan korostaneet avioliiton merkityksettömyyttä ja siten sen tarpeettomuutta omassa elämässä, mistä jo luvussa 4 päättelin avoliiton poliittisuuden tai ideologisuuden heikentyneen? Edellä totesin myös, että parisuhteita määrittelevät entistä vähemmän ne instituutiot – kirkko, patriarkaalinen

sukupuolijärjestelmä ja porvarillinen moraali – joita vastaan avoliitto valintana vielä 1970-luvulla kohdistui. Silti pysyvässä avoliitossa elävät haastateltavat puhuivat juuri näistä instituutioista ja liittivät ne aikomukseensa olla avioitumatta. Onko avoliitto siis sittenkin ideologinen, instituutioiden vastainen protesti? Ja mikä avoliitossa ja sen merkityksissä on edelleen sellaista, jota vastaan pysyvästi avoliitossa elävät kapinoivat?

Judith Stacey (1996, 49) on todennut, että vaikka 'moderni perhe' on kuollut – sikäli kuin sellaista ikinä todella olikaan – sen haamu, ideologia, jatkaa kummitteluaan niidenkin mielissä, jotka vastustavat siihen mukautumista. Lynn Jamiesonin (1998, 10–11) mukaan on hyvä erottaa toisistaan yksityistä elämää kuvaavat julkiset tarinat ja varsinainen eletty elämä. Oma aikamme on erityisen altis julkisten tarinoiden vaikutukselle massamedian kautta. Kun nykyään ihmissuhteet harvoin ovat ennalta määriteltyjä ja niihin ei liity valmiita käsityksiä siitä, miten niissä pitäisi toimia, julkisilla tarinoilla on suurempi vaikutus ihmisten elämään. Toistuvista ja vallitsevista tarinoista tulee representaatioita, joihin ihmisten on otettava kantaa puolesta tai vastaan omaa elämäänsä eläessään ja omaa kertomustaan rakentaessaan.

Sukupuolten välisiä suhteita ja perhe-elämää säätelevien sosiaalisten normien heikentymistä on usein pidetty syynä sille, miksi yhä harvemmat ihmiset nykyään avioituvat. Andrew Cherlinin (2004) mukaan olennaisempi kysymys on, miksi niin monet *siitäkin huolimatta* yhä avioituvat. Hän vastaa omaan kysymykseensä toteamalla, että avoliiton symbolinen merkitys on edelleen valtava, ellei peräti suurempi kuin koskaan. Avoliitosta on tullut mukautumisen sijaan sosiaalisen arvostuksen ja statuksen merkki. Avoliitto tarjoaa kriteerin muille parisuhteen muodoille: avoliittoa verrataan siihen ja useimmille sinkuillekin avoliitto on edelleen tavoiteltava parisuhteen ja perheen perustamisen muoto (Cherlin 2004; myös Gillis 1997).

Samoin uskoo Stephanie Coontz (2005, 309–310), jonka mukaan avoliittoinstituutiossa itsessään on yhä jotakin erityistä, joka tekee myös avoliitolla vahvistetusta parisuhteesta erityisen. Avioitumista pidetään yhä (amerikkalaisessa) kulttuurissa arvostetuimpana tapana osoittaa sitoutuminen vakituiseen parisuhteeseen. Avoliittoon liittyvät selkeämmät käsitykset molemminpuolisesta vastuusta, uskollisuudesta ja intiimiydestä luovat valmiin pohjan paitsi puolisoitten niin myös suhteen ulkopuolisten

ihmisten ja aviopuolisoiden välisille suhteille. Tämän tutkimuksen avoparien voi ajatella jäävän juridisen aseman lisäksi paitsi myös avioliiton abstraktimmista eduista, esimerkiksi Coontzin kuvaamasta julkisesta kuvasta sitoutuneena parisuhteena tai positiivisesta sanastosta. Avopuolisoilla ei muun muassa näytä olevan vakiintuneita tai säännönmukaisia nimityksiä, joita he käyttäisivät puhuessaan puolisoistaan muille ihmisille.

Avioliiton erityisyyttä myös tuotetaan, pidetään tietoisesti yllä. Gillisin (2004) mukaan moderneissa yhteiskunnissa on yhtäaikaaisesti olemassa kaksi perhesysteemiä: perheet, joissa elämme eli todelliset perheet sekä perheet, jotka asetamme ihanteeksi, niin sanotut *kuvitellut perheet*. Yhä harvemmat ihmiset elävät (*live in*) konventionaalisissa aviosuhteissa, mutta yhä useammat elävät (*live by*) mielessään aviollinen ideaali, joka on sisäistetty jo lapsuudessa ja joka rakentaa aikuisiän odotuksia siitä miten elämän kuuluisi mennä (Gillis 1997; 2004). 'Kuvitellun' avioliiton ja täydellisen parisuhteen ihannetta alettiin tuottaa erityisesti 1800-luvulta lähtien, samaan aikaan kun avioliitto muuttui kollektiivisesta, avioparin perheyhteisöön liittävästä instituutiosta romanttiseen rakkauteen perustuvaksi yksityiseksi kumppanuussuhteeksi. Avioliiton idealisoiminen tapahtui rituaalien ja avioliittoa kuvaavien symbolien avulla. Esimerkiksi häistä tuli arjen ajasta ja paikasta irrallinen tapahtuma, jonka avulla avioliiton erityinen arvo korostui. Häiden suosio on noussut jälleen 1900-luvun lopulla, Gillisin mukaan suuremmaksi kuin koskaan aiemmin, ja ne ovat jälleen rituaalistuneet. Mitä enemmän avioliiton normatiivinen asema on heikentynyt ja mitä yleisempiä erilaisista vaihtoehtoisista perheen ja parisuhteen malleista on tullut, sitä tärkeämpi 'täydellisen parisuhteen' symboli häistä näyttää tulleen. (Gillis 1997, 146–151.) Kulttuurisilla tuotteilla, symboleilla ja rituaaleilla ei kuitenkaan ole paljoakaan tekemistä todellisten elettyjen, yhä moninaisempien perheiden ja parisuhteiden kanssa. Ne eivät kuvaa parisuhteita, joissa ihmiset elävät, vaan niillä tuotetaan kuviteltuja parisuhteita. (Gillis 1997, 239.)

Avioliiton symbolisen merkityksen tarkastelemiseksi hyödynnän Mary Douglassin (2005) [1966] ajatusta kulttuurista standardoituneena luokitusjärjestelmänä, jossa yhteisön järjestystä pidetään yllä puhtautta ja likaa koskevien sääntöjen avulla. Luokitusjärjestelmä perustuu 'pyhän' järjestyksen säilyttämiseen, jota tuotetaan

erottelemalla pyhät, puhtaat asiat epäpuhtaista, likaisista tai saastaisista. Pyhää ylläpitävä järjestelmä tuottaa aina myös anomalioita, poikkeuksia, joiden saamalla symbolisella merkityksellä muistutetaan niistä rajoista, joiden sisällä sosiaalisia arvoja uusinnetaan ja yhteisöä tuotetaan. Puhtaus yhdistyy usein, vaikka ei välttämättä, myös moraaliin ja saastaisuus siten moraalittomuuteen tai vähintäänkin poikkeavuuteen liittyvään epäilyttävyyteen. Pyhä sen sijaan edustaa kategoriana täydellisyyttä ja eheyttä, jota on ylläpidettävä luokittelun avulla, pitämällä pyhä koskemattomana ja muista kategorioista erillään. Tässä keskeisellä sijalla ovat Douglassin mukaan rituaalit.

Avoliittoa on helppo ymmärtää Douglassin luokitusjärjestelmän osana, kun esimerkiksi muistetaan, että avioliitolla on pitkään ollut länsimaisissa kulttuureissa pyhän instituution asema, mikä pitkälti lienee perua avioliitosta kristillisen kirkon sakramenttina. Douglassin 'pyhä' ei kuitenkaan rajaudu uskontoon vaan on käyttökelpoinen käsite minkä tahansa, myös modernin – tai myöhäismodernin – yhteiskunnan luokitusjärjestelmää (Anttonen & Viljanen 2005). Avoliitossa elämistä pidettiin poikkeavana ja moraalisesti arveluttavana käyttäytymisenä esimerkiksi Suomessa vielä pitkään sen jälkeen kun avioliitto oli tullut siviilioikeuden piiriin. Nykyään avioliitto ei enää määrity poikkeavaksi suhteessa avioliittoon siinä mielessä, että se luokiteltaisiin 'epäpuhtaaksi' yhteiselämän muodoksi. Silti avioliitolla näyttää yhä olevan erityinen asemansa arvojärjestelmässämme. Onko avioliitto siis yhä pyhä?

Näin voisi päätellä ainakin siitä, että avioliiton erityisyyttä tuotetaan edelleen muutenkin kuin rituaalien avulla tai ihanteellistamalla avioliitto täydelliseksi parisuhteeksi. Lainsäädännössä avioliitto on yhä erotteluun ja poissulkemiseen perustuva instituutio. Sari Charpentierin (2001) mukaan pyhän järjestystä uhkaava yhteiskunnallinen todellisuus palautetaan järjestykseen viime kädessä lainsäädännöllisin keinoin. Esimerkiksi avioliiton rajaaminen samaa sukupuolta olevien parien ulottumattomiin luomalla erillinen rekisteröity parisuhde pitää yllä paitsi avioliiton pyhyyttä myös sellaista luokitusjärjestelmää, joka perustuu sukupuolierolle ja heteroseksuaaliselle järjestykselle. On tietysti epäoikeudenmukaista verrata samaa sukupuolta olevien parien asemaa avoparien asemaan, sillä avopareja ei ole rajattu avioliittolainsäädännön ulkopuolelle vaan useimpien todennäköisesti oletetaan avioituvan (vrt. luku 4.2). Yhteistä molempien asemalle on kuitenkin avioliiton näyttäytyminen pyhänä siten, että

luokitusjärjestelmän muuttuessa avioliitto silti jätetään koskemattomaksi. Esimerkiksi tutkimuksen aluksi mainitsemani esitys avoliittoa säätelevästä laista ei pyri puuttumaan avioliittolakiin, ja toisaalta tästä huolimatta tällainen 'miniavioliittokin' on koettu uhkaksi varsinaiselle avioliitolle (ks. Sipilä 2007). Charpentierin (2001, 117–118) mukaan avioliittoinstituution kyseenalaistaminen onkin suomalaisen lainsäädäntöprosessin vaikenemisen paikka: avioliittoa voidaan toistaa toisin, mutta itse avioliittoa ei haluta murentaa.

Avioliitto on siis säilyttänyt pyhyytensä avoliittojen yleistymisestä huolimatta. Douglasin ajattelua onkin kritisoitu siitä, että siinä kategoriat saavat kulttuurisen faktan aseman, kun todellisuudessa myös uusia kategorioita muodostuu, ja epäpuhtaat, poikkeavat kategoriat voivat muuttua anomaliasta osaksi uutta luokitusjärjestelmää (Anttonen & Viljanen 2005, 16). Avoliittoon liittyvän poikkeavuuden hälveneminen ja sen normalistuminen ei siis välttämättä ole huojuuttanut avioliiton asemaa. Jallinoja (1997, 105) on esimerkiksi ehdottanut, että nykyajan julkisessa puheessa ainutkertaisesta rakkaudesta avioliitto korostuu erottelun keinona. Kun avioitumista ennen useimmiten seurustellaan ja eletään avoliitossa, ja parisuhteita ja avoliittoja saattaa tulla kohdalle useita, pelkkä rakkauden tunne ei riitä erottelemaan suhteita toisistaan. Jos suhteista halutaan erotella se 'oikea', 'todelliseen' rakkauteen perustuva ja vakituiseksi tarkoitettu suhde, tämä tapahtuu avioitumalla, mikä kohottaa sen hetkisen suhteen muihin nähden yliveritaiseksi. Avioliiton erotteleva voima ei tässä Douglasin ajatukseen palaten selvästikään perustu perinteisen yhteiskunnan tapaan eroon pyhän ja saastaisen välillä, koska avoliitosta on tullut yleinen, 'normaali' parisuhteen muoto, ja avo- ja avioliiton välinen ero näyttää osittain liudentuneen (luku 4). Mistä sitten on etsittävä käsitteellistä erottelua, johon avioliiton pyhyys perustuu? Ja mitä tapahtuu yhteisön järjestykselle, jos tämä erottelu heikentyy? Tällaisen pyhän järjestelmän ymmärtämiseksi tarvitaan taso, joka paikantuu pyhän ja saastaisen välimaastoon ja joka löytyy Durkheimilta. Jallinoja (tulossa 2008) kuvaa perheyhteisyyttä Durkheimin pyhän ja profaanin käsitteiden avulla. Perhe näyttäytyy toisinaan pyhänä, toisinaan maallisena. Pyhä tulee näkyviin vain poikkeuksellisissa tilanteissa, kun perhe kokoontuu yhteen ja kun sitä vahvistetaan emotionaalisesti latautunein rituaalein tai seremonioin. Profaani, maallinen ulottuvuus sen sijaan kuvastaa perheen arkea, jokapäiväistä elämää. Pyhän vastapainona ymmärrän siis

olevan maallisen, 'tavallisen' perheen – tai tässä tutkimuksessa parisuhteen. Avioliiton pyhittävät siihen liittyvät rituaalit, häät, jotka ovat latautuneet tunteilla, kun taas avoliittoon vastaavia rituaaleja ei (ainakaan yleisesti) liity. Tavallinen ei kuitenkaan ole uhka pyhälle. Jallinoja toteaa, että avoliitto, joka aiemmin nähtiin vieraana – käsite, jonka Jallinoja rinnastaa Mary Douglasin likaiseen tai saastaiseen perhettä pohtiessaan – on tehty osaksi pyhän järjestelmää toteamalla, ettei se ole uhka perheyhteisyydelle (mt.). Avoliitto ei siis horjuta avioliiton pyhyttä, koska se vain korostaa eroa tavanomaisen ja pyhän kaltaisen, täydellisen, 'sen oikean' parisuhteen välillä. Tällaisessa luokitusjärjestelmässä avioliiton pyhänä instituutiona voi ajatella erottuvan avoliitosta luvussa 4 kuvaamani kaltaisena parisuhteen ihannenormina (Allardt 1983, 58; Sulkunen 1999, 83).

Avioliittoa siis yhä ylläpidetään pyhänä instituutiona; avioliitto on ihanne, joka sinetöi täydellisen parisuhteen. Samaa sukupuolta olevat parit ovat vaatineet oikeutta suhteensa virallistamiseen avioliitolla, mutta saaneet Suomessa tyytyä parisuhteensa rekisteröintiin. On myös esitetty, että avoparienkin ihanteena olisi avioliitto. Avioliittoa saatetaan lykätä siksi, ettei parisuhde ja siinä hankitut henkilökohtaiset tai materiaaliset resurssit vielä täytä avioliitolle asetettuja korkeita kriteerejä tai ideaalia (Cherlin 2004; Reed 2006; Smock 2004). Gillisin (2004) mukaan avoliitto tarjoaa 'pienemmän' version avoliitosta, se on vähemmän vaativa ja siinä on helpompi elää kunnes suhde yltää ideaaliinsa, kunnes sen on mahdollista saavuttaa jotain 'suurempaa'. Avoliitossa elävät siis odottaisivat avioituvansa, mutta vasta sitten kun suhde on saavuttanut sen mielikuvan, joka heillä on täydellisestä parisuhteesta. Avioliittoa lykättäisiin, koska sen edessä on henkinen muuri, sisäistetty kuva tietynlaisesta avoliitosta: kuviteltu avioliitto. Jos ajatellaan avioliittoa pyhänä, se tuntuu edellyttävän sellaista täydellisyyttä, jonka saavuttamisen eteen pitää tehdä työtä.

Tämän tutkimuksen haastattelujen perusteella puolestani väitän, että ainakin osa avioliittoa lykkäävistä tai sen torjuvista tekee niin, koska kuviteltu avioliitto, yleisesti jaettu avioliiton ideaalikuva ei heille ole ihanne. Avioliittoon liittyviin mielikuviin suhtaudutaan kriittisesti ja siksi avioliittoa ei koeta houkuttelevaksi liiton muodoksi. Ainoan ymmärrettävän syyn avioliittoon tarjoavat luvussa 4 esiin tulleet juridiset syyt. Kuvitellun avioliiton kantamat merkitykset ovat kuitenkin niin vahvoja, että muutama

haastateltava pohtii (ehkä hieman leikillisesti) jopa mahdollisuutta 'rekisteröityyn heterosuhteeseen'; mahdollisuutta rekisteröidä halutessaan avoliitto juridisesti viralliseksi mutta avioliitosta erilliseksi liitoksi.

Pyhällä näyttää olevan avioliiton määrittelijänä avoliittolaisille ristiriitainen merkitys. Yhtäältä he eivät näe avioliittoa pyhänä (luku 4). Sen arvo on romuttunut, sosiokulttuuriset merkitykset ovat eletyn elämän tasolla heikentyneet, liitot samankaltaistuneet ja niiden ero kutistunut yksittäisiin juridista asemaa määrittäviin kysymyksiin. Pyhä näyttää siis kadonneen. Toisaalta haastateltavat huomaavat, että avoliitto määrittyy yhteiskunnan tasolla pyhäksi instituutioksi, jonka avulla ylläpidetään luokitusjärjestelmää, jossa yhä näkyy merkkejä sukupuolieroon perustuvasta, kristillisyyteen pohjaavasta ja porvarillisesta luokitusjärjestelmästä. Nämä pyhää avioliittoa muovanneet rakenteet loitontavat heidät avioliitosta. Avoliitto tavallisena parisuhteen muotona näyttää kuitenkin 'istuvan' pyhän luokitusjärjestelmään eikä se heikennä avioliiton asemaa erityisenä parisuhteen muotona.

6 KONVENTIOISTA REFLEKTIOON

– AVOLIITTO ELÄMÄNTYYLIVALINTANA

Edellä olen kuvannut avoliitossa näkyviä 1970-lukulaisten kapinoinnin jälkiä. Luvusta 4 sen sijaan voisi päätellä, että vähitellen avioliitto ehkä torjutaan enemmän siksi, ettei sitä vain pidetä tärkeänä. Avioliiton perustana olevia instituutioita (kirkko, patriarkaatti, porvarillisuus) ei tarvitse vastustaa, sillä ne eivät enää tiukasti määrittele avioituvienkaan ihmisten elämää. Tilalle on tullut mahdollisuus ja myös pakko tehdä valintoja oman elämänsä suhteen (Giddens 1991; Beck-Gernsheim 2002). 1970-luvusta haastateltujen avioliiton torjuminen eroaakin siinä, että se on individualistisempaa. Juuri tähän kiinnittyä avoliittolaisten päätös pysyvistä avoliitosta.

Avioliiton erityinen asema ihmisten elämäntyyliin kuuluvana siirtymänä näkyy tietysti yhä siinä, että avioituminen on edelleen yleistä; kaksi kolmesta suomalaisesta menee jossakin elämänsä vaiheessa naimisiin (SVT Väestö 2007, Väestömuutokset 2006). Avoliitossa eläminen pysyvästi lienee yhä harvinaista, ja toisin kuin haastatellut, monet ihmiset näyttävät löytävän merkityksellisiä syitä avioitua. Mahdollisia syitä avioliiton suosioon ja sen merkityksiä avioituville pohdittiin haastatteluissa. Valtaosa avoliitossa elävistä arveli, että avioituvien ihmisten ratkaisuun vaikuttavat perinteet, totutut tavat ja käyttäytymismallit, joita haastateltavien mukaan yleensä noudatetaan suuremmin pohtimatta ja kyseenalaistamatta. Haastateltavien mielestä avioliiton ajatellaan usein kuuluvan luonnollisena osana ihmisen elämäntyyliin. Avioliiton normatiivinen asema on heikentynyt, mutta sillä on pitkä perinne, joka vaikuttaa edelleen suurimman osan ihmisistä ratkaisuihin siten, että he toimivat totuttujen tapojen mukaisesti.

Emmä tiä, must tuntuu, et se [naimisiinmeno] on tosi pitkälle sellai kans sellai *tapa* tai sellai *perinne*, miten se vaan *kuuluu* ihmisen elämään tai silleen, et sitte löydetään se puoliso ja mennään naimisiin ja hankitaan lapset, tai silleen. Mut emmä tiedä, miks mä en oo kokenu, et se ois...
(Nainen, 25 vuotta.)

Haastateltavat toteavat avioitumisen liittyvän usein tiettyyn parisuhteen etenemisen vaiheeseen tai elämäntyyliin, jossa tapahtumat seuraavat toisiaan tietyssä

järjestyksessä ja tiettyyn aikaan. Toinen haastateltava on havainnoinut vanhaa ystäväpiiriään ja huomannut, että

[- -] ne menee sen tietyn *kaavan* mukaan et tum, tum, tum, et sit tulee tavallaan semmonen pakko, et nyt ku ollaan seurusteltu näin kauan, on pakko mennä kihloihin, nyt kun ollaan oltu kihloissa näin kauan, on pakko mennä naimisiin.
(Nainen, 28 vuotta.)

Elämänculun totutuista, tavanomaisista vaiheista muodostuu monen haastateltavan sanoin kaava, joka antaa suuntaviivoja siihen miten, milloin ja missä järjestyksessä eri elämäncvaiheiden läpi on hyvä kulkea. Kuva avioitumisen ajasta ja paikasta tässä kaavassa on välittynyt avoliitossa eläville myös omaan avoliittoon kohdistuvien oletusten tai odotusten kautta, joiden on ehkä koettu vahvistuvan tiettyssä iässä, avoliiton vaiheessa tai esimerkiksi lasten syntyessä, ja toisaalta heikentyvän kun tietty vaihe on ohitettu (katso luku 4.2). Käsitys avoliiton tietystä ajoituksesta toistuu oikeastaan myös joidenkin haastateltujen omassa puheessa pysyvästä avoliitosta. Kuten luvussa 4 tuli esille, kun parisuhteessa eläville tai parisuhteelle alkaa tulla ikää tai kun siihen tulee lapsia, muuttuu avoliitto yhä merkityksettömämmäksi. Muutama haastateltava toteaa, että näiden elämäncvaiheiden läpi käyminen 'väärässä' järjestyksessä tuntuisi paitsi turhalta niin jopa "naiivilta" tai "hassulta".

Yleinen elämänculun kaava, jonka mukaan avoliitossa elävät haastateltavat uskovat avioituvien toimivan, ei ole parisuhteeseen tai yksilöön sen ulkopuolelta suuntautuva, tiukasti rajoittava tai käyttäytymistä ohjaava normi. Haastateltavatkin korostavat, että pikemminkin on kyse siitä, että tällainen tapoihin ja perinteisiin nojaava toiminta on niin *itsestään selvää*, ettei sitä tarvitse erikseen pohtia tai kyseenalaistaa. Tietynlaisen elämänculun itsestäänselvyys kuitenkin tuntuu sitovalta, mikä kuvastuu haastateltavien käyttämistä termeistä: moni mainitsee juuri kaavan, ja yksi haastateltava kuvaa tätä tavanomaista elämänculkua myös raiteeksi, joka sisältää tavallaan ajatuksen eteenpäin kulkevasta elämästä, jonka suunta ja määränpää on jo ennalta määritelty. Gillisin (1997; 2004) sanoin kyse on siitä, että vaikka todelliset elämänckulut ja perheen mallit ovat moninaistuneet, useimmat elävät silti mielessään jo lapsuudessa sisäistetty aviollinen ihanne, joka rakentaa aikuisiän odotuksia siitä miten elämänc kuuluisi mennä. Kuten jo aiemmin olen todennut, avoliitto osana elämänculkua vaikuttaa perustuvan jo

heikentyneiden normien yhä säilyvään ohjeellisuuteen; avioliitto on eräänlainen ihannenormi.

On tietenkin muistettava, että käsitys avioitumisesta itsestäänselvyytensä, osana elämäntieteen kaavaa on tässä tutkimuksessa haastateltujen, pysyvästi avoliitossa elävien näkökulma. Samoin kuin nämä avoliitossa elävät rakentavat kuvaa avoliitosta suhteessa avioliittoon, myös naimisissa olevat tuottavat omaa merkitysjärjestelmäänsä sekä avoliitosta. Tässä tutkimuksessa emme kuitenkaan kuule avioituneiden ääntä. Niinpä konventionaaliselta vaikuttavaan käyttäytymiseen liittyvät avioitumisen merkitykset kuten kokemus jollekin itseä suuremmalle voimalle alistumisesta ja tähän liittyvästä pyhän kokemisen hurmasta jäävät tämän tarkastelun ulkopuolelle.

Jonkinlainen kuva avioituvien näkemyksistä on kuitenkin mahdollista saada tarkastelemalla Väestötutkimuslaitoksen perhebarometrin tuloksia, joiden mukaan avoliitossa elävistä suomalaisista kahden kolmesta avioitumispäätökseen taustalla oli ajatus, että se kuuluu asiaan pitkässä parisuhteessa. Avioon aikovista avoliitossa elävistä yli puolet nimesi syyksi, että ”aika on jo kypsä”. Sekä avioituneiden että avioitumista suunnittelevien tärkein syy avioon oli kuitenkin, että oli löytänyt ihmisen, jonka kanssa halusi elää elämänsä. (Paajanen 2007, 42–43.) Jollakin tavalla tähänkin ajatukseen liittyy avioliiton itsestäänselvyys tärkeässä parisuhteessa. Tämän tutkimuksen haastateltavien mielikuva avioitumisen syistä näyttäisikin ainakin osittain vastaavan avioituvien omia näkemyksiä. Onkin pyritty osoittamaan, että vaikka ihmisten eletyt elämänsäkaaret ovat moninaistuneet, ideaali elämänsäkaari ei ole individualisoitunut; toivotun tai kuvitellun elämäntieteen keskeisiä siirtymiä leimaa yhä yllättävän selkeä ja tiukka järjestys ja ajoitus (Elchardus & Smits 2006). Hockey ja James (2003, 114–116), jotka ovat päätyneet kyseenalaistamaan väitteet postmodernin elämänsäkaaren sirpaloitumisesta, toteavat, että kronologisesti etenevällä vakiintuneella elämänsäkaarella, johon kuuluvat siirtymät kuten ansiotyön hankkiminen, avioituminen ja lasten saaminen, on yhä hegemoninen asema useimpien, myös nuorten, omaa tulevaisuutta koskevilla odotuksilla.

Daniel Yankelovichin (1981, 87–88) mukaan monet normien mukaiset elämäntavat jatkavat eloaan normien murenemisesta huolimatta; niistä tulee rajoittavien sääntöjen

sijaan väljempää ja vapaampia käyttäytymiskoodeja, haastateltavieni sanoin kaavoja. Janet Finch (1989, 146) toteaa, että normatiivisten suuntaviivojen yksi perusta nykyään on asioiden arkipäiväisyys ja yleisyys; ihmiset perustelevat tekoaan sillä, että toimivat kuten muutkin. Finchiä mukaillen huomio siitä, että avioituminen 'on yleistä', johtaa siis ajattelemaan, että avioituminen 'kuuluu asiaan'. Vaikka Andrew Cherlin (2004, 858) uskoo avioliitolla olevan yhä suuri symbolinen arvo, hän pitää mahdollisena, että avioliiton 'aura' johtuisi yksinkertaisesti siitä, ettei sen normatiivisen aseman heikentymisestä ole vielä kulunut kovin kauaa aikaa. Avioliitto on ikään kuin 'jäänyt' ihanteeksi, mutta sen (luvussa 5 kuvaamani kaltainen) symbolinen merkitys tärkeän parisuhteen merkinä saattaa olla heikkenemässä. Avioitumisen yleisyyttä selittäisi siis enää eräänlainen institutionaalinen viive: ihmiset toimivat vanhojen tapojen mukaisesti kunnes huomaavat, ettei avioitumiseen enää ole tarvetta. Luen Cherlinin ajatuksen viittauksena normiteoriassa käytettyyn *kulttuurisen viiveen* käsitteeseen, joka viittaa eri tahdissa muuttuvien normien, arvojen ja käyttäytymismuotojen välille syntyvään eroon (ks. Sulkunen 1999, 57–59). Vaikka todelliset parisuhteessa elämisen tavat ovat muuttuneet ja avoliitossa eletään usein 'avioliitonkaltaista' elämää, avioliiton arvostus erityisenä parisuhteen muotona ja standardisoituneeseen elämäntapaan kuuluvana siirtymänä ei näytä himmenneen. Tällainen arvoihin ja elämäntapoihin liittyvä kulttuurinen viive ei kuitenkaan näytä aiheuttavan suurta ristiriitaa avioliittoa arvostavien ja sitä merkityksettömänä pitävien välille.

Tarkastelemalla haastateltavien käsityksiä muiden ihmisten syistä avioitua tarkentuu käsitys siitä, mitä avoliitossa elävät avioliitossa oikeastaan vastustavat. Moni haastateltavista suhtautuu kriittisesti nimenomaan parisuhteen kulkua määrittelevään kaavaan, jonka mukaan he uskovat avioituvien ihmisten toimivan. Avoliittolaiset korostavat, että heille itselleen on tärkeää pohtia omaa elämää ja sitä koskevia ratkaisuja. Pysyvä avoliitto ja avioliiton torjuminen toimivat haastateltaville totunnaisten kaavojen murtamisen keinona, kuten tämä avopari pohtii.

M: Siin [avoliitossa] on ehkä pieni semmonen, et voi näyttää, et *asiat voi myös tehdä toisin*.

N: Mm. Koska tosi monet, ku on kattonu sivusta, ei nyt ehkä kavereit vaan enemmänki just ehkä näit sukulaisia, ni sitte ne seuraa niin selvästi sitä kaavaa ja must tuntuu, et ne *ei oo ikinä ees ajatellu ite*, et mitä ne *haluis* tehdä niiden elämäs tai et sellai, ne on menny suoraan opiskeleen, sit ne on löytäny tyttöystävän, menny kih – ne on kaikki poikia – menny kihloihin, hoitanu opinnot loppuun, nyt ne on duunis, nyt ne voi alkaa suunnittelee häitä ja

sit varmaan tulee lapsii sen jälkeen, tai silleen.

M: Ja asunto on ostettu.

N: Niin, ja asunto ostettiin nyt, niin, ennen jo, kihlojen jälkeen. Ennen häitä.

M: Nii. Et ehkä vähän siitä, et voi näyttää, ettei tarvii kulkee sitä *raidetta*, niinku et sut tiputetaan pikku tyttönä tai poikana siihen raiteelle, mitä sä kuljet sitte sun elämän läpi hautaan asti. Et siihen *voi* kuiteski *ite vaikuttaa*.

N: Ja vähän miettii, et mitä nyt haluu tehdä tai silleen, mikä nyt on se järjestys ja mitä...
(Mies, 31 vuotta ja nainen, 25 vuotta.)

Haastateltavien kriittisyys ei siis nyt – toisin kuin luvussa 5 – näytäkään kohdistuvan avioliittoon sinänsä vaan avioitumiseen ”väärin perustein”: pohtimatta, siksi ”kun muutkin menee” tai koska se kuuluu asiaan. Merkittävä ero haastateltavien itsensä ja avioituvien välille rakentuu juuri tässä eronteossa.

Haastateltavat näkevät, että heidän elämäntapansa ja avioliittonsa perustuu tietoiselle harkinnalle ja eri vaihtoehtojen pohtimiselle. Omien valintojen pohtiminen tuottaa haastateltaville myös tyydytystä, erityisesti silloin, kun he kokevat rikkovansa perinteisiä tai totuttuja toimintamalleja. Yllä lainaamani mies jatkaa:

No loppupeleis, jos mä alan miettii oikeesti, niin *kyl se vähän kutkuttaa* se ajatus sillai kuiteski, et ei tarvi mennä sen, ettei oo mitään oikeet kaavaa, minkä mukaan mennä, mikä on niin kun oikein. Kuhan vaan ite tekee sisimmässään oikein. Mut tommosii älyttömii yhteiskunnan moraalijuttuja, mitkä ei perustu millekään muulle ku perinteelle, ni ehkä semmosten kuiteski *pieni semmonen vastustaminen* on jotenki taustalla, et kyl jos mä alan miettii, kyl se vähän sillai *lämmittää mun mieltä* se semmonen ajatus.
(Mies, 31 vuotta.)

Osa pysyvän avioliiton viehätystä näyttää olevan mahdollisuus toimia eri tavalla kuin useimmat ihmiset. Joukosta erottuminen, poikkeuksena olo koetaan myönteisesti. Muiden ihmisten kysymykset saattavat jopa lisätä positiivista erottumisen tunnetta ja tarjota tilaisuuden ”laajentaa muitten ihmisten tietoisuutta”. Koska avioliitto pysyvänä parisuhteen muotona lienee jokseenkin harvinainen ratkaisu, se tuntuu myös korostavan aktiivista valitsemista. Tällainen puhetapa asettuu huomiota herättävään ristiriitaan luvussa 4 kuvaamani liittojen eron liudentumisen ja pysyvään avioliittoon ajautumisen kanssa. Samanaikaisesti tämän diskurssin kanssa lähes kaikki avioliittolaiset korostavat pysyvään avioliittoon liittyvää pohdintaa ja tietoisia valintoja. Näin tehdään myös selvää

eroa avioliittoon, johon tällaista reflektointia ei usein uskota liittyvän, kuten seuraava nainen pohtii:

Varmaan se on, varmaan se on tosi pitkälle vaan se, että, et näin se nyt yleensä on tehty, ja tavallaan näin se nyt vähän niin kun kuuluu tehdä tai et näin. Tai mä luulen, et ihmiset ei sitä sillä lailla edes mieti, monet. Mä luulen, että ne vaan, et rakastutaan ja mennään avoliittoon, ja sitten seuraava askel on luontevasti suurimmalle osalle tai tosi suurelle osalle ihmisistä sitten se avioliitto ja mahdollisesti sit lapsia, että uskoisin, että *ei monikaan varmaan mieti, ei mieti sitä ehkä niin paljon kun mä oon esimerkiks miettiny*, koska heillä nyt se on vaan semmonen luonteva asia, et se on sitten avioliitto ja se on siinä. Et näin mä uskoisin.

(Nainen, 36 vuotta.)

Toinen haastateltu toteaa, että hänen on vaikea uskoa, ”et ihmiset on niinku tosissaan ajatellu sen läpi, että minkä takia ne menee naimisiin, et tota mikä se on se syy”. Hänen avopuolisonsa uskoo, että monen elämään avioliitto kuuluu ”ilman sen kummempaa ajatusprosessia”, kun taas hän itse kuvaa ”arvioivansa analyttisesti” avo- ja avioliiton eroja ja valintaa näiden välillä. Yksi haastateltu korostaa, ettei avioliiton tärkeyttä pidä ottaa annettuna, vaan on hyvä pohtia millä tavoin henkilökohtaiset valinnat voivat olla yhteiskunnallisesti merkityksellisiä. Yksi haastateltu kertoo, että avioliitto on hänelle tietoinen ”intellektuaalinen valinta”, kun taas avioliiton puolesta ei hänen mukaansa ole mahdollista argumentoida älyllisesti. Käsitys pysyvään avoliittoon liittyvästä tietoisesta valinnasta tiivistyy seuraavassa:

No, mä en tiedä, mun mielest avoliittoon liittyy jollain tavalla tietynlainen älyllisyys, mikä, mistä avoliitossa on luovuttu monesti. Koska se tehään romanttisist syistä ja se tehään yhteisön, se lii-, se on konventio. Ja konventioon ei voi liittyä älyllisyyttä, koska se on tapa, se on tottumus, ei tottumukseen liity mitään uudelleenarviointii tai älyä sil taval, järkeä. Se on se, miten tehään. Sitä ei kyseenalaisteta sillä tavalla.

(Nainen, 27 vuotta.)

Myöhäismodernissa yhteiskunnassa ihmisten toimintaa koskevien ulkopuolisten määrittelyjen, odotusten ja ohjeiden on nähty korvautuvan yksilön sisäisellä pohdinnalla siitä, mikä juuri hänen elämässään on tärkeää ja toteuttamisen arvoista (esim. Beck-Gernsheim 2002). Yksilöllisistä valinnoista tulee ei ainoastaan mahdollisia vaan välttämätön osa jokapäiväistä elämää. Postmoderni ihminen reflektoi jatkuvasti omaa elämäänsä ja hänen on tunnettava tekevänsä jatkuvasti omaa elämää koskevia valintoja. (Giddens 1991, 76.) Giddensin sanoin kyse on reflektiivisestä itsensä toteuttamisesta (mt., 79). 1970-luvulla alkaneen yhteiskunnan vapaamielistymisen seurauksena monet

aiemmat sosiaaliset normit ovat kadonneet ja valinnanvapaus kasvanut, mutta Yankelovichin (1981, 86) mukaan normit eivät kuitenkaan katoa yhteiskunnasta, vaan niitä tarvitaan pitämään yhteiskuntaa koossa. Niiden sisältö on kuitenkin muuttunut: normit eivät enää rajaa valintojamme vaan itsensä toteuttamisesta, omien halujen noudattamisesta ja valintojen tekemisestä on tullut uusi normi.

Koska avoliittolaiset näkevät avioituvien syyksi avioliittoon useimmiten konventionaalisen ja ei-reflektiivisen käyttäytymisen, avoliitto toimii heille keinona erottautua siitä ja tuottaa itsestään kuvaa reflektiivisinä ja tietoisia valintoja tekevinä, myöhäismodernin yhteiskunnan ehdot täyttävinä kelpoisina eli ymmärretyksi ja hyväksytyksi tulevinä toimijoina (vrt. Jokinen 2005, 40). Poikkeamalla konventionaalisesta elämäntavan kaavasta avoliitossa elävät tuntevat tekevänsä valintoja ja pohtivansa omaa elämäntavaa. Vivienne Elizabeth (2000) totesi uusiseelantilaisessa tutkimuksessa, että avoliittoinstituutioon kriittisesti suhtautuvat, pysyvästi avoliitossa elävät tuottivat erottautumalla avioituvista ihmisistä 'vastarintaisia identiteettejä'. Tärkeää erottautumisessa oli paitsi avioliiton kritisointi niin myös konventionaalisuuden vastustaminen yleensä. Oman aineistoni haastateltavien puheen voi myös ymmärtää tietynlaisen identiteetin tai toimijuuden tuottamisena, mutta uskoakseni kyseessä ei niinkään ole vastarintainen kuin individualistinen toimijuus. Sitä mukaa kun avioliiton asema tiukan normatiivisena instituutiona on heikentynyt, avoliiton vastarinta on hiipunut. Sen sijaan että avoliitto merkitsisi ideologista vastarintaa tiettyjä instituutioita vastaan kuten yleistyessään 1970-luvulla, se tuntuu liittyvän pikemminkin oman yksilöllisen elämäntavan rakennusprojektiin (Giddens 1991; Beck-Gernsheim 2002).

Giddensin mukaan valintojen tekemisen pakosta seuraa, että reflektiiviset yksilöt ovat myös pakotettuja jatkuvasti rakentamaan ja muokkaamaan omaa yksilöllistä elämäntapaansa. Elämäntavat eivät liity ainoastaan kulutusyhteiskunnan tuottamiin ja kulutukseen perustuviin elämäntapoihin tai -tyyleihin, vaan mihin tahansa ihmisen elämään liittyvään toimintaan – esimerkiksi siihen, päättääkö ihminen mennä naimisiin vai ei. Tietynlainen elämäntapa alkaa myös rajata yksilölle mahdollisia avoimina olevia valintoja; tietyistä valinnoista tulee sellaisia, jotka eivät tunnu kuuluvan omaan elämäntapaan. (Giddens 1991, 81–82.) Beck-Gernsheimin (2002) mukaan yksilölliset

valinnat kuvaavat myös nykyajan parisuhdetta. Yhden elämänkulun mallin on korvannut 'tee-se-itse' -elämäkerta (*'do-it-yourself' biography*). Parisuhteessakin on tehtävä valintoja, joiden taustalla vaikuttavat pohdinnat siitä, miten haluamme juuri meidän parisuhteen rakentuvan, mikä sopii juuri minulle ja meidän suhteellemme ja elämäntavалlemme. Haastateltavat kokevat, että heidän elämäntavassaan ja parisuhteessaan avioliitto ei ole "mun juttu" tai "mun tapa olla". Avioliitto ei tunnu kuuluvan omaan elämään, osittain siihen liittyvien sosiokulttuuristen 'tuulahdusten' vuoksi (luku 5.1), mutta ehkä enemmän siksi, että sen itsestäänselvyyteen ei tunnu liittyvän reflektiivisyyttä ja yksilöllistä valintaa, jota pysyvästi avoliitossa elävät puolestaan omassa elämässään korostavat. Avoliiton teho näiden reflektiivisten valintojen korostamisessa perustuu lähinnä siihen, että avioliitto edelleen on yleinen ja tavanomainen osa elämänkulkua suurimmalle osalle ihmisistä.

Kuitenkin jopa avioliitto on nykyään elämäntapaan liittyvä valinta (Giddens 1991), toisin kuin perinteisessä yhteiskunnassa, jossa se oli lähes ainut sosiaalisesti hyväksytty päämäärä ihmisten, etenkin naisten, elämässä. Valitsemisen pakko koskee siis yhtä lailla avioituvia; hekään eivät voi irrottautua siitä uudesta normistosta, joka velvoittaa jokaisen ihmisen pohtimaan omaa elämänkulkuaan ja ratkaisujaan. Jane Lewis (2001) onkin todennut eri sukupolvien avio- ja avoliittoja vertaillessaan, että nuoremman sukupolven avoliitossa elävät korostavat avoliittoa valintana samalla tapaa kuin avoliitossa elävät avoliittoaan. Suurempi ero löytyi avoliitossa elävän nuoren ja vanhemman sukupolven väliltä: jälkimmäisille avioliitto oli vielä kyseenalaistamaton itsestäänselvyys. Jallinoja (1997, 98–99) huomauttaa, että vaikka avioituvat saattavat puhua avoliitosta itsestäänselvyytenä, sanaan liittyy nykyään erilainen merkitys: itsestäänselvyys on individualistista, ei institutionaalista. Se liittyy yksilöllisiin valintoihin ja elämäntavalliseen johdonmukaisuuteen (mt., 128). Ihmisten on mahdollista tietoisesti valita itsestään selviltä vaikuttavia ratkaisuja. Myöhäismodernin yhteiskunnan kelpoisen toimijan näkökulmasta tällaista valintaa joudutaan kuitenkin erityisesti korostamaan, esimerkiksi kertomalla, että halutaan olla perinteisiä.

Haastateltavien avoliitossa elävien ei ole ehkä kovin helppo huomata, että monet avioituvat *haluavat* avioitua juuri siksi että se kuuluu asiaan. Avioliitto – vaikkakin tietoisesti valittu – liittyy helposti ratkaisun ulkopuolisten, vaikkapa haastateltavieni,

silmissä osaksi perinteistä yhteiskuntaa. Näin voisi käydä tietysti myös heille itselleen ulkopuolisten silmissä mahdollisen avioitumisen myötä. Vaikka avoliiton 'poliittinen' teho yhteiskunnallisten instituutioiden kyseenalaistamisessa tai vastarinnassa on heikentynyt ja avoliitto yleistynyt yhtä itsestään selväksi osaksi ihmisten elämäntapaa kuin avioliitto, avoliitto pysyvänä parisuhteen muotona on edelleen harvinaisempi ja siksi erilainen tapa elää vakituksessa parisuhteessa.

Avoliitossa elävien haastateltavien puhetta elämäntapoihin liittyvistä yksilöllisistä valinnoista ei siis pidä yleistää koskemaan 'todellisia' – tai ihanteellisiakaan – elämäntapojen, jotka olisivat myöhäismodernissa yhteiskunnassa destandardisoituneet tai deinstitutionalisoiduneet. Elchardus ja Smits (2006, 322) varoittavat, että tällaiseen elämäntapojen yksilöllistymiseen viittaavat teoriat perustuvat usein kvalitatiivisiin tutkimuksiin, joiden pieniä ja usein erityisluonteisia joukkoja koskevat tulokset tulkitaan virheellisesti merkitsemään vahvaa yhteiskunnallista trendiä. Heidän mukaansa huomio tulee kiinnittää esimerkiksi haastateltavien ylläpitämiin oikeuttamisen diskursseihin, joissa nykyään useimmiten korostuvat yksilölliset valinnat. Tässä tutkimuksessa olen pyrkinyt kiinnittämään huomiota juuri diskursseihin, haastateltavien puhetapoihin. Pysyvästi avoliitossa elävien haastateltavien tuottama individualistinen diskurssi ja sen avulla tuotettava kuva kelpoisista, reflektiivisiä valintoja tekevistä toimijoista perustuu nähdäkseni ei niinkään tämän diskurssin kaltaisten elämäntapojen yleisyyteen, vaan juuri niiden harvinaisuuteen. Individualistinen diskurssi tulee merkitykselliseksi juuri siksi, että sen avulla on mahdollista korostaa eroa standardisoituneesta, kaavamaisesta elämäntapasta tai ainakin sen ideaalista. Mitä näkyvämmän oma valinta on poikkeava, sitä paremmin siihen sisältyvä reflektiivinen päätöksenteko korostuu, ja sitä suurempi on valintojen tekemisen tuottama tyydytys.

Konventionaalisen elämäntapojen kaavan sitkeydestä ainakin mielikuvan tasolla kertoo oikeastaan myös se, kuinka samalla tavoin myös pysyvässä avoliitossa elävät sen ymmärtävät ja kuvailevat, vaikkakin samalla pyrkien erottautumaan siitä omilla valinnoillaan. Juuri avioliiton vahvasta asemasta osana ihanteellista elämäntapaa kumpuaa pysyvässä avoliitossa elävien 'individualistinen vastarinta'. Avioliiton torjumisessa ei ole kyse politisoituneesta ideologiasta mutta ei myöskään pelkästä

myöhäismodernista ajautumisesta kaikenlaisten elämäntapojen tultua mahdollisiksi. Kyse on nähdäkseni juuri yhteiskunnan epätäydellisestä yksilöllistymisestä (vrt. Elchardus & Smits 2006), mikä tekee juuri omasta reflektiosta ja kyvystä tehdä yksilöllisiä valintoja näkyvää ja siksi merkityksellistä. Niin kauan kun perinteisen yhteiskunnan ihanteet kuten avioliitto säilyttävät suosionsa osana standardisoitunutta elämänkulkua, pysyvään avioliittoon kytkeytyvä individualistinen diskurssi houkuttelee avioliitossa eläviä, koska sillä on enemmän tehoa myöhäismodernin yhteiskunnan kelpoisen toimijuuden korostamisessa. Mutta jos avioliitonkin itsestäänselvyydestä on tullut individualistista (Jallinoja 1997, 98–99) ja avioitumista perustellaan reflektiivisenä valintana, ei Cherlin (2004) välttämättä ole aivan väärässä arvellessaan, että avioliiton suosiossa on kyse institutionaalisesta viiveestä. Avioliiton pyhyys saattaakin olla yhä enemmän jäännös.

Edellä kuvaamani individualistinen, valintaa ja reflektiota korostava diskurssi tuntuu olevan osittain ristiriidassa luvussa 4 esitellyn eron liudentumisen diskurssin kanssa. Aluksihan totesin, että haastateltavat tuottivat puheessaan kuvaa avo- ja avioliitosta käytännössä hyvin samankaltaisina liiton muotoina, jolloin avioliittoa ei oikeastaan edes tarvinnut valita, vaan siinä pysymistä leimasi enemmänkin ajautuminen, tunne siitä, ettei avioliittoon ole erityistä syytä. Luvuissa 5 ja 6 sen sijaan olen käsitellyt ensinnäkin avioliittoa protestina avioliiton pyhän järjestelmää ylläpitäviä sosiokulttuurisia merkityksiä vastaan, sekä toiseksi individualistista puhetta, jossa korostuu tarve reflektoida omaa elämänkulkua ja parisuhdetta ja tehdä yksilöllisiä valintoja. Avioliitto näyttäisikin toimivan tässä juuri avioliitosta erottautumisen keinona, osin ideologisenakin päätöksenä, joka kuitenkin enemmän liittyy yksilöllisen identiteetin tai elämäntavan rakentamiseen. Miten nämä erilaiset ja samanaikaiset diskurssit yhdistyvät toisiinsa?

Ajatusta avioliitosta ajautumisena voidaan näiden diskurssien pohjalta tarkentaa. Ajautuminen avioliittoon on siis toisaalta sitä, että koska avioliittoon ei tunneta tarvetta, pysyvään avioliittoon ei edes tarvitse liittyä erityistä päätöksentekoa tai valintaa. Toisaalta oman elämäntavan ja parisuhteen reflektointi edellyttävät, että niitä koskevia valintoja tehdään jatkuvasti. Tällaiset valinnat kuitenkin tukevat jatkuvaa ajalehtimistä – kerran tehtyä valintaa ei voi sen jälkeenkään pitää itsestään selvänä. Siirryn seuraavaksi

sovittamaan näitä kahta näkökulmaa yhteen tarkastelemalla pysyvästi avoliitossa elävien näkemyksiä sitoutumisesta. Tarkastelen sitä, millaisena avoliitossa elävät näkevät oman parisuhteensa, ja miten parisuhteeseen ja kumppaniin sitoutuminen muodostuu ajautumisen ja toisaalta jatkuvan reflektion ja valintojen tekemisen yhdistyessä. Samalla pohdin, millaisia uusia paikkoja pyhä löytää, mikäli sen paikka avioliiton määrittelijänä on himmenemässä tai laajenemassa.

7 PARISUHTEEN IHANTEET JA PYHÄN MUUTTUVA PAIKKA

Avoliitot päättyvät tilastollisesti useammin eroon kuin avioliitot. (Nikander 1996; Kartovaara 2007.) Tätä on selitetty sillä, että avioliitto on lähtökohtaisesti sitoutuneempi, vahvempi instituutio. Toisaalta on arveltu, että avoliittoon jäävät ne, jotka eivät alunperinkään usko ikuiseen parisuhteeseen. (Esim. Eriksen 2001, 70.) Tähän tutkimukseen on todennäköisesti jo tutkimuspyynnön (liite 1) perusteella valikoitunut kohtalaisen vakituksessa parisuhteessa olevia avopareja. Lähes kaikki avoliitot olivat haastatteluhetkellä kestäneet yli viisi vuotta, pisin liitto yli 20 vuotta. Useimmilla ei myöskään ollut takanaan aiempia suhteita ja siten eroja. Iästä tai lapsista riippumatta haastatelluilla näyttää olevan avopuolisoon sekä -suhteeseen sitoutumisesta varsin samanlaisia käsityksiä, joita seuraavassa käsittelem.

7.1 VAKITUINEN SUHDE, YKSITYINEN SITOUMUS

Haastattelujen loppupuolella puhuttiin sitoutumisesta, hyvästä parisuhteesta ja sen merkityksestä haastateltaville (katso liite 2). Kuten jo luvussa 4 kävi ilmi, haastateltavien mielestä avo- ja avioliitto ovat samankaltaistuneet elettyjen parisuhteiden tasolla, ja erot parisuhteiden välillä ovat enemmänkin yksilöllisiä kuin liiton muotoon liittyviä. Tämä koskee myös sitoutumista parisuhteeseen. Avioliitossa ei haastateltavien mukaan olla lähtökohtaisesti sitoutuneempia kuin avoliitossa, eivätkä avoliitossa elävät ole ”keskivertoa uskollisempia ihmisiä”. Samoin kuin avoliittojen välillä nähdään olevan eroa esimerkiksi yhdessä olon keston tai sen suhteen onko liitossa lapsia, niin myös avioliitot voivat haastateltujen mukaan olla eri asteisesti sitoutuneita. Siten puhuttaessa sitoutumisesta tuleekin tarpeelliseksi korostaa nimenomaan oman erityisen parisuhteen sitoutumista. Kysyin avoliitossa eläviltä – ehkä hieman provosoivasti – mikä merkitys avioliittoon liittyvällä julkisella lupauksella tukea toisiaan myötä- ja vastoinikäymisissä tai avoliitossa tämän lupauksen puuttumisella on haastatellun parisuhteessa. Monet haastateltavat pohtivat kysymystä seuraavan naisen tapaan.

Niin, se on totta, se on niin kauniisti sanottu, et myötä- ja vastoinikäymisissä, ja se on hirveen hyvä se ois, semmonen kodintaulu mun mielestä vaikka siinä, et se todella muistettais aina, että... et tota, et just siin pahimpana. Et kyl, kyl... kyl se ilman sitä, niin kyl se niin viisaast on laadittu sekin avioliittokaava, että kyl ilman sitä se ei onnistu. [- -]
 Niin mun mielest se on hienost sanottu, ja tota ei mun sitä kenenkään papin edes tai suvun edes tarvi sanoo, mä oon sisäistänyt tommosii asioit kyllä, ja kyl meiän... todella pidetään tosta huolta. Se on hirveen hienoa.
 (Nainen, 49 vuotta, avoliitossa 22 vuotta.)

Samaan sävyyn haastateltavat puhuivat myös omasta aloitteestaan. Seuraava nainen korostaa heti haastattelun alettua, otettuani puheeksi hänen aikomuksensa olla avioitumatta, sitoutumistaan parisuhteeseen.

Nii, ainaki tällä hetkellä ajattelen silleen [ettei aio avioitua], että tota, siis, ja täs on nimenomaan se, että mä... u-, uskon ja toivon... että meiän suhde kestää, ja tavallaan ylipäättään *uskon* sinänsä aika pitkälti *vakituiseen kahden ihmisen väliseen parisuhteeseen ja myös perheeseen* tai siis silleen että... Mulle itselle se mun parisuhde kautta perhe sillon ku sellanen on, niin on tärkeä, ja se sitoutuminen [- -].
 (Nainen, 29 vuotta, avoliitossa 2 vuotta.)

Paitsi kumppanin tukena oleminen sekä parempina että huonompina aikoina, myös avoliitossa elävien haastateltavien hyvään parisuhteeseen liittämät odotukset, esimerkiksi luottamus, uskollisuus tai vastuun jakaminen, kuulostavat hyvin tutuilta sitoutuneen parisuhteen ihanteilta, mutta haastateltavat korostavat, että nämä voivat toteutua yhtäläillä avo- kuin avioliitossa. Vakituksella parisuhteella vaikuttaa olevan heidän elämässään tärkeä sija.

Joku voi toki pohtia, missä määrin avoliitossa elävien kertoma sitoutuminen vastaa avioiduttaessa annettavan vihkivalan sitoutumista. Tämän tutkimuksen kannalta kiinnostavampaa on kuitenkin tarkastella haastattelupuhetta diskurssina, ja sitoutumista motivaatioon liittyvänä tilana, ei parisuhteen lopputuloksena (vrt. Lewis 2001; Adams & Jones 1997, 1193). Sitoutumispuhetta voi tulkita vastauksena, jonkinlaisena 'vastatodisteluna' haastattelijan esittämään tai haastattelutilanteessa ilmassa leijuvaan, haastateltavan tulkitsemaan syytökseen tai kyseenalaistamiseen (vrt. Suoninen 1993, 121). Avoliitossa elävien haastateltavien voi tulkita halunneen osoittaa haastattelijalle, ettei sitoutumispuhe ole heille avoliitosta huolimatta vieras diskurssi. Olisiko esimerkiksi juuri avioituneiden tai toisaalta kymmeniä vuosia avioliitossa eläneiden ollut tarpeellista kertoa haastattelijalle olevansa sitoutuneita?

Pitkä, sitoutunut parisuhde näyttää olevan myös pysyvästi avoliitossa elävien ja virallisesta avioliittolupauksesta kieltäytyvien ihanne. Sitoutumista korostavalla puheella haastateltavat ottavat osaa familistiseen diskurssiin (Jallinoja 1984), johon osallistuminen liittää avoliiton osaksi parisuhteen ihannetta, joka perinteisesti on liitetty avioliittoon. Tällainen pysyvä avoliitto tuntuu olevan kaukana myöhäismodernin yhteiskuntateoreetikkojen kuvailemista pirstaloituneista, peräkkäisistä parisuhteista, joihin sitoudutaan vain siksi aikaa, kun ne tyydyttävät yksilöllisiä tarpeita (esim. Giddens 1991; 1992). Se, mitä ihmiset parisuhteelta myös avoliitossa toivovat, onkin edelleen pysyvyyttä ja yhteistä pitkää elämää saman kumppanin kanssa. Esimerkiksi Daniel Yankelovich (1981, 252) on huomauttanut optimistisesti, että perhemuotojen moninaistumisesta huolimatta käsitykset ja ihanteet perheestä ja parisuhteesta tuntuvat säilyvän, ja nähtävissä on paluu vakaampiin ja kestävämpiin parisuhteisiin. Elina Haavio-Mannila ja Osmo Kontula (2001, 150–151) havaitsivat, että noin 70 prosenttia suomalaisista piti uskollista avo- tai avioliittoa (lue: ei muita suhteita) itselle omassa elämäntilanteessa parhaana seksuaalisuhteen muotona. Uskollinen avioliitto oli näistä kuitenkin selvästi suositumpi; yli puolet piti sitä itselleen ihanteena. Olisivatko osuudet olleet vielä suurempia, jos kysymys olisi kattanut nykytilanteen lisäksi tulevaisuuden toiveet?

Hyödynnän haastateltavien sitoutumista korostavan puheen tulkinnassa Neil Grossin (2005) analyttisiä perinteiden mekanismeja kuvaavia käsitteitä. Kuten jo luvussa 4 kuvasin, avoliitossa elävät uskoivat vahvasti avioitumista koskevien normien vaikutuksen hävinneen, ainakin mitä tulee heidän omaa parisuhdettaan koskeviin ratkaisuihin. Grossia mukaillen tulkiten tämän *sääntelevien* perinteiden heikentymiseksi. Parisuhteeseen ei enää kohdistu liiton muodon osalta sellaisia odotuksia, joita tuettaisiin sanktioin. Ilmaan jäi kuitenkin kysymys siitä, minkälaisista epäsuoraa (ihanne)normatiivisuutta erilaisilta vaikeammin määriteltäviltä yhteiskunnan tahoilta parisuhteisiin yhä kohdistuu. Tässä Gross kohdistaa huomionsa *merkityksiä rakentaviin* perinteisiin, jotka jatkavat toimintaansa vaikka sääntelevät perinteet heikentyisivät ja jotka muovaavat tapaamme ymmärtää maailmaa. (Mt., 293–296.)

Grossin (mt., 296–297) mukaan avioliiton säänteleviin perinteisiin sisään kirjoitettu parisuhteen malli toimii yhä ihanteen tasolla monissa (yhdysvaltalaisissa) parisuhteissa.

Vaikka sääntelevät perinteet ovat siis heikentäneet otettaan nykyajan parisuhteista, merkityksiä rakentavat perinteet pitävät yllä samoja merkityksiä toisin keinoin. Ne tarjoavat erilaisissa parisuhteissa eläville, parisuhdetta toivoville tai siitä kieltäytyville semioottiset – kielelliset ja kulttuuriset – resurssit, joiden varassa kaikki merkityksellinen toiminta on rakennettava. Yhdysvalloissa parisuhteita rakentavana hegemonisena kulttuurisena ihanteena, eräänlaisena parisuhdetta määrittävän 'pyhän' esikuvana, on Grossin mukaan yhä avioliitto, jonka keskeisiä elementtejä ovat elinikäinen kesto sekä liiton sisäinen sukupuolistunut työnjako. Kuten luvussa 5 tuli ilmi, myös haastatteleman avioliitossa elävät tunnistivat tällaisen ihanneavioliiton, Gillisin (2004) sanoin 'kuvitellun avioliiton', mutta monet sen merkityksiä rakentavat perinteet – muun muassa juuri avioliiton avulla yllä pidetty sukupuoliero – tuntuivat pikemminkin loitontavan heitä avioliitosta. Sellaisia avioliittoinstituutiota rakentavia kulttuurisia ihanteita, joihin avioliittolaiset sen sijaan tukeutuvat, ovat uskollisuus, luottamus, vastuun jakaminen ja kumppanin tukena oleminen, siis sitoutuminen vakituiseen parisuhteeseen. Vaikka tällaista sitoutumista eivät rajoita tiukasti sääntelevät perinteet, vakituinen ja pitkä, sitoutunut parisuhde näyttää olevan hegemoninen kulttuurinen ihanne myös niiden avioliitossa elävien puheessa, jotka eivät pidä avioitumista tärkeänä.

Mutta jos perinteisesti avioliitossa toteutunut vakituisen, sitoutuneen parisuhteen malli on haastateltavillekin kulttuurinen ihanne, miksi sitten avioliitto torjuttiin? Keskeinen ero on sitoutumisen laadussa. Lupausta sitoutumisesta ei avioliitossa elävien näkemyksen mukaan ole tarvetta tehdä papin tai suvun edessä tai paperilla, siis julkisesti. Tällaiset julkiset lupaukset ovat "vain sanoja", "korulauseita", joilla ei ole "mitään käytännön merkitystä oikeesti", eivätkä ne tee parisuhteesta sitoutuneempaa ja pysyvämpää. Pysyvässä avioliitossa eläville sitoutuminen on ensisijaisesti yksityistä, kahden ihmisen välistä ja parisuhteen sisäistä sitoutumista, joka ei "tarvitse semmosta virallisuutta". 48-vuotiaan kahden lapsen äidin mielestä "se lupaus siitä yhdessä olemisesta ni se on niinku aina sen kahden ihmisen välinen, että muut ei kuulu siihen millään tavalla". Toinen kahden lapsen äiti kuvailee näkemystään näin:

Ja sitte, et mul on semmonen, tai mie oon vähän sitä mieltä, et ihmiset mennee naimissiin sen takia, ennen kaikkea sen takia, et ne haluaa muille ihmisille tehdä selväks, että ollaan pariskunta ja haluttaan ellää sitoutuneena yhdessä, mut mul on sitte vähän semmonen tunne,

että mulla ei oo mittään tarvetta muille ihmisille julistaa mittään, että mulle riittää se, että myö kaks tiittää, et haluttan olla yhdessä, et mul ei oo sillä tavalla semmosta. (Nainen, 29 vuotta, 2 lasta.)

Kolmannen, yli 20 vuotta avoliitossa eläneen naisen mukaan parisuhteessa tärkeää on ”tämmönen *todellinen sitoutuminen* ihmiseen pitämäl hänestä ja se henkinen taso ja kaikki, millä me liikutaan”. Nainen toteaa, että ”me halutaan *keskenämme luoda tää suhde*, ei tarvita siihen auktoriteetteja eikä instituutioita”, ja tiivistää, että ”jotenki se tunne edes, et tää on mun oma asiani, ni se on mulle tärkeä. Eihän se koskaan oo, mut että se tunne siitä edes, semmonen illuusio, et *tää on [miehen] ja mun välinen asia vaan eikä kenenkään muun*, ni se riittää mulle. Mä en tarvii mun luvata sitä kellekään”.

Sitoutumisen julkinen ulottuvuus ei ole pysyvästi avoliitossa elävien mielestä ainoastaan turhaa ja merkityksetöntä. Se, että sitoumus on puolisoitten välinen yksityisasia, on myös tunteena tärkeä. Suhteessa on ”rennompi olo”, kun ”se henkinen side jotenki riittää”. Joidenkin haastateltavien mukaan julkinen sitoumus toisi suhteeseen jotakin ylimääräistä, joka häiritsee parisuhdetta.

No mun mielest se on, mä, mun kohdallani se tuntuu siltä, että se [avioituminen] on turhaa. Että jotenki ja nyt läh-, tai varmaan mä oon aikasemmin vaan ajatellu, että se on turhaa ja se tuntuu semmoselta ahdistavalta, sitovalta, ja nyt, jos mä ajattelen sitä enemmän ja tässä ihanassa liitossa kun olen nyt avoliitossa, niin jotenkin se tuntuu, että... että näin kun me ollaan ilman mitään virallisia sitoumuksia, niin tavallaan *mikään muu ei pidä meitä yhdessä kuin se suuri rakkaus ja se halu olla toisen kanssa*. Et heti, jos siihen tulis joku tämmönen virallinen, niin se tuntuis jotenki, että, et siinä, et jotenki tuntuis sillai, et vois olla sit *jotain muutakin*, kun vaan se suuri rakkaus, joka nyt pitää meidän yhdessä, et joku tämmönen virallinen sitoutuminen. Ja se tuntuu mun mielestä... ei hyvältä. Et se tun... Näin on parempi mun mielestä, et se, vaikka on mies, jota todella jumaloin ja rakastan yli kaiken ja *ehdottomasti haluan olla hänen kanssaan loppuelämäni*, niin se et menis naimisiin, niin se. Jotenki mä luulen, et siitä tulis vähän semmonen... väärä, jotenki semmonen väärä, miten sen nyt sanois, pieni väärä kulma siihen olemiseen. Tai et vois alkaa ahdistaa. (Nainen, 36 vuotta.)

Virallinen sitoutuminen siis tuo suhteeseen jotain muuta kuin vain kahden ihmisen välisen siteen, rakkauden ja halun olla yhdessä. Avioliitto julkisena liittona liittää parisuhteen väistämättä yksittäistä suhdetta laajempaan merkitysten koodistoon, jolloin parisuhde joutuu määritellyksi myös itsensä ulkopuolelta. Tällainen näkemys tietysti edellyttää juuri myöhäismodernin, yksilöllistyneen yhteiskunnan ymmärrystä yhteisöstä vetäytyneestä parisuhteesta, jonka ’sisäpuoleksi’ tiivistyy puolisoitten välinen yksityinen suhde. Avioliitto on instituutio, johon yhteiskunnassa liitetään monenlaisia

merkityksiä, eikä avioituminen ole mahdollista ottamatta tätä huomioon. Avoliitto voi olla keino pysytellä yhteiskunnallisen tai yhteisöllisen tason, esimerkiksi suvun tai läheisten ihmisten odotusten, ulottumattomissa, kuten seuraava haastateltava kuvailee.

Ja, ja... ja koska, koska mun mielestä se, et elänsä mä avoliitossa, *se antaa mulle myös paljon enemmän vapautta muiden ihmisten silmissä*, koska niil ei oo niin paljon mielipiteitä sillon, koska sä et oo menny ite to-, sä et oo pyytäny niiltä sitä läsnäoloa siinä tilanteessa, et ne todistaa, et no niin, et nyt te ootte sit yhdessä. Enkä mä kaipaa mitään sellast tavallaan sosiaalista allekirjotusta siihen, et no niin, et nyt te ootte sit yhdessä, et se on monel taval niinku paljon vapaampaa olla avoliitossa. Varmaan sen, mä uskon, et sen takii, et se on niin tavallaan sidoksissa siihen, ööm, mitä muut on siit tavallaan mieltä. Ja avoliittoon, siihen liittyy paljon enemmän mielipiteitä ku avoliittoon.
(Nainen, 27 vuotta.)

Olen jo aiemmin kuvannut erilaisia haastateltavien kuvaamia parisuhteen ulkopuolelta tulevia määrittelyjä, joita osa avoliitossa elävistä halusi välttää. Tällaisia olivat esimerkiksi sukupuolieroon (luku 5.1) tai reflektioimattomaan, perinteistä 'kaavaa' noudattavaan toimintaan (luku 6) liittyvät määrittelyt. Tässä luvussa kuvaamassani sitoutumisen diskurssissa avoliittoon kohdistuvat oletetut määrittelyt liittyvät pikemminkin sitoutumiseen, sen asteeseen ja sen myötä parisuhteeseen kohdistuviin odotuksiin. Julkisenä suhteenä erityisesti avoliitto asettuu tällaisten ulkopuolisten määrittelyjen kohteeksi, kun taas avoliitossa on toisen haastateltavan sanoin helpompi välttää joutumasta "yhteiskunnan suurennuslasin alle". Jotkut haastateltavat esimerkiksi käyttivät vieraille ihmisille puhuessaan avopuolisostaan pelkkää etunimeä haluten tietoisesti välttää parisuhteensa määrittelemistä ja asettamista myöskään muiden määriteltäväksi.

Pysyvän avoliiton perustelut, joita tässä luvussa on esitetty, ovat tuttuja jo niin 1900-luvun alun kuin 1970-luvunkin avoliittokriittisistä keskusteluista, joissa vaadittiin rakkautta sukupuolten välisen suhteen normiksi, joka ei tarvitsisi toteutuakseen mitään yhteiskunnallisia muotoja (Jallinoja 1984; 1900-luvun alusta ks. Räisänen 1995). Parisuhde, rakkaus ja seksuaalisuus on nähty yhä enemmän yksityisasiaina, jotka eivät tarvitse yhteiskunnan väliintuloa. Suomessakin on havaittu nuorempien sukupolvien parisuhteiden muuttuneen niin sanottujen sopimussuhteiden suuntaan, joita eivät säätele suhteen ulkopuoliset tahot (Haavio-Mannila & Kontula 2001, 413–420). Yksityisten sopimussuhteiden kuten avoliittojen yleistymisen on saanut jotkut tahot, esimerkiksi nuorille suunnatun Tosi Rakkaus Odottaa -liikkeen, muistuttamaan, että avoliiton

tuleekin olla julkinen liitto, koska sillä on vaikutuksia yhteiskuntaan ja siten myös yhteiskunnallisia velvoitteita (Salomäki 2004, 231). Sopimussuhteet muuttavat parisuhteisiin ja kumppaniin sitoutumista, sillä sitoutuminen ei enää perustu velvollisuuteen vaan luottamukseen molemminpuolisesti tehtyyn sopimukseen. Entistä harvemmat nuoret hyväksyvät esimerkiksi useat rinnakkaiset suhteet, sillä ne ovat merkki sopimuskumppanin epäluotettavuudesta. (Haavio-Mannila & Kontula 2001, 417.) Sitoumus parisuhteeseen ei velvoita, vaan se on neuvoteltava yksityisesti (Lewis 2001), mikä ei kuitenkaan näytä vähentäneen vakituiseen parisuhteeseen sitoutumisen merkitystä ihanteena. Familistiseen sitoutumiskurssiin on kuitenkin sekoittunut aineksia individualistisesta diskurssista.

Jallinoja (2000) kuvaa Zygmunt Baumanin 'kolmannen' käsitteen avulla sitä, kuinka parisuhteessa toimiva rakkauden moraali korvautuu sääntöjen etiikalla, kun parisuhteeseen tunkeutuu 'kolmas'. Tällainen kolmas voi olla esimerkiksi avioliitto, sillä avioliitto on yhteiskunnallisesti merkitty suhde, joka liittyy kumppanit avioituneita koskevaan säännöstöön. Parisuhde tulee kolmannen vaikutuksesta säädellyksi ulkoa päin eivätkä siinä päde enää vain aiemmat suhteen sisäiset, tunteisiin perustuvat säännöt. Parisuhteeseen tunkeutuvia kolmansia, säännöstöjä ovat esimerkiksi avioliittoa koskeva lainsäädäntö sekä erilaiset epäviralliset koodistot, normit tai käyttäytymismallit, joiden mukaisesti tietyssä yhteiskunnassa tai yhteisössä eletään. Perinteisiin näkemykseen avioliitosta ja sen tarkoituksesta liittyy kaksi sellaista keskeistä ajatusta, jotka haastatellut avoliitossa elävät kokevat erityisen vieraina omassa parisuhteessaan. Näitä ovat usko elinikäiseen, ikuiseen suhteeseen sekä ajatus kahden ihmisen tulemisesta yhdeksi. Nämä vaikuttavat avoliitossa elävien haastateltujen puheessa olevan kaksi keskeistä avioliittoon liittyvää elementtiä, 'kolmatta', joiden he katsovat avioliiton myötä tulevan vähintäänkin ideaalin tasolla osaksi parisuhdetta ja alkavan määritellä sitä sen ulkopuolelta käsin. Tarkastelen seuraavaksi haastateltavien näkemyksiä hyvästä parisuhteesta, jota tuotetaan juuri suhteessa yllä mainittuihin kolmansiin ja niistä erottautumiseen.

7.2 KAKSIN, MUTTA YKSILÖINÄ

[- -] miun mielestä hyvään perhe-, parisuhteeseen kuuluu myös semmonen vapaus, että niissä puitteissa, mitä on, ni pystyy olemaan vapaa myös. Ja sitte tota, toisaalta sitten myös jakaminen [- -]
(Nainen, 42 vuotta, 3 lasta.)

[- -] mitä enemmän mä tajuun tavallaan, et mä oon se, mä oon *toinen yksilö kahden yksilön muodostamassa kokonaisuudessa*, ni sitä vähemmän mä ajattelen meitä jotenki kahtena ihmisenä, joiden pitäis jollain tavalla olla yksi, niin kun avioliiton myötä jollain tavalla.
(Nainen, 27 vuotta.)

Olen edellä kuvannut pysyvästi avioliitossa elävien puhetta, jolla he kiinnittivät parisuhteensa vakituisen parisuhteen hegemoniseen kulttuuriseen ideaaliin.

Avioitumiseen näyttää kuitenkin liittyvän 'kolmansia', jotka liittäessään suhteen sen ulkopuoliseen säännöstöön alkaisivat määritellä kumppaneiden välisiä suhteita. Yksi tällainen kolmas on ajatus kahden ihmisen sulautumisesta yhdeksi – romanssin kliseinen ihanne. Romanttisen rakkauden kertomukset ovat idealisoineet yhteensulautuvan rakkauden (Jallinoja 2000). Romanttisen rakkauskurssin näkemys avioliitosta täydellisen suhteen huipentumana, jossa "kahdesta tulee yksi", näkyy myös kulutus- ja populaarikulttuurin tuotteissa.

Moni pysyvästi avioliitossa elävä haastateltava liittää avioliittoon ajatuksen aviopuolisoista itseään vahvemmin "yksikkönä" tai "tiiminä". Avioliitossa elävien ajatellaan olevan 'me'-keskeisempiä; moni on kiinnittänyt huomiota avioparien puhetapoihin, esimerkiksi jatkuvaan puheeseen 'meistä' tai aviosuhteen erityiseen esille tuomiseen. Haastateltavat puolestaan pyrkivät erottautumaan tällaisesta 'me'-identiteetistä. Kuten korostaessaan reflektiivisiä, omaan elämänkulkuun liittyviä valintoja (luku 6), haastateltavat rakentavat kuvaa omasta avioliitostaan tekemällä eroa avioliiton ja avioliiton välille. Erityisesti naiset korostavat vakituisessakin parisuhteessa säilytettävän itsenäisyyden tärkeyttä. Itsenäisyyden merkkeinä mainittiin muun muassa kumppaneiden oma aika, omat ystävät ja tekemiset, työ ja raha, mutta itsenäisyys tuntui olevan myös abstraktimpi asia. Eräs haastateltava pohtii, että hyvä avioliitto on "*kahden itsenäisen ja itsellisen ihmisen juttu*", et he seurustele ja et he nyt asuu yhdessä, mut et se ei oo semmonen niinku symbioosi". Haastateltava jatkaa, että

[- -] sosiaalisestihan perhe tietenkin on jossain mielessä myös yksikkö, mutta mun mielestä se on hyvin tärkeä, että ne aikuiset ihmiset, ja tietenkin myös lapsetkin, jotka siinä perheessä on, ni on myös yksilöitä, ja että näitä puolisoita on itsenäisiä, ja niillä on oma elämänsä [- -]
(Nainen, 29 vuotta.)

Toinen luvun alussa lainaamistani naisista ilmaisee asian siten, että hyvä parisuhde on kokonaisuus, jossa on kaksi ”erillistä yksilöä”. Avo- ja aviopareja Iso-Britanniassa haastatellut Lewis (2001) on löytänyt samantapaisen puhettavan avoliitossa elävien, erityisesti naisten, puheesta. Lewisin mukaan sekä avo- että avoliitossa elävät tosin korostivat käyttäytymiseen liittyvää itsenäisyyttä, esimerkiksi työssäkäyntiä, mutta mitä tulee pari-*identiteettiin* tai *-statukseen*, avoliitossa elävät naiset näkivät itsensä itsenäisempinä kun taas avoliitossa elävät olivat ’me-keskeisempiä’ ja puhuivat useammin itsestään ja puolisoistaan tiiminä. (Mt., 140–143.) Enemmän kuin konkreettisista käytännöistä tai toimintatavoista, myös tämän tutkimuksen haastateltavien puheesta yksilöllisyydestä näyttäisi olevan kyse omasta identiteetistä osana parisuhdetta.

Jo VanEvery (1995, 20–23) on todennut, että erityisesti patriarkaalista avoliittoa kritisoiville naisille parisuhteen sukupuolistuneet roolit ja pari-identiteetti liittyvät erottamattomasti toisiinsa. VanEveryn haastattelemat heterosuhteissa elävät naiset yrittivät välttää avoliitosta seuraavaa pariksi määrittelyä ja erityisesti oman roolin rajautumista parin sukupuolistuneeksi osapuoleksi, vaimoksi. Parin leimaa vältettiin esimerkiksi torjumalla avoliitto. Jo avioituneet saattoivat pyrkiä jopa salaamaan siviilisäätyänsä ulkopuolisilta.

Vapaus ja oma identiteetti eivät siis välttämättä ole vieraita ihanteita avoliitossa elävillekään. Jallinojan (1997, 182) mukaan aviosuhteesta puhutaan esimerkiksi mediajulkisuudessa sidoksen ja vapauden ambivalenssina. Hyvässä aviosuhteessa olevat korostavat, että vapaus ja riippumattomuus, ’oma aika’, ovat tärkeitä sidoksen rinnalla. Näin tekevät erityisesti naiset, joiden aikaa useimmiten kuluu enemmän perheestä ja kodista huolehtimiseen. Toisaalta myöskään tämän tutkimuksen avopareille parisuhteen sidoksien ja yksiköksi muodostuminen eivät näyttäytyneet ainoastaan kielteisessä valossa, korostavathan avoliitossa elävätkin vakituista parisuhdetta ja perinteisesti avoliittoon liitettyjä ihanteita kuten kumppanin tukena olemista. Oman ajan lisäksi hyvässä suhteessa on oltava myös yhteistä aikaa ja asioita sekä yhteisiä unelmia. Toinen

haastateltava tiivistää ajatuksen toteamalla, että ”siin on niinkun tilaa olla, olla yksin ja yhdessä”. Yksilöllisyyden ihanteena parisuhteessa näyttääkin olevan jonkinlainen tasapainoilu vapauden ja jakamisen, sitoutuneen yhdessäolon ja samalla itsellisen, erillisen identiteetin välillä (mt., 185).

Jallinoja on todennut, että vapauden puuttumisesta kerrotaan julkisuudessa myös ”identiteettikriisinä”, jonkinlaisena ”minuuden menetyksenä”. Tällaiseen puheeseen ottivat osaa kuitenkin vain jo eronneet ja aiemmasta avioelämästään kertovat. (Mt., 184.) Moderni säädyllisyys näyttää säätelevän tapoja, joilla aviosuhteesta on mahdollista julkisuudessa puhua (mt.). Jos itsenäisen identiteetin menetyksestä ei ole säädyllistä puhua aviosuhteessa ollessa, voisiko ajatella, että parisuhdetta avioliiton myötä määrittelevässä säännöstössä keskeistä on eräänlaisen ’me-identiteetin’ rakentaminen?

John R. Gillis (1997, 133–151) on kuvannut, kuinka romanttisen rakkauden nousun myötä 1800-luvulla romanssi alkoi symboloida aiemmasta, laajasta rakkauskäsityksestä poiketen rakkautta kahden ihmisen, rakastavaisen välillä ja kuinka 1900-luvulla se kytkeytyi tiiviisti avioliittoon. Tämän myötä länsimaaisessa kulttuurissa niin korostuneeseen asemaan on noussut kahden ihmisen romanttinen suhde, *täydellisen parin* ihanne. Toisaalta Jallinoja (2000, 211–214) on todennut, että romanttisen rakkauden modernissa muodossa korostuu rakastavaisten itsenäisyys yhteensulauttavasta rakkaussuhteesta huolimatta. Tämä tulee esiin muun muassa terapeutisessa diskurssissa, jossa aviosuhteen tai yleisemmin parisuhteen toimivuuden keskeisenä tekijänä on nähty juuri itsenäisyyden säilyttäminen. Romanttisen rakkauden epärealistisen kuvitelman toteuttaminen omassa suhteessa voi johtaa symbioottiseen suhteeseen, riippuvuussuhteeseen, jossa osapuolet menettävät yksilöllisyytensä. Terapeuttinen rakkauskurssi näkyy myös seuraavan haastateltavan yleisemmässä suhtautumisessa parisuhteeseen.

Tavallaan se, että mun mielestä se parisuhde on tärkeä, ja ihmisille on varmasti tärkeä monelle, että ihmissuhteet omassa elämässä on *tasapainossa* ja, mut et eihän siinäkään se ei voi olla sen onnellisen elämän edellytys. Siis ylipäättään monet ihmiset elää sinkkuina, ja toisekseen se, että ei voi, ei pitäs ajatella, et ihmiset jotenki elää sen, sitä *parisuhdetta varten tai sen kautta* tavallaan, ja se korostuu täs niinku avioliittohässäkässä. (Nainen, 29 vuotta.)

Parisuhteessa ei siis ole hyvä elää vain toista ihmistä tai itse parisuhdetta varten, vaan yksilöllisen identiteetin ja ihmissuhteiden tulisi olla tasapainossa. Avioliitossa yksilöllisyyden uhraaminen tuntuu korostuvan; esimerkiksi sellaisten ruotsalaisten naisten, jotka pitävät omaa, kumppanista erillistä vapaa-aikaa tärkeänä onnistuneen avio- tai avoliiton edellytyksenä, todennäköisyys avioitua on pienempi (Duvander 2000, 16). Uhrautumisella ja avioliittoa varten elämisellä on myös avioliiton sukupuolistuneisiin rooleihin liittyvä tausta; nämä on nähty aviovaimon ihanteina. Ehkä siksi nykyään juuri naisten on todettu olevan miehiä halukkaampia ajattelemaan, ettei avioliitto ole tyydyttävän elämän elämisen edellytys (Kaufman & Goldscheider 2007).

Robert H. Bellah et al. (1996, 97–102) ovat kuvanneet terapeutin puheen näkymistä nykyajan parisuhteiden ihanteissa. Heidän mukaansa tasa-arvoinen, itseään toteuttavien yksilöiden välinen rakkaus on ristiriidassa esimerkiksi uhrautuvuuden, täydellisen toiselle omistautumisen kanssa. Puhtaassa muodossaan terapeutin diskurssin tuottama rakkaus perustuu kahden *erillisen yksilön* itsenäisille tarpeille ja niiden yhteensovittamiselle avoimen ja jatkuvan kommunikaation avulla. Bellah et al. kutsuvat tällaista yksilöllisyyttä ekspressiiviseksi individualismiksi. Siihen perustuvalla terapeutilla rakkauskurssilla on kuitenkin yllättäen kaksinainen tehtävä. Yhtäältä erillisyyden ja yksilöllisyyden säilyttämisellä pyritään välttämään liiallista riippuvuutta, johon esimerkiksi itsensä uhraaminen saattaa johtaa. Toisaalta yksilöiden välisen kommunikaation korostaminen ymmärretään *edellytykseksi* tyydyttävien ja toimivien ja siten myös kestävien parisuhteiden ylläpitämiselle, mikä näyttää edelleen olevan monille ihanne. (Mt., 100–107.)

Terapeuttisessa rakkauskurssissa on juurensa myös Giddensin (1991; 1992) puhtaalla suhteella, joka perustuu kahden toisistaan riippumattoman yksilön väliselle yhteenvirtaavalle rakkaudelle jatkuvan kommunikaation, toisen suuntaan avautumisen avulla. Monet haastattelemani avoparit eivät kuitenkaan olleet riippumattomia toisistaan siten, että heidän sitoutumisensa olisi perustunut ainoastaan henkilökohtaiseen, kahden yksilön väliseen valintaan sitoutua. Monessa avoliitossa oli yhteisiä lapsia sekä monia sellaisia rakenteellisia sidoksia kuten yhteinen asunto, jotka osaltaan sitoivat avopuolisoita yhteen. Myös pitkään kestävä parisuhde ja siinä eletty yhteinen historia rakentavat väistämättä erillisistä yksilöistä pareja, joiden erilliset tarpeet ja yksilölliset

minät eivät ole ainakaan yhtä erottamattomia kuin ehkä joskus aiemmin. Palaan näihin tekijöihin vielä seuraavassa alaluvussa. Tässä vaiheessa totean kuitenkin, että vaikuttaa siltä, että riippumattomuus ja itsellisyys korostuvat erityisesti *tunteena* oman erillisyyden ja yksilöllisyyden säilyttämisestä.

7.3 SITOUTUMINEN JATKUVANA VALINTANA

Avoliitto on tarkoitettu pysyväksi, puolisoiden eliniän kestäväksi liitoksi. Vaikka erot yleistyvät jatkuvasti avioliitoissakin eikä ikuisen liiton ideaali siis todellisuudessa monessakaan avioliitossa toteudu, se on silti julkisena, virallistettuna suhteena osa sellaista yhteiskunnallista säännöstöä, joka määrittelee, että avioparin tulee olla ikuisesti yhdessä. Myös mediajulkisuus vahvistaa kuvaa avioliitosta elinikäisenä liittona; omasta aviosuhteestaan kertovat ihmiset tapaavat korostaa juuri nykyistä suhdetta ”sinä oikeana”, ”lopun elämää kestäväenä” suhteena (Jallinoja 1997, 100). Avoliiton tulisi siis ihanteellisesti (jopa moraalisesti?) kestää ikuisesti.

Haastateltujen avioliitossa elävien näkemys sen sijaan on, ettei elinikäinen liitto aina ole mahdollinen. Haastateltavat huomauttavat, että ihmisten ja parisuhteiden elämässä tilanteet muuttuvat, ja todellisuudessa monet parisuhteet, olivat ne avo- tai avioliittoja, päättyvät eroon. Monen mielestä tämä voi olla järkevämpi vaihtoehto kuin jatkaa suhdetta, jossa on liian vaikeaa elää. Vaikka suomalaiset ovatkin yleisesti ottaen sallivia avioeron suhteen, oman avioliiton pysyvyyteen kuitenkin uskotaan vahvasti (Paajanen 2007). Avoliitossa elävät haastateltavat puolestaan suhtautuvat eron mahdollisuuteen myös omassa suhteessa realistisesti. Lupaus ikuisesta sitoutumisesta tuntuukin avoliittolaisista turhalta, jopa ”falskilta”. Seuraava haastateltava pohtii, että

[- -] mä pystyn oleen tosi rauhallisesti siinä avoliitossa, et. Et mun mielest avioliitto on monille ihmisille sitä, että ne haluaa pysäyttää tai jotenki vakiinnuttaa semmosen tilanteen, joka on mun mielest *mahotonta vakiinnuttaa. Eli se, et kaks ihmistä on aina yhdessä*. Mun mielest se on epäluonnollinen päätös, koska niin monet muutki asiat vaikuttaa ihmisen elämään ku, ja yksilölliseen kehitykseen, et mä en ymmärrä miten, *miten mä voisin tavallaan, tai mitä syytä ois antaa semmonen lupaus*, että mä oon sun kanssa aina. (Nainen, 26 vuotta, avoliitossa 6 vuotta.)

Toinen, kolmekymppinen ja pari vuotta avoliitossa elänyt nainen sanoo, että ”mä uskon ja toivon, että meiän suhde kestää”, mutta toteaa myöhemmin haastattelussa, ettei koe tarvetta avioitua osoittaakseen muille ihmisille, että pari aikoo elää yhdessä elämänsä loppuun asti. Haastateltava pohtii, että ”sitä ei mun mielest niinkun tietyl tavalla välttämättä es tarvi, tarvi tietää, et se on ehkä ihanne mun mielest niinku tää tämmönen elämän loppuun asti, mut et mul ei oo niinku semmosta tarvetta välttämättä, et suhtautus siihen niinku niin jotenki...” Kukaan haastateltavista ei ollutkaan tehnyt myöskään yksityisiä, kahdenkeskisiä lupauksia sitoutumisesta nykyiseen avosuhteeseen. 25-vuotias nainen pohtii mitä tällainen lupaus voisi pitää sisällään ja toteaa, että ”No kyl mä ainaki oon sanonu, et kyl mä *haluun* olla sun [poikaystävälle] kaa aina. Tai silleen. Ohan... se on ehkä semmoi lupaus. Eiks...?” Tämä kuvastaakin hyvin avoliittolaisten näkemyksiä. Ei luvata olla ikuisesti yhdessä, mutta halutaan yrittää.

Adams ja Jones (1997, 1993) huomauttavat, että parisuhteen kesto tai pysyvyys on oikeastaan vasta sitoutumisen mahdollinen seuraus, mutta sitoutuminen itse on enemmänkin motivaatioon liittyvä tila, suhtautumistapa tai prosessi. Lewis (2001) on tulkinnut haastattelemiensa isobritannialaisten avo- ja avioparien käsityksiä sitoutumisesta apunaan Johnsonin et al. (1999) sekä Adamsin ja Jonesin (1997) samansuuntaiset teoreettiset kehykset, joista on apua myös haastattelemini avoliitossa elävien näkemysten ymmärtämisessä. Sitoutuminen on näissä malleissa pilkottu analyttisesti kolmeen ulottuvuuteen, jotka ovat

- *henkilökohtainen* sitoutuminen kumppaniin ja parisuhteeseen, *halu* pysyä suhteessa (Johnson et al. 1999); tai *kiintymystekijä*, joka perustuu rakkauteen, omistautumiseen ja suhteesta saatavaan tyydytykseen, eli sitoutuminen puolisoon (Adams & Jones 1997)
- *moraalinen* sitoutuminen, ajatus, että suhteen *kuuluu* kestää (Johnson et al. 1999); tai *moraalis-normatiivinen tekijä*, ajatus avoliitosta tärkeänä instituutiona ja koettu velvollisuus oman suhteen ylläpitämisestä, eli sitoutuminen avoliiton ideaan (Adams & Jones 1997)
- *rakenteellinen* sitoutuminen, tunne että suhteen *on jatkuttava* siihen tehtyjen ’sijoitusten’ vuoksi (Johnson et al. 1999); tai *rajoittava tekijä*, halu välttää parisuhteen päättämisestä seuraavia sosiaalisia, taloudellisia ja emotionaalisia haitallisia seurauksia (Adams & Jones 1997)

Haastateltujen avoliittolaisten näkemyksiä ikuisen lupauksen tarpeettomuudesta voi tarkastella sitoutumisen toisen ulottuvuuden valossa. Avoliitossa elävät eivät näytä kokevan moraalista vastuuta sitoutua parisuhteen jatkuvuuteen. He kieltäytyvät julkisista, parisuhteen ulkopuolelta tulevista määrittelyistä. He kyllä korostavat olevansa sitoutuneita parisuhteeseensa ja toivovat sen jatkuvan. Päätös sitoutumisesta syntyy kuitenkin yksityisesti, parisuhteen sisällä ja perustuu vapaaehtoiseen haluun jatkaa suhdetta. Johnsonin et al. (1999) ulottuvuuksin he *haluavat* suhteensa jatkuvan (ensimmäinen ulottuvuus), mutta eivät ajattele, että sen väistämättä *kuuluisi* jatkua (toinen ulottuvuus). Adamsin ja Jonesin (1997) käsittein he ovat sitoutuneita *tiettyyn* kumppaniin ja parisuhteeseen (ensimmäinen tekijä), mutta eivät ikuisen parisuhteen *normatiiviseen ideaan* (toinen tekijä).

Avioliiton ja siihen liittyvän moraalisen, elinikäisen sitoutumisen ajatellaan voivan ikään kuin pysäyttää tai jämäyttää suhteen. Avioliitto voi olla ”viimenen askel, ja sit sen jälkeen ei tarvii enää tehdä mitään”, ja ”sit siin ei oo enää mitään mitä odottaa siin suhteessa”. Ihmisten saatetaan uskoa avioituessaan ajattelevan, että ”sit sä oot vakiintunu, sit sä oot niinku pysyvä, sitte elämä jatkuu silleen ku sen pitää. Semmosel totutulla tavalla.” Samalla kun avioliittolupaus sitoo aviopuolisot moraalisella koodistollaan yhteen, se tavallaan päästää nämä henkilökohtaisen sitoutumisen, Johnsonin et al. (1999) ensimmäisen ulottuvuuden, suhteen helpommalla. Seuraava lainaus on jatkoa viisi vuotta avoliitossa eläneen naisen pohdinnalle avopuolisoiden toisistaan käyttämistä nimityksistä.

H: Niin, ajatteleksä jotenki sitten, että kun nää mies- ja vaimo-sanat kuulostaa siltä, että niin kun olis jo naimisissa, että onko miehen ja vaimon, tämmösen virallisesti avioliitossa olevien roolit jotenkin sit erilaiset tai että muuttuaks ihmiset jotenkin, kun he menee

N: Mä luulen, että, mä luulen, et moni muuttuu kyllä. Mä luulen, et sit sitä alkaa vähän tiedostamattaankin ni mä luulen, että moni alkaa pitää sitä toista vähän *itsestäänselvyytenä*. Että niin kauan kun ollaan vielä tyttöystävä ja poikaystävä ja näin, niin siin on ehkä enemmän semmosta vähän, enemmän en mä nyt halua yritystä, mut et enemmän huomioidaan sitä toista ja enemmän pidetään sitä toista kuin kukkaa kämmenellä ja kuin suurena lahjana ja näin, mut sit kun on se papin aamen tai vastaava sanottu, niin kyl mä oon sitä mieltä, että hirmu monissa suhteissa niin sitä tosiaankin *se toinen alkaa olla sit itsestäänselvyys*, ja se nyt on siinä ja se on mun vaimoni tai se on mun aviomieheni ja se nyt on siinä ja ikäänkun rengastettuna, ja nyt ei tarvitse enää olla niin ihana sitä kohtaan. [- -] mun mielest semmonen, vähän semmonen leikkimielisyys ja semmonen kiva semmonen, vähän semmonen *vastarakastuneitten tämmönen ihana olotila*, joka mun mielest meillä

vielä on [poikaystävän] kanssa, *ja toivottavasti ikuisesti on*, niin mun mielest se yleensä poistuu viimeistään silloin kun mennään naimisiin.
(Nainen, 36 vuotta, avoliitossa 5 vuotta.)

Avoliiton vaarana on monen haastattelun mukaan se, että parisuhteen jatkumisesta ja sitoutumisesta siihen tulee itsestäänselvyys. Kahden toisiaan rakastavan ihmisen muodostaman suhteen todellisuuteen tunkeutuu uusi säännöstö, sitoutumisen moraalinen ulottuvuus, joka alkaa vaikuttaa siihen, miten kumppanit suhtautuvat toisiinsa. Tämä liittyy avioituneet aiempaa kiinteämmin osaksi sosiaalista todellisuutta, ja se on alettava ottaa parisuhteessa huomioon. Moraalisesta lupauksesta pysyä yhdessä tulee suhteen 'kolmas', minkä seurauksena rakastavaisten välinen rakkauden moraalii korvautuu sääntöjen etiikalla (vrt. Jallinoja 2000).

Moni avoliitossa elävä korostaa, että sitoutumisen on oltava jatkuva valinta. Ei riitä, että lupauksen tekee kerran, minkä jälkeen sitoutumista voi olla ajattelematta. Kahdeksan avoliittovuotta takanaan tämä kahden lapsen äiti kuvailee:

Jotenki miusta tuntuu, että kun myö eletään avoliitossa, et myö ollaan niin kun, periaatteessa joka päivä tehhään se valinta, että (mahtipontisesti) ”haluan elää sinun kanssasi tämänkin päivän”, et sit jos ois avoliitossa, ni sit se ois jotenkin päätetty, että sitte ootte ja elätte, että. Tää nyt ei tode-, tää on hyvin idealistista, tää ei niinku, ei oo mitenkään arkipäivässä ei (naurahtaa) keskustella, mutta jotenki et miulla on semmonen mielle, että mie käsitan sen jotenki sen asian, et ku se tuntuu, että ollaan vapaita ja haluttaan, just ehkä silleen, että joka päivä tekkee sen valinnan ja se on kestänyt näin kauan (mahtipontisesti) ja tietenki tavallaan, että näkkee sen kestävän myös, ettei tartte mittään semmosia ulkopuolisia sitoumuksia siihen, vaan että meiän kahen rakkaus ja lapset ja perhe on niitä tärkeitä, et myö haluttaan vaan pyssyy yhdessä. Et et, ehkä just joku tämmönen.
(Nainen, 29 vuotta, kaksi lasta, avoliitossa 8 vuotta.)

Toisen, kuusi vuotta avoliitossa eläneen naisen sanoin:

Että tavallaan myös, mmm, mä tykkään tavallaan siitä, et mun pitää myös itse tavallaan *olla valppaana koko ajan*, et mä mietin, että oonks mä edelleen sitä mieltä esimerkiks, et mä haluan olla tän ihmisen kanssa. Et se on niinku *aktiivisempaa haluamista* mun mielestä. Ja et se on koko ajan, se on sellanen *eksistentiaalinen valinta*. Sun pitää tehdä se valinta joka päivä. Tai sit olla tekemättä, myös. Mut mä luulen, et monet ihmiset ajattelee, että sit ku on, sit ku on naimisissa, ni sit se hyväksyntä ni se on, se on olema-, et sä oot tehny sen päätöksen, ja sit ne ehkä unohtaa sen, et hetkinen, et munhan täytyy tehdä tää päätös oikeesti joka päivä, et sit siit tulee semmonen instituutio. Mikä on siis ihan luonnollistakin, koska sul on se yhteisön hyväksyntä tai se yhteisön leima siinä, silloin ku on avoliitossa, niin.
(Nainen, 26 vuotta, avoliitossa 6 vuotta.)

Sitoutuminen on siis haastatelluille jatkuvaa parisuhteen pohtimista, valppaana oloa suhteen tilasta, omista tunteista ja siitä haluaako vielä tänäänkin olla juuri tämän ihmisen kanssa, juuri tässä suhteessa. Osa haastatelluista kylläkin tuo esiin, ettei joka päivä tehtävä valinta suhteen jatkumisesta ole aivan konkreettista parisuhteen arjen todellisuutta, vaan kyseessä on ehkä enemmänkin tunne tai mielikuva. Elisabeth Beck-Gernsheim (2002) toteaa, että maailmassa, jossa perinteiset yksilöiden elämää ohjaavat säännöt ovat heikentyneet ja jossa yksilön on itse kyettävä valitsemaan eri vaihtoehtojen välillä, yksilön täytyy myös jatkuvasti perustella itselleen, että valittu vaihtoehto on paras kaikista. Niinpä onnellisuuden kriteerit nousevat yhä korkeammalle parisuhteessa, myös avioliitossa, ja siinä pysyminen vaatii jatkuvaa perustelua kannattavuudestaan. Haastateltujen tunnetta jatkuvaan reflektioon ja valintaan perustuvasta sitoutumisesta voi ymmärtää myös edellä esitetyn sitoutumisen ensimmäisen ulottuvuuden valossa. Sitoutuminen on avioliitossa eläville henkilökohtaista, ja se perustuu rakkauteen, suhteelle omistautumiseen sekä siitä saatavaan tyydytykseen. Tällainen sitoutuminen perustuu avioliitossa elävien omaan säännöstöön, sillä se ei ole suhteen ulkopuolelta määritelty vaan perustuu parisuhteen sisällä jatkuvasti luotaville kriteereille. Näin suhde on mahdollista säilyttää turvassa sitä uhkaavilta 'kolmansilta'.

Puhe rakkauden, parisuhteen ja siinä tehtävän sidoksen säilymisestä 'tuoreena' ja sen institutionalisoitumisen välttäminen muistuttaa vapaan rakkauden kannattajien 1900-luvun vaihteen molemmiin puolin esittämiä ajatuksia, joilla oli juurensa romanttisen rakkauden kertomuksissa. Romanttisen rakkauden ihanne korostaa rakastumisen tunnetta ja siitä saatavia aistimuksia ja hedonistisia kokemuksia. Koska myös monet vapaan rakkauden kannattajat olivat todenneet, ettei rakastumisen vaiheella ollut taipumusta jatkua kovin pitkään, monet hyväksyivät romanttisen rakkauden etsimisen aina uudesta suhteesta. (Jallinoja 1984, 44–45.) Eva Illouz (1997, 39–42) on osoittanut, että Yhdysvalloissa alkoi 1900-luvulla näkyä vahvasti kulttuurinen repertuaari, jossa tuotettiin kuva romanssista parisuhteen keskeisenä elementtinä. Romanssi asettui tässä repertuaarissa ristiriitaan eliniäksi solmittavaa avioliittoa korostavan repertuaarin kanssa, ja avioliitosta muodostui romanssille uhka. Tämän uhan torjumisen perustalle syntyi myös kokonainen massakulttuuri, joka käyttää hyväkseen ihmisten halua kyetä torjumaan romanssin väistämättömältä tuntuva hiipuminen pitkässä avioliitossa. Illouzin mukaan romanttisella rakkaudella on nykyaikana mytologinen, lähes 'pyhä'

rooli, jota selittää kaipuumme utopiaan. Durkheimia lainaten Illouz väittää, että pyhän kokemukset eivät ole kadonneet yhteiskuntien maallistumisen myötä, vaan ne ovat siirtyneet uusille alueille: romanttiseen rakkauteen. (Mt., 6–8.)

Romanttisen rakkauden klassinen ajatus perustuu siihen, etteivät rakastavaiset ulkoisten esteiden vuoksi koskaan voi saada toisiaan. 1800-luvulla romanttista rakkautta kuvaavien kertomusten juonirakenne muuttui ja romanssi alkoi saada onnellisen lopun. Rakkauden ulkoiset esteet olivat voitettavissa, ja romanttinen rakkaus kytkeytyi avioliittoon, jossa rakastavaiset vihdoinkin saivat toisensa. Romanttinen rakkaus tarvitsee kuitenkin esteensä, joista sen modernisoituessa on tullut parisuhteen sisäisiä esteitä. Nykyaikana nämä suhteen sisäiset esteet ilmenevät parisuhteen toimivuuden ja tyydyttävyyden jatkuvana pohtimisena. (Jallinoja 2000, 21–37.) Sitoutumisen jatkuvana valppaana olemisena, parisuhteen tilan reflektomisena ja toistuvana valintana voikin nähdä romanssin säilyttämisen keinona. Koska myös avioliitossa elävien ihanteena on pitkä, vakituinen parisuhde, jonka vaarana avioliiton tapaan on suhteen ’jähmettyminen’, parisuhteen sisäisten esteiden eli jatkuvan valinnan korostaminen nousee romanssin keskeiseksi tekijäksi. Ajatus siitä, että ”toista ihmistä ei voi omistaa”, vahvistaa kokemusta avioliitosta parisuhteena, jossa sitoutumisesta ei koskaan tule itsestäänselvyyttä. Romanttisen rakkauden diskurssi edellyttää, etteivät kumppanit koskaan voi täysin saada toisiaan.

Sitoutuminen on monen haastatellun mielestä ainakin heille itselleen voimakkaampaa, kun se perustuu jatkuvaan pohdintaan ja valintojen tekemiseen. Kun avioliitossa ei ole läsnä sitoutumisen moraalinen ulottuvuus, tuntuu heidän sitoutumisensa perustuvan ainoastaan keskinäiselle tahdolle edelleen pysyä yhdessä. Liitto perustuu viisikymppisen naisen sanoin vain ”meihin kahteen ihmiseen”, ja siksi se ”ehkä vaatii vielä enemmän”, koska ”me yritetään vaan itsemme takia”. Ylpeyttä herättää myös huomio siitä, että oma avioliitto kestää, vaikka kahden lapsen 29-vuotiaan äidin mukaan ”semmonen yleinen ajattelumaailma on ilmeisesti, että jos ellää avioliitossa, ni siit on helpompi lähtee pois”. Nainen toteaaakin kahdeksan avioliittovuotta takanaan, että ”no ehkä tällä tavalla halluun näyttää sitte niille muille, et vaikka tässä nyt ois näin helppo lähtee pois niin tässä sitä vaan ollaan ja elellään”. Kolmas haastateltu, 26-vuotias nainen, pitää tärkeänä parisuhteen ja itsensä koettelemista, tilanteita, joissa joutuu

miettimään mitä haluaa ja minkä tähden. Hän toteaa, että ”mä oon tosi ylpee siitä, et jos mä pystyn aina tekeen sen niinku oikeen valinnan, oli se valinta sit puoleen tai toiseen”.

Edellä siteeraamani nainen kutsuu jatkuvaa valintojen tekemistä ja reflektiota suhteen tilasta uudelleenarvioinniksi. Tämä saattaa perinteisen avioliiton näkökulmasta tarkasteltuna vaikuttaa varsin erilaiselta näkemykseltä sitoutumiseen. Jatkuva uudelleenarviointi tuntuu ehkä olevan ristiriidassa sen ajatuksen kanssa, että suhteessa luvataan pysyä myös vastoinikäymisissä. Parisuhde, jossa käydään jatkuvaa reflektointia siitä, missä tilassa suhde on ja millainen paikka itsellä on siinä, kuvastaa oikeastaan aika tarkasti Giddensin kuvaamaa puhdasta suhdetta. Anthony Giddens (1992, 58) viittaa puhtaalla suhteella tilanteeseen, jossa suhde solmitaan vain sen itsensä vuoksi, perustuen siihen, mitä kukin osapuoli saa suhteesta itselleen ja joka kestää vain niin kauan, kuin kumpikin osapuoli katsoo suhteen olevan niin tyydyttävä, että sitä kannattaa jatkaa. Kun parisuhde on riippuvainen vain siitä itsestään eikä suhteen ulkopuolisista ehdoista, suhteen ytimeksi muodostuu jatkuva reflektiivinen pohdiskelu ja itsetutkiskelu sen suhteen miten parisuhde voi ja miten minä voin parisuhteessani. Giddensin näkemys sitoutumisesta edellyttää siis *aktiivista valintaa*. (Giddens 1991, 91–93.) Tällainen aktiivinen rakkauskäsitys puolestaan tuntuu olevan ristiriidassa romanttisen rakkauden ikuisen ja ’ainoan oikean’ luonteen kanssa.

Vaikka puhdas suhde on yhtäältä suhde, jonka voi päättää niin halutessaan ja jossa pysytään vain niin kauan kun suhde on riittävän tyydyttävä emotionaalisesti, Giddens korostaa, että sitoutuminen – ei vain toiseen ihmiseen vaan myös suhteeseen – on keskeinen puhtaan suhteen elementti (mt., 187). Juuri sitoutuminen korvaa aiemmat, esimodernin yhteiskunnan parisuhteen ulkopuoliset suhdetta koossa pitävät elementit (mt., 92). Kahden ihmisen vapaaehtoiseen valintaan perustuva sitoutuminen on verrattavissa edellä mainittujen sitoutumisen ulottuvuuksista ensimmäiseen, henkilökohtaiseen sitoutumiseen (Johnson et al. 1999), joka vaikuttaa olevan keskeinen ulottuvuus myös Giddensin puhtaassa suhteessa. Puhtaassa suhteessa sitoutuminen riippuu kumppaneiden molemminpuolisesta luottamuksesta. Luottamus ei ole kuitenkaan itsestäänselvyys, vaan sen eteen pitää tehdä työtä. Kun puhdasta suhdetta eivät pidä koossa esimodernien yhteiskuntien tapaan suhteen ulkopuoliset siteet, luottamus on rakennettava kahden ihmisen välisen intiimiyden ja yhteenvirtaavan

rakkauden varaan. Tällainen intiimiys puolestaan edellyttää jatkuvaa kommunikaatiota ja oman autenttisen itsensä, omien tunteiden jakamista toisen suuntaan. (Giddens 1991, 96.)

Miten sitten tällainen tunteiden jakamiseen perustuva sitoutuminen haastateltujen avoliitoissa näkyy? Millaisin keinoin molemminpuolista sitoutumista pidetään yllä? Yksityisiä, varsinaisia lupauksia sitoutumisesta ei ole tehty ”pöydän ääressä istuen”, mutta avoliitoissa on toki keskusteltu suhteen tilasta ja sen tulevaisuudesta. Tärkeää on suhteen jatkuva hoitaminen, sen varmistaminen, että sekä toisella että itsellä on hyvä olla yksin ja yhdessä. Tämä edellyttää myös Giddensin (1991, 96) puhtaaseen suhteeseen liittämää kommunikaatiota, jatkuvaa avautumista toisen suuntaan. Seuraava haastateltava kuvailee sitoutumisen vahvistumista viisi vuotta kestäneessä avoliitossaan:

Ja kai niistä nyt on puhuttu kuiteski, jostain tommosista jutuista joskus, mut ei ne oo mitään semmosii niinku... avioliittoon verrattavis olevii lupauksia, et nyt pistetään lupaukset pöytään. Et ne on semmosii... et kai noihin juttuihin on sillai vaan kasvanu suhteen mukana, et ne tulee siin, kasvaa siinä... siinä, että ehkä se sillai mun mielest myös toimii paremmin, ku just siinä, että vuoden jälkeen ois menny sinne häihin ja luvannu siellä sit, et mä oon sun kans loppuelämän ja mä tuen sua aina kaikessa. Ni sit ehkä se sillai meidän muutenki suhde on ollu aika semmost niinku, et se on kasvanu isommaks koko ajan. (Mies, 31 vuotta, avoliitossa 5 vuotta.)

Myös jokapäiväisen arjen sujuminen voi olla keskeinen sitoutumisen merkki erityisesti lapsiperheissä, ja sekin edellyttää jatkuvaa keskustelua ja neuvottelua, kuten nämä kahden lapsen vanhemmat pohtivat.

H: Oottekste luvannu toisillenne epävirallisesti jotain tai tehny jotain tälläsiä...

N: Mä en oo ainakaan luvannu yhtään mitään! (Nauraen.) Haluan painottaa, et minä en ole luvannut... (Naureskelee.) Ei sitä, eei... Eei, ei oo mitään. Kyllähän se niinku se käytännön, varsinkin kun on lapsia, ku se on niin arkeen tiiviisti, tai arjessa tiiviisti kiinni se elämä, että ku kokoajan ne ongelmat on sit, tai siis ne elämän suuret linjat on sitä, että kumpi laittaa lapset nukkumaan ja syödäänkö nyt, teenks mä tätä perunamuussia vai, että. Ni ei siinä... *sen arjen pitää toimia, että siinä ne lupaukset tavallaan sitte tehdään*, et jos näkee, että se lipsuu, ni sitte keskustellaan [- -]

M: Työnjakosopimuksia avioliittolupausten sijaan.

N: Niin just. Niistä me ollaan kyllä tehtykin, enemmänkin nähty vaivaa silleen, et kuka tekee mitäki ja mis, et on täytyny luoda sääntöjä, että se arki toimii niin että se tuntuu tasapuoliselta, et. (Nainen, 48 vuotta ja mies, 35 vuotta, 2 lasta.)

Hyvä arki oli monen haastateltavan mainitsema tyydyttävän parisuhteen kriteeri. Illouz (1997, 160–166) onkin löytänyt avioliittoa ja rakkautta pohtivien ihmisten käsityksistä romanttisen rakkauden repertuaarin lisäksi toisen puhutavan, jota Illouz kutsuu realistiseksi rakkauden narratiiviksi. Hän osoittaa, että ihmiset ottavat osaa erilaisiin, keskenään ristiriitaisiin diskursseihin arvioidessaan yhtäältä onnistunutta avioliittoa, toisaalta romanssia. Realistisen rakkauden diskurssiin turvaudutaan arvioitaessa onnistuneen avioliiton edellytyksiä, kun taas edelliselle vastakkainen romanttisen rakkauden diskurssi otetaan käyttöön, kun pohditaan parisuhteen romanttisuutta. Realistinen rakkaus, jonka nähdään olevan edellytys pitkän, vakituisen parisuhteen onnistumiselle, perustuu järkeen ja käytännöllisyyteen. Tällainen rakkaus etenee hitaasti, epädramaattisesti ja sen pohjana on ennemminkin ystävyys kuin rakastumisen tunne. Lisäksi realistinen rakkaus vaatii työtä ja yhteistä arkea – sen sijaan että ”vuoden jälkeen ois mennä sinne häihin” ja luvannut rakastaa toista aina, aiemmin siteeraamani haastateltavan sanoin. Tämän tutkimuksen avoliittolaisten käsityksiä avosuhteen sitoutumisesta sekä uudelleenarvointina että arjen elämisenä voi tulkita edellisen valossa. Haastateltavat ottavat osaa sekä romanttisen että realistisen rakkauden diskurssiin. Yhtäältä sitoutumisen muuttumista itsestäänselvyydeksi on vältettävä ja pyrittävä säilyttämään suhde tuoreena – siis romanssina – mutta toisaalta onnistunut suhde ei perustu pelkälle abstraktille ”jokapäiväiselle valinnalle”, vaan sitoutuminen vahvistuu ja kasvaa suuremmaksi yhdessä eletyn arjen myötä. Näiden diskurssien, arjen ja romanssin välistä ristiriitaa lieventää lisäksi se, että Illouzin mukaan erityisesti keskiluokkaisilla ihmisillä on paitsi taloudellisia myös kulttuurisia resursseja löytää romanssia romanttisen rakkauden kulttuuristen kliseiden ohella tai niiden sijaan myös arjesta (mt., 282–285).

Henkilökohtainen sitoutuminen toiseen ihmiseen ja parisuhteeseen – Johnsonin et al. (1999) ja Adamsin ja Jonesin (1997) ensimmäinen sitoutumisen ulottuvuus – vahvistuu siis vähitellen, toistuvissa keskusteluissa, joilla varmistetaan, että sekä suhde että parisuhteen arki toimii kitkatta. Tämä on nähdäkseni se tapa, jolla haastateltujen korostama uudelleenarvointi ja ”jokapäiväinen” valinta suhteen jatkamisesta käytännössä toteutuvat. Kaikkien haastateltujen avoliitossa elävien sitoutuminen ei kuitenkaan tapahdu ainoastaan henkilökohtaisella tasolla. Osa toteaa sitoutumisen liittyvän myös konkreettisempiin kysymyksiin kuten lapsiin, yhteiseen omaisuuteen tai

ylipäättään yhteisesti rakennettuun elämäntapaan ja parisuhteen pitkään historiaan. Giddensin näkemystä puhtaista suhteista onkin kritisoitu siitä, että se tuntuu tyystin unohtavan rakenteellisten tekijöiden ja myös lasten merkityksen parisuhteissa (Jamieson 1998; Forsberg 2003). Lynn Jamieson korostaa, että seksuaalisessa ja jaettuun kotitalouteen perustuvassa parisuhteessa mahdolliset hyödyt tai menetykset ovat yleensä paljon muutakin kuin vain suhteesta saatava mielihyvä ja tyydytys. Puhtaaseen suhteeseen liittyy teoreettinen ajatus, että olisi mahdollista sulkea parisuhteen ulkopuolelle siihen vaikuttavat materiaaliset, taloudelliset ja sosiaaliset olosuhteet. Oli tämä teoreettisesti mahdollista tai ei, Jamieson väittää, että ainakaan ei ole todisteita siitä, että näin olisi todellisuudessa parisuhteissa tapahtumassa. (Jamieson 1998, 163–164.) Lapset puuttuvat myös Johnsonin et al. (1999) ja Adamsin ja Jonesin (1997) sitoutumisen ulottuvuuksista. Sen sijaan rakenteellisilla tekijöillä (sitoutumisen kolmas ulottuvuus) he toteavat olevan merkitystä useimmiten vasta, jos molemmat muut sitoutumisen ulottuvuudet ovat menettäneet parisuhteessa merkityksensä, toisin sanoen jos parisuhde ei enää tyydytä puolisoa tai puolisoita.

Haastateltavat eivät puhu rakenteellisista tekijöistä tai edes lapsista avopuolisoita yhteen sitovana elementtinä, jonka vuoksi parisuhteen koettaisiin olevan pakko jatkua. Lapset vaikuttavat olevan pikemminkin sitoutumisen symboli: ne kertovat jo tehdystä vahvasta sitoumuksesta, jota lasten hankkiminen edellyttää. Lapsi merkinä tehdystä sitoumuksesta on myös julkinen, parisuhteen ulkopuolelle näkyvä sitoumus. Myös isobritannialaisia avopareja haastatellut Jane Lewis (2001) huomasi, että avoliitossa elävät olivat valmiimpia tekemään julkiseksi sitoutumisensa lapsiin kuin puolisoonsa. Toisaalta lapsista huolimatta lähes kaikki haastateltavat ottivat osaa samaan sitoutumista jatkuvana valintana korostavaan puheeseen; puhdas suhde näyttää määrittelevän myös lapsiperheiden parisuhdetta, ainakin idean tasolla.

On kuitenkin uskoakseni liian pessimististä olettaa, että puhtaat suhteet ovat väistämättä hauraita, särkyviä ja lyhytaikaisia parisuhteita, jotka jatkuvat vain ”kunnes toisin ilmoitetaan” (Giddens 1991, 187). Ensinnäkin parisuhteita pitävät koossa myös rakenteelliset tekijät kuten yhteinen asunto tai yhdessä rakennettu elämäntapa, vaikka ne eivät hyvässä, toimivassa parisuhteessä näyttäytyisi kumppaneille itselleen juuri sillä hetkellä merkityksellisinä tekijöinä. Toiseksi Giddensin kuvaukseen puhtaan suhteen

sitoutumisesta sisältyy keskeisenä ajatus luottamuksesta, joka syntyy kumppaneiden jatkuvan toisen suuntaan avautumisen, siis kommunikaation myötä. Luottamus syntyy, kun kumppanit pysyvät tietoisina siitä, missä suhteessa ollaan menossa, ”miten suhde voi” ja ”miten minä voin”. (Mt.) Päätöstä suhteen loppumisesta ei siis puhtaan suhteen ideaalin tasolla tehdä hetken mielijohteesta, vaan pidemmän aikavälin arviona siitä, onko suhde edelleen ”riittävän tyydyttävä” (mt., 187). Lisäksi, kuten luvussa 7.1 kuvasin, haastateltavat kuvaavat ideaalikseen vakaan, pitkän parisuhteen, joka kuitenkin eroaa avioliitosta siinä, että avoparien sitoutuminen on yksityistä ja perustuu jatkuvaan parisuhteen uudelleenarviointiin. Jallinoja (1997, 173–181) toteaaakin, että myös aviosuhteessa elävät ihmiset, jotka kertovat liittonsa tarkoitetun elinikäiseksi, ”siksi ainoaksi oikeaksi”, joutuvat tasapainottelemaan vapauden säilyttämisen ja avioliittoon liittyvän sidoksen välillä. Oikeastaan juuri perinteisiä elämäntapoja noudattavat ihmiset joutuvat yksilöllisiä valintoja korostavassa yhteiskunnassa turvautumaan individualistiseen puheeseen. Avioliiton sidos on mahdollista tehdä ymmärrettäväksi individualisoimalla se; korostamalla sidoksen olevan vapaaehtoisesti valittu. Samaan diskurssiin turvautuvat myös pysyvästi avoliitossa elävät haastateltavat tasapainoillessaan vakituisen parisuhteen ihanteen sekä sen jatkuvan uudelleenarvioinnin välillä.

Palaan vielä hetkeksi sitoutumisen ulottuvuuksiin ja kysyn, miten sitoutumisen toinen, moraalinen ulottuvuus, jonka haastateltavat torjuivat, suhteutuu vakituisen parisuhteen vallitsevaan kulttuuriseen ideaaliin (vrt. Gross 2005), jota korostavaan diskurssiin avoliitossa pysyvästi elävätkin ottivat osaa. Onko niin, että haastattelemini avoliitossa pysyvästi elävien sitoutuminen tapahtuu ainoastaan henkilökohtaisella tasolla, sitoutumisena kumppaniin – ja lisäksi korkeintaan rakenteellisella tasolla? Lewis (2001) on paikantanut eri sukupolvien avioliittoon ja parisuhteeseen suhtautumisessa olevan eron velvollisuuden käsitteeseen. Kun isobritannialaiset vanhemman polven avioparit puhuivat sitoutumisesta velvollisuutena, nuoremmille, niin avo- kuin aviopareille, se näyttäytyi vapaaehtoisena valintana. Jos Lewisin haastattelemat nuoret mainitsivat velvollisuuden, koski se velvollisuutta saada parisuhde toimimaan, ei pysyä siinä. Myös tämän tutkimuksen haastateltavat korostavat sitoutuvansa vakituisen parisuhteen ideaan, mutta ei julkisena ja moraalis-normatiivisena vaan ennen kaikkea yksityisenä, vapaaehtoisesti valittuna ideaalina. Haluankin tarkentaa Johnsonin et al. (1999) ja

Adamsin ja Jonesin (1997) toista sitoutumisen ulottuvuutta erottamalla siitä uuden tason. Kyse on yhä sitoutumisesta kestävän parisuhteen yleisempään ideaan, ei ainoastaan omaan yksittäiseen suhteeseen ja kumppaniin. Mutta jos kiinnitetään huomio siihen, *millaista* sitoutuminen on, moraalis-normatiivisen tason lisäksi hahmottuu vapaaehtoinen ja ikään kuin sisäistetty ihanne, jota voitaisiin kutsua vaikkapa ideologiseksi sitoutumiseksi. Sitoutumisen sisäistetty, ideologinen ulottuvuus tulee esiin myös siinä, etteivät avoliitossa elävät haastateltavat sitoudu mihin tahansa parisuhteen ideaan, vaan nimenomaan tyydyttävän parisuhteen. Tästä kertoo sekin, että myös romanttiseen rakkauskurssiin liittyvän yhteensulautumisen vastustaminen ja oman yksilöllisen identiteetin korostaminen liittyi juuri tavoitteeseen tasapainoisesta, tyydyttävästä parisuhteesta ja siten vahvemmassa sitoutumisesta. Näin palaamme jälleen puhtaasti suhteen käsitteeseen; kun parisuhteen ulkoisten sidosten merkitys heikentyy, suhteen toimivuudesta ja siitä saatavasta tyydytyksestä tulee entistä tärkeämpi sitoutumisen kriteeri. Tämä antaa jo vihjeitä siitä, millaisia uusia paikkoja pyhä on myöhäismoderneissa parisuhteissa löytänyt.

Pysyvästi avoliitossa elävien puheessa kumppanin ja parisuhteeseen sitoutumisesta individualistiseen diskurssiin sekoittuu ja limittyy monenlaisia parisuhdetta muovaavia aineksia, joissa näkyy jälkiä vakituisen parisuhteen kulttuurista ihannetta ylläpitävästä sitoutumispuheesta ja romanttisen rakkauden diskurssista. Toisaalta romanssin säilyttämisen ja siten myös vakituisen parisuhteen vaalimisen keinot löytyvät oman identiteetin ja parisuhteen jatkuvasta reflektoinnista, toistuvista valinnoista ja tietyn erillisyyden ja itsenäisyyden säilyttämisestä. Parisuhteen ihannetta - pyhää parisuhdetta - muovataan elementeistä, jotka löytyvät myöhäismoderneista 'puhtaista suhteista' mutta myös merkityksiä rakentavien perinteiden ylläpitämästä pitkän, sitoutuneen parisuhteen ihanteesta. Pohdin ajatusta pyhän parisuhteen uusista paikoista vielä seuraavassa luvussa eli tutkimuksen päätelmissä.

8 PÄÄTELMÄT

Olen käsillä olevassa tutkimuksessa tarttunut avoliiton yleistymistä kuvaavissa vaihemalleissa esitettyyn ajatukseen, että avoliitto olisi Suomessa muuttumassa avioliitolle vaihtoehtoiseksi, pitkäaikaiseksi parisuhteen muodoksi tai jopa niin samankaltaiseksi perhe-elämän muodoksi, että avoliittoa voisi jo kutsua vain yhdeksi avioliiton muodoksi (esim. Prinz 1995). Tutkimuksen näkökulma on avoliitossa elävien ihmisten; olen kiinnostunut heidän itsensä eri parisuhteen muotoihin liittämistään merkityksistä. Olen lähestynyt tätä kysymystä diskursiivisesta näkökulmasta kiinnittäen huomiota siihen, millaisiin yleisempiin puhetapoihin haastateltavat ottavat osaa, millaisia avo- ja avoliiton merkityksiä he puheessaan tuottavat ja millaisia 'kelpoisia' tämän hetken yhteiskunnan toimijuuksia ja parisuhteita he samalla rakentavat.

Avoliitossa elävät haastateltavat ottivat osaa monenlaisiin, välillä keskenään ristiriitaisiinkin diskursseihin, joihin he yhdistelivät niin perinteisiä, moderneja kuin myöhäismodernejakin aineksia. Löysin haastateltavien puheesta ensinnäkin liittojen samankaltaisuutta eletyssä elämässä korostavan puhetavan, jonka olen nimennyt eron liudentumisen diskurssiksi. Avoliittojen yleistymisen vaihemallia mukaillen vaikuttaakin osittain siltä, että avoliitto mielletään arkielämän tasolla avioliiton kaltaiseksi parisuhteen muodoksi. Avoliiton arvon nähdään romuttuneen, sen normatiivisen aseman heikentyneen ja instituution siksi muuttuneen merkityksettömäksi. Parisuhde nähdään muiden ihmisten mielipiteiden sekä yleisten yhteiskunnallisten normien ulottumattomissa olevana yksityisasiana. Näin avo- ja avoliitto liitetään myöhäismodernin yhteiskunnan yksilöllisiä valintoja korostavaan individualistiseen diskurssiin. Pysyvää avoliittoa ei kuitenkaan välttämättä ole edes aktiivisesti valittu, vaan avoliittoon jäämistä kuvastaa pikemminkin ajautuminen. Liittojen samankaltaistuttua avoliiton ideologinen, poliittinen teho on himmennyt; avioituminen usein vain koetaan turhaksi. Näin on kuitenkin juuri siksi, että avoparit kokevat jo elävänsä perheenä. Individualistista näkemystä siis oikeutetaan ottamalla osaa familistiseen, perheen merkitystä korostavaan diskurssiin.

Toisaalta olen todennut pysyvästi avoliitossa elävien haastateltavien tuottaman kuvan ihanteellisesta parisuhteesta muistuttavan Giddensin kuvaamaa puhdasta suhdetta. Myöhäismodernin yhteiskunnan parisuhde ei kiinnity ulkoisiin auktoriteetteihin vaan perustuu kumppanien välisille tunteille ja niiden reflektoinnille (Giddens 1992). Parisuhde näyttäytyy tässä tutkimuksessa yksityisasiana, johon ei ensinnäkään koeta kohdistuvan sen ulkopuolisia paineita ja joka toiseksi ei edes tarvitse julkista tunnustusta, sillä suhdetta koossa pitävä voima on tunteisiin perustuva yksityinen valinta suhteen jatkamisesta. Puhtaalle suhteelle keskeinen jatkuva oman identiteetin ja elämäntavan sekä parisuhteen tilan pohdinta tulevat ilmi haastateltavien korostaessa reflektion merkitystä paitsi avioitumisen kyseenalaistamisen suhteen niin myös sitoutumisessa pysyvään avoliittoon. Korostamalla omien valintojen reflektiivistä pohdintaa avoliitossa elävät haastateltavat erottautuvat paitsi avioituvista myös perinteisiin tai vain vakiintuneisiin tapoihin perustuvista elämäntavoista. Ottamalla osaa individualistiseen diskurssiin he rakentavat itsestään myöhäismodernin yhteiskunnan kelpoisia toimijoita, jotka muovaavat itse oman elämänkulkunsa. Reflektiivinen toimijuus perustuu kuitenkin juuri siihen, että pysyvä avoliitto erottuu poikkeavana, valintaa korostavana liiton muotona avioliiton yleisyyden ja erityisen aseman vuoksi.

Avoliitossa elävien puheesta hahmottuukin myös puhetapa, jossa korostuvat avo- ja avioliiton erilaiset kulttuuriset merkitykset. Olenkin päättänyt esittämään, että avioliittoa ylläpidetään jälkitraditionaalisessakin yhteiskunnassa pyhänä instituutiona, jonka asemaa avoliittojen yleistymisen ei ole heikentänyt. Avioliiton asema pyhänä, osana ihanteellista elämänkulkua ja täydellisen parisuhteen kruunaajana, tulee näkyväksi muiden ihmisten suhtautumisessa välittyvänä epäsuorana normatiivisuutena. Avioliittoa ihanteena pitää yllä myös yksinkertaisesti se, että avioituminen vakituudessa parisuhteessa on yhä yleistä. Pysyvästi avoliitossa eläville pyhän tietyt elementit kuitenkin leimautuvat kielteisesti eivätkä siksi herkistä heitä avioliitolle. Toisaalta mitä tulee sitoutumiseen kumppaniin ja parisuhteeseen, haastateltavien puheessa näkyy jälleen sävyjä familistisesta diskurssista. Kuten korostaessaan olevansa jo perhe, pysyvästi avoliitossa elävät kertovat ihanteekseen pitkälti avioliittoon perinteisesti liitetyn ajatuksen vakituisesta, sitoutuneesta parisuhteesta. Totesinkin, että vaikka avioliittoon liittyvät säätelevät perinteet ovat heikentyneet, siihen liittyvä ajatus kahden

ihmisen sitoutuneesta parisuhteesta pysyy yllä merkityksiä rakentavien perinteiden avulla hegemonisena kulttuurisena ihanteena (Gross 2005).

Grossin mukaan merkityksiä rakentavat perinteet, jotka ammentavat paitsi sukupuolistuneeseen työnjakoon perustuvan, elinikäisen avioliiton niin myös romanttisen rakkauden kulttuurisista tarinavarastoista, pitävät yllä 'pyhää' myös jälkitraditionaalissa yhteiskunnassa (mt.). Pysyvästi avoliitossa elävät kuitenkin hyväksyvät tällaisen 'pyhän', vakituisen parisuhteen ihanteen valikoiden, yhdistellen siihen myöhäismoderneja aineksia kuten elinikäisen liiton kyseenalaistamisen suhteen jatkuvan uudelleenarvioinnin avulla ja erillisten identiteettien säilyttämisen parisuhteesta huolimatta. Tämä saa pohtimaan, onko avioliiton avulla määritellyllä parisuhteella edelleen hegemoninen asema pyhänä vai onko pyhän paikka muuttumassa. Ja jos jälkimmäinen pitää paikkansa, millainen parisuhde tällöin on pyhä?

Pyhä ja sen ylläpitämä järjestelmä voi myös muuttua, jolloin aiemmin epäpuhtaina pidetyistä ilmiöistä tulee osa normaalia luokitusjärjestelmää (Anttonen & Viljanen 2005, 16). Yleistyneestä avoliitosta on siis tullut tavallinen parisuhteen muoto, joka ei kuitenkaan ole kyseenalaistanut avioliiton asemaa täydellisempänä parisuhteen ihanteena ja siten pyhänä instituutiona. Avoliitto on löytänyt paikkansa pyhän ylläpitämässä järjestyksessä, koska se tuntuu vain korostavan eroa tavanomaisen ja pyhäkaltaisen parisuhteen välillä. Pysyvä avoliitto reflektiivisenä valintana siis sopii pyhän luokitusjärjestelmään eikä heikennä avioliiton asemaa erityisenä parisuhteen muotona. Jos avoliiton poliittisuus on himmentymässä kuten luvusta 4 voi päätellä, vähitellen avioituminen kuitenkin vain saattaa jäädä tekemättä yksinkertaisesti siksi, ettei sitä pidetä tärkeänä. Ja jos avioituminenkin on nykyään individualistinen valinta (Jallinoja 1997, 98–99), on mahdollista, että monet avioituvatkin solmivat avioliiton nykyisin ei niinkään sen pyhyiden vuoksi vaan esimerkiksi siksi, että he pitävät siihen liittyvää juridista sopimusta tärkeänä.

Onko avioliiton pyhyys siis vain jäännös? Onko Cherlin (2004) oikeilla jäljillä ehdottaessaan, että avioliiton suosiossa saattaa olla kyse siitä, ettei suuri osa ihmisistä ole vielä huomannut sen aiemman merkityksen heikentyneen? Näin tuntuivat ajattelevan pysyvästi avoliitossa elävät pyrkiessään erottautumaan avioituvista juuri

korostamalla kaavamaisten tapojen kyseenalaistamista ja oman elämänsä kulun reflektiivistä pohdintaa. Avioliiton symbolisten merkitysten säilymisessä ja sen pyhyydessä olisi siis kyse institutionaalisesta viiveestä (mt.), siitä, että totutut ajatusmallit ja käytännöt jatkavat eloaan senkin jälkeen, kun niitä ei enää pidetä yllä esimerkiksi normien avulla. Toisaalta merkkejä tällaisesta kulttuurisesta viiveestä kuuluu ainakin omaan korvaani toisinaan myös haastateltavien puheissa pysyvästä avoliitosta ja ihanteellisesta parisuhteesta. Puhetavat tuntuvat jopa kliseisiltä – siinä määrin, että haastateltavat itsekin tuovat sen joissakin haastatteluissa esiin, esimerkiksi puhuessaan sitoutumisesta ”jokapäiväisenä valintana” tai yksityisestä sitoutumisesta. Haastattelupuheessa näkyy siis eräänlainen ’diskursiivinen viive’. Toisaalta haastatteluissa tuotettavat diskurssit eivät koskaan ole ainutlaatuisia, vaan ne on nähtävä osana yksilöllistä tai kollektiivista kertomusten kokoelmaa, jonka palasia toistetaan mitä erilaisimmissa tilanteissa (Coffey & Atkinson 1996, 78). Ehkä kulttuuriset kertomukset avo- ja avioliitosta ovat väistämättä kliseisempiä kuin parisuhteiden eletty elämä.

Avoliiton ideologisuutta korostavien, 1900-luvun taitteesta ja 1970-luvulta tuttujen diskurssien rinnalle näyttäisi kuitenkin nousseen uusi puhetapa, joka korostaa avioliiton merkityksettömyyttä ja tarpeettomuutta omassa elämässä mutta samanaikaisesti myös perheen ja vakituisen parisuhteen tärkeyttä. Voisiko ajatella tämän liittyvän siihen, että avioliiton merkityksiä rakentavat perinteet ovat muuttumassa? Onko pyhän käsite siirtymässä avoliitosta instituutiona kohti sellaista vakituisen, pitkän parisuhteen ihannetta, joka voi toteutua myös avioliiton ulkopuolella?

Grossin (2005, 301) mukaan merkityksiä rakentavat perinteet säilyvät sitkeästi ja ammentavat tunnetusta kulttuurisesta tarinavarastosta. Avioliiton ohella keskeinen kulttuurinen tarinan muoto on myös romanttisen rakkauden perinne. Sen nykyisestä suosioista ei Grossin mukaan ole epäilystä, jos tarkastellaan massamedian suosikkiteemoja ja kulutuskulttuurin tuotteita, joissa tuotetaan romanttista parisuhdetta heteroseksuaalisten yksilöiden ihanteena. Beck ja Beck-Gernsheim (1995) jopa väittävät, että rakkaus on nykyajan moderni uskonto ja että se on sitä juuri siksi, että yksilöllistyneessä, jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa rakkaus antaa merkitystä katkonaisiin ihmissuhteisiin ja elämäkertoihin.

Vaikka romanttisen rakkauden koodisto on muuttunut, se perustuu Grossin mukaan yhä sellaisiin kerronnallisiin rakenteisiin, jotka ovat keskeinen osa länsimaista kulttuuria. Siksi niistä on muodostunut merkityksiä rakentavia perinteitä. Romanttisen rakkauden merkityksiä rakentavien perinteiden vaikutuksesta rakkaus ja intiimit suhteet ovat nykyään elämänalueita, joilla monet yhä kokevat pyhän läsnäolon. (Gross 2005, 304–305.)

Miten pyhän merkityksiä omaava romanttinen rakkaus voi säilyttää suosionsa yhteiskunnassa, joka korostaa yhä enemmän rationaalisuutta ja yksilön reflektiivisiä, perusteltuja valintoja? Gross esittää Durkheimia lainaten, että tavallemme tarkastella maailmaa instrumentaalisen rationaalisesti tulee yksinkertaisesti vastaan ”antropologinen raja”. Niinpä olemme taipuvaisia värjäämään rationaalisimmatkin elämänalueemme myös pyhän merkityksillä. (Mt., 305.) Siksi on mahdollista, että pysyvästi avoliitossa elävät haastateltavat ottavat samanaikaisesti osaa ristiriitaisiin diskursseihin: yksilöllisiä, rationaalisia valintoja korostavaan diskurssiin, jossa avioliitto tiivistyy kumppaneiden välisiä taloudellisia suhteita sääteleväksi oikeudelliseksi sopimukseksi, ja tästä huolimatta myös diskurssiin, jossa ihanteellinen parisuhde värjäytyy romanttisen rakkauden elementeillä.

Pyhä perustuu erotteluun puhtaan ja epäpuhtaan välillä ja edellyttää pyhältä täydellisyyttä (Douglas 2005 [1966]). Sen ylläpitämisessä on siis kyse idealisoimisesta. Pysyvästi avoliitossa elävien puheessa vakituista parisuhdetta ja sitoutumista siihen idealisoidaan monella tasolla. Illouzin (1997) mukaan romanttinen rakkaus on yksi nykyajan keskeisistä elämänalueista, joihin yhä liittyy pyhän kokemuksia yhteiskunnan maallistumisesta huolimatta. Myös maallistuneessa yhteiskunnassa romanttisen rakkauden pyhittäminen tapahtuu rituaalien avulla, jotka kuitenkin ottavat aineksensa kulutuksesta. Näin romanssin rituaalit myös hyödyntävät aineksia muista kollektiivisista utopioista kuten individualismista ja itsensä toteuttamisen ihanteesta. (Mt., 7–8.) Illouz osoittaa, kuinka romanttisen rakkauden nykyiset kapitalistiseen kulutukseen perustuvat rituaalit toistavat oikeastaan vain durkheimilaisia uskonnolliseen käyttäytymiseen liittyviä rituaaleja toisin. Periaatteet, joilla rituaalit toimivat, ovat kuitenkin samoja: niiden avulla erotetaan pyhät paikat, ajat, esineet ja tunteet arkisesta ja tavanomaisesta, siis maallisesta. Illouzin mukaan kulutuskulttuuri tuottaa romanttisen rakkauden

tarpeisiin juuri tällaiset kriteerit täyttäviä, vahvasti ritualisoituja tapoja toteuttaa romanssia omassa elämässä. (Mt., 113–120.)

Grossin lailla myös Illouz viittaa Durkheimin tapaan nähdä sosiaalinen todellisuus pyhän ja pragmaattisen arkielämän vuorotteluna tai yhteenkietoutumisena. Illouz osoittaaakin, että romanttisen utopian kanssa samanaikaisesti toimii toisenlainen rakkautta tuottava mekanismi, käsitys rakkaudesta rationaalisena ja työtä vaativana, lähes tieteellistä itsen tarkkailua ja reflektiivisyyttä edellyttävänä kokemuksena. Pyhän romanssin rinnalla tuotetaan nykyään myös romanttisen rakkauden maallista versiota. (Mt., 10–11.) Illouzin mukaan nykyajan romanttisessa rakkauskurssissa ei korostu ainoastaan myyttisyys ja irrationaalisuus. Terapeuttinen diskurssi korostaa, että romanssin ylläpitämiselle välttämätöntä on rationaalinen suhteen ja oman itsen tarkkailu. Illouz näkee tämän romanssiin suuntautuvan lähestymistavan taustalla metadiskurssin, jonka keskiössä on itseen, omiin tunteisiin ja parisuhteeseen kohdistuva reflektiivisyys. (Mt., 201.) Itsensä toteuttamisen ja yksilöllisten valintojen diskurssit näyttävät siis tämän tutkimuksen tavoin myös Illouzin aineistossa kietoutuvan romanttisen rakkauden diskurssiin pyhän ylläpitämisessä. Tämä johdattaa meidät takaisin oman aineistoni avoliittolaisiin, joiden tulkitsin ottavan osaa romanttiseen rakkauskurssiin juuri refleктоimalla jatkuvasti oman suhteen tilaa ja ”valitsemalla joka päivä” yhä sitoutuvansa suhteeseen. Päädyin vertaamaan tätä näkemystä Giddensin puhtaaseen suhteeseen. Näin tekee myös Illouz, jonka mukaan romanttisen rakkauden rationalisointi näkyy juuri puhtaassa suhteessa. Illouz kuitenkin arvelee, että terapeuttisen diskurssin korostama itsereflektiivisyys saattaa johtaa romanssin pyhäntä kaltaisen lumon himmenemiseen. (Mt., 206–207.)

Giddens (1992) itse toteaa oikeastaan, että romanttinen rakkaus ja ’yhteenvirtaava’ rakkaus (confluent love) ovat keskenään ristiriitaisia rakkauden muotoja. Romanttinen rakkaus idealisoi rakastetun ja edellyttää kahden sielun kohtaamista. Giddensin kuvaaman kaltainen puhdas suhde sen sijaan vaikuttaisi *idealisoivan* jatkuvan itsereflektion sekä yksilöllisen, autonomisen identiteetin säilyttämisen. Nähdäkseni tällä tavalla kuvatussa, yhteenvirtaavaan rakkauteen perustuvasta liitosta tulee pyhä saman idealisoinnin, täydellistämisen prosessin avulla kuin romanttisesta rakkaudesta. Toisin kuin Illouz, en siis näe romanssin rationalistamisen heikentävän sen pyhyttä.

Päinvastoin tällainen pyhä parisuhteen ihanne muodostuu romantisoimisen ja reflektiivisten valintojen kietoutuessa yhteen.

Jos pyhää kuvastaa puhtaus, eheys ja täydellisyys (Douglas 2005 [1966]), kannattaa vielä palata siihen, millainen on avoliittolaisten kuvailema hyvä parisuhde. Kuvasin haastateltavien sanoutuvan irti sitoutumisesta parisuhteen *ideaan* moraalisena velvollisuutena ja korostavan sen sijaan henkilökohtaista, yksityistä sitoutumista *nykyiseen* parisuhteeseen (vrt. Johnson et al. 1999; Adams & Jones 1997). Kuitenkin avoliittolaiset kuvaavat sitoutuvansa vakituiseen parisuhteeseen myös ideana, mutta ei moraalisena ja velvoittavana vaan vapaaehtoisena valintana. Lisäksi tällainen parisuhteen ihanne on nimenomaan hyvän, tyydyttävän parisuhteen ihanne, johon liittyy itsenäisen identiteetin säilyttäminen ja joka edellyttää toistuvaa uudelleenarviointia suhteen tilasta. Tämän kaltaiseen puhtaan suhteen ihanteeseen liittyy ajatus siitä, että jos suhde ei täytä tyydyttävän suhteen kriteereitä, ei sitä pidetä jatkamisen arvoisena (Giddens 1992). Puhdas suhde näyttää edellyttävän parisuhteelta sellaista täydellisyyttä, jota voisi verrata pyhän kategoriaan. *Puhtaalla* suhteella on – joskin todennäköisesti tahattomasti – myös osuva konnotaatio pyhän järjestykseen puhtaan erottamisena epäpuhtaasta. Pyhä ei siis määrittele ainakaan ainoastaan avioliittoa, vaan se näyttää olevan laajentumassa sellaisen vakituisen, tyydyttävän parisuhteen ihanteen suuntaan, jossa yhdistyvät romanttisen rakkauden ja reflektiivisyyden diskurssit riippumatta liiton virallisesta muodosta.

Tällaiseen pyhän muuttuvien paikkojen muodostumiseen liittyy kuitenkin kysymys siitä, mitä tapahtuu pyhän ylläpitämälle järjestykselle, ennen kaikkea yhteisölle. Jallinoja (tulossa 2008), joka pohtii perheyhteisyyttä Douglasin pyhän ja likaisen käsitteiden valossa, toteaa, että pyhäksi tekemisessä on lopulta kyse yhteisön rakentamisesta. Miten käy yhteisölle, jos pyhä ulottuu parisuhteeseen, joka on jättäytynyt yhteisön ulkopuolelle ja josta on tullut (ihanteen tasolla) täysin yksityinen, kahden ihmisen välinen suhde? Ja mikä tällaisen henkilökohtaisen suhteen pyhittää? Yksi vastaus voisi löytyä juuri sitoutumisesta (luku 7), joka – vaikkakin yksityistä ja refleктоivaa – toimi avoliitossa elävien haastateltavien keinona tehdä eroa sitoutumattomiin parisuhteisiin ja toisaalta tarjosi yhtymäkohdan avioituneisiin. Tuovatko sitoutumisen jatkuva uudelleenarviointi ja romanttinen rakkaus pyhän

kokemuksia myöhäismoderneihin, yksityisiin parisuhteisiin? Ja miten avioliitossa elävät sitten mieltävät pyhän virallistetussa ja siten julkisessa parisuhteessaan? Nämä kysymykset jääkööt tällä erää toisten tutkimusten tehtäväksi.

Pyhän luokitukset saattavat siis olla muuttumassa, mutta varmastikaan avioliitto ei ole menettänyt täysin erityistä arvoaan vakituisen, edellä kuvatut kriteerit täyttävän parisuhteen sinetöijänä. Niin kauan kun avioliitto erottuu avoliitosta ja muista parisuhteen muodoista arvostetuimpana instituutiona, avoliittoa ei uskoakseni voi myöskään nähdä vain yhtenä avioliiton muotona, kuten joissakin avoliittojen yleistymisen vaihemalleissa on esitetty (esim. Prinz 1995). Konkreettinen esimerkki tästä on tietysti lainsäädäntö, joka säätelee avioituneita koskevia suhteita, mutta käsittelee avopuolisoita toisilleen vieraina henkilöinä. Jos pyhän paikka kuitenkin on laajenemassa avioliitosta instituutiona vakituisen, sitoutuneen ja tyydyttävän parisuhteen suuntaan sen virallisuuden asteesta riippumatta, voi hyvin olla mahdollista, että avioliitto alkaa merkitä yhä useammille ihmisille lähinnä kumppaneiden keskinäisten suhteiden juridista määrittelemistä. Ainoaan konkreettiseen avopariperheet aviopareista erottavaan asiaan, avioliiton juridisesti turvattuun asemaan, suhtauduttiin myös tämän tutkimuksen avoparien keskuudessa hyväksyvästi.

Yksilöllisiksi ymmärretyissä toimintamalleissa ja näkemyksissä on usein kyse myös yleisemmistä kulttuurisista merkityksistä, diskursseista (Suoninen 1993, 148). Tämän huomaaminen voi auttaa ymmärtämään, että tässä tutkimuksessa kuvaillut tavat merkityksellistää tai olla merkityksellistämättä avioliittoa eivät välttämättä ole ominaisia diskursseja ainoastaan pienehkölle joukolle sellaisia avopareja, jotka ovat päättäneet olla avioitumatta. Samoihin diskursseihin voivat ottaa osaa myös yhä useammat avioituvat, jotka ehkä saattavat korostaa avioitumista sen virallisuudesta huolimatta yksityisenä, valittuna sitoumuksena tai vain kumppanien oikeudellisten suhteiden järjestämisenä. Jos yksilöllisten, reflektiivisten valintojen tekeminen on keskeinen toimintaa jäsentävä diskurssi parisuhteissakin, voidaan myös kysyä, tarjoaako joko–tai-valinta valmiin 'avioliittopaketin' ja toisaalta kaiken oikeudellisen säätelyn ulkopuolelle jäämisen välillä myöhäismodernissa yhteiskunnassa enää tarpeeksi valinnanvaihtoehtoja.

Tutkimuksen alussa totesin, että Suomessa selvitetään parhaillaan joidenkin avioliittolain kaltaisten varallisuus oikeudellisten vaikutusten ulottamista avioliittoon. Taustalla on pyrkimys turvata avopuolisoiden, käytännössä niin sanotun heikomman osapuolen, vähimmäissuoja liiton purkautuessa. (Oikeusministeriö 2005.) Toisaalta aiemmin on nähty, ettei 'toisen luokan avioliiton' luominen ole tarkoituksenmukaista, vaan sen sijaan on painotettu tietoisuuden lisäämistä avioliiton eduista (Oikeusministeriö 1992). Voidaan kuitenkin kysyä, auttaako tietoisuuden lisääminen avioliiton oikeusvaikutuksista, jos avioliitto tästä huolimatta näyttäytyy monille sellaisena pyhän kaltaisena instituutiona, johon he eivät halua kuulua. Suomessa on pidetty tiukasti kiinni siitä, että valinnanmahdollisuuksia ja moninaistuvien perhemuotojen mahdollisuuksia turvata lainsäädännöllisesti keskinäiset suhteensa ei ole lisätty pyhänä pidettyyn avioliittoon kajoamalla (Charpentier 2001). Esimerkiksi Prinz (1995, 91–92) toteaa, että jos lainsäädännössä halutaan tukea kaikkia parisuhteen muotoja tasavertaisina asettamatta yhtä muotoa, yleensä avioliittoa, etusijalle, tämä edellyttää useimmiten olemassa olevan avioliittolain muuttamista. Prinzin mukaan tällaista lähestymistapaa kuvaa funktionaalisuus: rekisteröidessään parisuhteensa kumppanit samalla valitsevat, mitkä elämänalueet – esimerkiksi yhteinen asuminen, talous ja elatuskysymykset suhteen aikana ja sen päättyessä – kyseisessä suhteessa asetetaan oikeudellisen säätelyn piiriin. Tällainen joustava ja yksilöllisiä valintoja lisäävä lainsäädäntö koskisi ensinnäkin yhteiseen talouteen perustuvien heterosuhteiden lisäksi myös samaa sukupuolta olevia sekä jopa erillään asuvia pareja. Toiseksi Prinz näkee hyötynä sen, että kaikenlaiset parit joutuisivat avioliittoa – tai mitä nimeä uudesta rekisteröidystä suhteesta sitten käytettäisiinkään – solmiessaan sopimaan avoimesti parisuhteen tulevista pelisäännöistä. (Mt., 178–181.)

Myös meillä pelisäännöistä sopimista on pidetty tärkeänä, mutta kysymystä yleistyvistä ja kestoaltaan pitenevistä avioliitoista on aiemmin lähestytty korostamalla lainsäädäntöä koskevan tietoisuuden lisäämistä sekä viestimällä, että avioliitto kannattaa, sillä siinä on kyse kumppanien oikeudellisten suhteiden säätelystä (Oikeusministeriö 1992). Näkemys on kuitenkin ristiriitainen, sillä yhtäältä siihen sisältyy ajatus avioliitosta vain juridisena sopimuksena ja toisaalta haluttomuus kajota itse avioliittoinstituutioon, mikä puolestaan kertoo avioliittoon oikeudellisten näkökulmien ohella liittyvistä

sosiokulttuurisista merkityksistä, jotka pitävät yllä avioliittoa ihanteellisena, pyhänä parisuhteena.

Alexanderin (2003) huomio siitä, etteivät yhteiskuntamme rationaalisimpinakaan pidetyt elämäalueet ole niin rationaalisia kuin kuvitellaan, näyttää tässä osuvalta. Alexanderin mukaan kaikki toiminta, oli se kuinka rationaalista tai reflektiivistä hyvänsä, on jossain määrin kietoutunut myös tunteisiin ja merkityksiin. Nämä kollektiiviset ja sosiaalisesti rakentuneet tunteet ja ajattelutavat muovaavat maailmaa, yhteiskunnallisia organisaatioita ja lakien moraalisia sisältöjä. Myös instituutioilla on ideologinen perusta, joka muokkaa niiden toimintaa, rakenteita ja tavoitteita ja johon niiden legitimaatio pohjautuu. (Mt., 3–5, 12.) Sosiaalinen todellisuus on siis sosiokulttuuristen merkitysten läpäisemää. Näen tämän tarkoittavan avo- ja avioliiton osalta kahta asiaa. Ensinnäkin haastateltavieni korostamasta reflektiivisyydestä ja perustelluista valinnoista huolimatta on hätköityä ajatella, että pysyvästi avoliitossa elävät ihmiset tekisivät päätöksensä olla avioitumatta täysin rationaaliselta pohjalta eli haluaisivat tietoisesti jättäytyä juridisen säätelyn ulkopuolelle. Toiseksi ei ole perusteita olettaa, että myöskään avo- ja avioliittoa koskevaa lainsäädäntöä laadittaisiin täysin rationaaliselta pohjalta. Avioliiton hegemonista institutionaalista asemaa legitimoidaan myös lainsäädännössä epärationaalisilla, avioliiton sosiokulttuurisilla pyhän merkityksillä. Tulevia esityksiä avoliittoa ja avioliittoa koskevan lainsäädännön tulevaisuudesta kannattaakin tarkastella kiinnittäen huomiota siihen, millaisia vanhoja tai uusia kategorioita ja paikkoja avoliitolle ja avioliitolle pyhän erottamisen avulla ylläpidetyssä ja rakennetussa luokitusjärjestelmässä eli suomalaisessa yhteiskunnassa tulevaisuudessa annetaan.

LÄHTEET

Adams, Jeffrey M. & Jones, Warren H. (1997): The Conceptualization of Marital Commitment: An Integrative Analysis. *Journal of Personality and Social Psychology* 72 (5), 1177–1196.

Alexander, Jeffrey C. (2003): *The Meanings of Social Life. A Cultural Sociology*. Oxford: Oxford University Press.

Allardt, Erik (1983): *Sosiologia I*. Porvoo: WSOY.

Anttonen, Veikko & Viljanen, Anna Maria (2005): Mary Douglas ja ajattelun yhteisöllisyys. Teoksessa Douglas, Mary: Puhtaus ja vaara. Ritualistisen rajanvedon analyysi. Tampere: Vastapaino, 7–25.

Aromaa, Kauko, Cantell, Ilkka & Jaakkola, Risto (1981): Avoliitto. Tutkimuksia avoliiton yleisyydestä ja yleistymisestä Suomessa. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 49.

Barlow, Anne (2006): Cohabitation Law Reform – Messages from Research. *Feminist Legal Studies* 14, 167–180.

Beck, Ulrich & Beck-Gernsheim, Elisabeth (1995): *The Normal Chaos of Love*. Cambridge: Polity Press.

Beck, Ulrich & Beck-Gernsheim, Elisabeth (2001): *Individualization. Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences*. London: Sage Publications.

Beck-Gernsheim, Elisabeth (2002): *Reinventing the Family. In Search of New Lifestyles*. Cambridge: Polity Press.

Bellah, Robert H., Madsen, Richard, Sullivan, William M., Swidler, Ann & Tipton, Steven M. (1996): *Habits of the Heart. Individualism and Commitment in American Life*. Berkeley: University of California Press.

Bernhardt, Eva M. (2002): Cohabitation and marriage among young adults in Sweden: Attitudes, expectations and plans. Teoksessa Carling, J. (toim.): *Nordic demography: Trends and differentials. Scandinavian population studies, vol. 13*, Oslo: Unipub/Nordic Demographic Society, 157–170.

Charmaz, Kathy (2002): Qualitative interviewing and grounded theory analysis. Teoksessa Gubrium, Jaber F. & Holstein, James A. (toim.): *Handbook of interview research. Context & method*. Thousand Oaks: Sage, 675–694.

Charpentier, Sari (2001): Sukupuoliusko. Valta, sukupuoli ja pyhä avioliitto lesbo- ja homoliittokeskustelussa. *Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja* 69. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Cherlin, Andrew J. (2004): The Deinstitutionalization of American Marriage. *Journal of Marriage and Family* 66 (4), 848–861.

Coffey, Amanda & Atkinson, Paul (1996): *Making Sense of Qualitative Data. Complementary Research Strategies*. Thousand Oaks: Sage.

Coontz, Stephanie (2005): *Marriage, a History – from Obedience to Intimacy or How Love Conquered Marriage*. New York: Viking.

Dittgen, Alfred (1995): The form of marriage in Europe: Civil Ceremony, Religious Ceremony. *Survey and Trends. Population, an English Selection* 7, 95–123.

Douglas, Mary (2005) [1966]: *Puhtaus ja vaara. Rituaalistisen rajanvedon analyysi*. Tampere: Vastapaino.

Duvander, Ann-Zofie E. (2000): The transition from cohabitation to marriage. A longitudinal study of the propensity to marry in Sweden in the early 1990s. Teoksessa Duvander, Ann-Zofie E.: *Couples in Sweden. Studies on Family and Work*. Swedish Institute for Social Research. Dissertation series 46. Stockholm: Stockholm University.

Elchardus, Mark & Smits, Wendy (2006): The Persistence of the Standardized Life Cycle. *Time & Society* 15 (2), 303–326.

Elizabeth, Vivienne (2000): Cohabitation, Marriage and the Unruly Consequences of Difference. *Gender and Society* 14 (1), 87–110.

Eriksen, John (2001): Unmarried Cohabitation and Family Policy in Norway. *International Review of Sociology* 11 (1), 63–74.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1999): *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Finch, Janet (1989): *Family obligations and social change*. Cambridge: Polity Press.

Finnäs, Fjalar (1993): Formation of unions and families in Finnish cohorts born 1938–67. *Tutkimuksia* 197. Helsinki: Tilastokeskus.

Fontana, Andrea & Frey, James H. (2000): The Interview. From Structured Questions to Negotiated Text. Teoksessa Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. (toim.): *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks: Sage, 645–668.

Forsberg, Hannele (2003): Hajottavat ja koossapitävät tunteet. Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.): *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, 86–102.

French, John R. P. & Raven, Bertram H. (1959): The Bases of Social Power. Teoksessa Cartwright D. (toim.): *Studies in Social Power*. Ann Arbor.

Giddens, Anthony (1991): *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.

Giddens, Anthony (1992): *The Transformation of Intimacy. Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*. Stanford: Stanford University Press.

Gillis, John R. (1997): *A world of their own making: myth, ritual, and the quest for family values*. Cambridge: Harvard University Press.

Gillis, John R. (2004): *Marriages of the Mind*. *Journal of Marriage and Family* 66 (4), 988–991.

Gottberg, Eva (2005): *Perhesuhteet ja lainsäädäntö*. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja, yksityisoikeuden sarja A:112. Turku: Turun yliopisto.

Gross, Neil (2005): *The Detraditionalization of Intimacy Reconsidered*. *Sociological Theory* 23 (3), 286–311.

Gubrium, Jaber F. & Holstein, James A. (2002): *From the individual interview to the interview society*. Teoksessa Gubrium, Jaber F. & Holstein, James A. (toim.): *Handbook of interview research. Context & method*. Thousand Oaks: Sage.

Haavio-Mannila, Elina & Kontula, Osmo (2001): *Seksin trendit meillä ja naapureissa*. Helsinki: WSOY.

Heelas, Paul (1996): *Introduction: Detraditionalization and its Rivals*. Teoksessa Heelas, Paul, Lash, Scott & Morris, Paul (toim.): *Detraditionalization. Critical Reflections on Authority and Identity*. Cambridge, MA: Blackwell Publishers, 1–20.

Heuveline, Patrick & Timberlake, Jeffrey M. (2004): *The Role of Cohabitation in Family Formation: The United States in Comparative Perspective*. *Journal of Marriage and Family* 66 (5), 1214–1230.

Himmelfarb, Gertrude (1995): *The de-moralization of society: from Victorian virtues to modern values*. New York: Random House.

Hockey, Jenny & James, Allison (2003): *Social Identities across the Life Course*. New York: Palgrave Macmillan.

Hoem, Jan M. (1991): *To Marry, Just in Case...: The Swedish Widow's-Pension Reform and the Peak in Marriages in December 1989*. *Acta Sociologica* 34 (2), 127–135.

Illouz, Eva (1997): *Consuming the Romantic Utopia. Love and the Cultural Contradictions of Capitalism*. Berkeley: University of California Press.

Jaakkola, Risto (1989): *Avoliitot ja ajan henki 30-luvulla*. Teoksessa Kosonen, Pekka & Levo-Kivirikko, Anneli (toim.): *Vapaus, veljeys ja vallankäyttö*. Helsinki: Helsingin yliopisto, 111–126.

Jallinoja, Riitta (1983): *Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet. Naisasialiike naisten elämäntilanteen muutoksen ja yhteiskunnallis-aatteellisen murroksen heijastajana*. Porvoo: WSOY.

Jallinoja, Riitta (1984): Perhekäsityksistä perhettä koskeviin ratkaisuihin. Teoksessa Haavio-Mannila, Elina, Jallinoja, Riitta & Strandell, Harriet: Perhe, työ ja tunteet. Ristiriitoja ja ratkaisuja. Porvoo: WSOY, 37–110.

Jallinoja, Riitta (1991): Moderni elämä. Ajankuva ja käytäntö. Helsinki: SKS.

Jallinoja, Riitta (1997): Moderni säädyllisyys. Aviosuhteen vapaudet ja sidokset. Helsinki: Gaudeamus.

Jallinoja, Riitta (2000): Perheen aika. Helsinki: Otava.

Jallinoja, Riitta (tulossa 2008): Vieras perheessä. Teoksessa Jallinoja, Riitta (toim.): Vieras perheessä. Helsinki: Gaudeamus.

Jamieson, Lynn (1998): Intimacy. Personal Relationships in Modern Societies. Cambridge: Polity Press.

Jamieson, Lynn (1999): Intimacy transformed? A critical look at the ‘pure relationship’. *Sociology* 33 (3), 477–494.

Johnson, Michael P., Caughlin, John P. & Huston, Ted L. (1999): The Tripartite Nature of Marital Commitment: Personal, Moral, and Structural Reasons to Stay Married. *Journal of Marriage and the Family* 61 (1), 160–177.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (1999): Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 54–97.

Jokinen, Eeva (2005): Aikuisten arki. Helsinki: Gaudeamus.

Juhila, Kirsi (1999a): Kulttuurin jatkuvasti rakentuvat kehät. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 160–198.

Juhila, Kirsi (1999b): Tutkijan positiot. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 201–232.

Karhu, Pirkko (1998): Perhe muuttuu – vai muuttuuko? Teoksessa Koskinen, K. (toim.): Sosiologisia karttalehtiä. Tampere: Vastapaino, 131–161.

Kartovaara, Leena (2007): Minne menet, suomalainen perhe? Hyvinvointikatsaus 1/2007, 41–45.

Kaufman, Gayle & Goldscheider, Frances (2007): Do men ”need” a spouse more than women?: Perceptions of the importance of marriage for men and women. *The Sociological Quarterly* 48, 29–46.

Korkeamäki, Johanna (2006): Vastuu lapsesta painavampi muuttuneessa maailmassa. Normatiiviset ohjenuorat ja moraaliset valinnat median perhekeskusteluissa. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Koskinen, Seppo, Martelin, Tuija, Notkola, Irma-Leena, Notkola, Veijo, Pitkänen, Kari, Jalovaara, Marika, Mäenpää, Elina, Ruokolainen, Anne, Ryynänen, Markku & Söderling, Ismo (2007): Suomen väestö. Helsinki: Gaudeamus.

Layder, Derek (1998): Sociological Practice. Linking Theory and Social Research. London: Sage Publications.

Lesthaeghe, Ron (1995): The Second Demographic Transition in Western Countries: An Interpretation. Teoksessa Oppenheim Mason, Karen & Jensen, An-Magritt (toim.): Gender and Family Change in Industrialized Countries. Oxford: Clarendon Press, 17–62.

Lewin, Bo (1982): Unmarried Cohabitation: A Marriage Form in a Changing Society. *Journal of Marriage and the Family* 44 (3), 763–773.

Lewis, Jane (2001): The End of Marriage. Individualism and intimate relations. Cheltenham: Edward Elgar.

Lindgren, Jarl (1997): Non-Marital Cohabitation and Union Dissolution. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 31/1997. Helsinki: Väestötutkimuslaitos.

Lindgren, Jarl & Ritamies, Marketta (1994): Parisuhteet ja perhe. Teoksessa Koskinen, Seppo, Martelin, Tuija, Notkola, Irma-Leena, Notkola, Veijo & Pitkänen, Kari (toim.): Suomen väestö. Helsinki: Gaudeamus, 107–149.

Lindsay, Jo (1999): Diversity but not equality: Domestic labour in cohabiting relationships. *Australian Journal of Social Issues* 34 (3), 267–283.

Litmala, Marjukka (2003): Perheet, parisuhteet, lapset: kehityssuuntia ja käsityksiä perhe-elämän oikeusoloista. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 201. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Madriz, Esther (2000): Focus Groups in Feminist Research. Teoksessa Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. (toim.): Handbook of Qualitative Research. Thousand Oaks: Sage, 835–848.

Manning, Wendy D. & Smock, Pamela J. (2005): Measuring and Modeling Cohabitation: New Perspectives From Qualitative Data. *Journal of Marriage and Family* 67 (4), 989–1002.

Nikander, Timo (1992): Suomalaisnaisen perheellistyminen. Väestö 1992:10. Helsinki: Tilastokeskus.

Nikander, Timo (1995): Suomalaismiehen perheellistyminen. Väestö 1995:1. Helsinki: Tilastokeskus.

Nikander, Timo (1996): Perheiden muodostuminen ja hajoaminen. Avo- ja avioparien yhteen ja erilleen muutto. Väestö 1996:17. Helsinki: Tilastokeskus.

Nätkin, Ritva (2003): Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.): Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 16–38.

Oikeusministeriö (1992): Perheet ja laki. Perhetoimikunnan mietintö 1992:12. Helsinki: oikeusministeriö.

Oikeusministeriö (2005): Avoliiton purkautumiseen liittyvät varallisuus oikeudelliset ongelmat. Lausuntotiivistelmä. Lausuntoja ja selvityksiä 2005:22. Helsinki: oikeusministeriö.

Paajanen, Pirjo (2007): Mikä on minun perheeni? Suomalaisten käsityksiä perheestä vuosilta 2007 ja 1997. Perhebarometri 2007. Väestötutkimuslaitos Katsauksia E 30/2007. Helsinki: Väestöliitto.

Paasonen, Susanna (1999): Nyt! Ja ikuisesti – rewind: häät mediaspektaakkelina. Nykyluktuurin tutkimusyksikön julkaisuja 61. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Prinz, Christopher (1995): Cohabiting, Married, or Single. Portraying, analyzing and modeling new living arrangements in the changing societies of Europe. Aldershot Brookfield: Avebury.

Pylkkänen, Anu (2007) Pohjoismainen työn ja yksityiselämän yhdistämisen malli: millaista tasa-arvoa? Janus 3/2007, 200–214.

Rantalaiho, Liisa (1997): Contextualising Gender. Teoksessa Rantalaiho, Liisa & Heiskanen, Tuula (toim.): Gendered Practices in Working Life. Basingstoke New York: MacMillan, St. Martin's Press, 16–30.

Reed, Joanna R. (2006): Not Crossing the “Extra Line”: How Cohabitors With Children View Their Unions. Journal of Marriage and Family 68 (5), 1117–1131.

Reuna, Veera (1997): Perhebarometri 1997: selvitys suomalaisten perheeseen liittyvistä käsityksistä. Helsinki: Väestöliitto, Väestötutkimuslaitos.

Ritamies, Marketta & Miettinen, Anneli (1996): Ensimmäiset parisuhteet. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 29/1996. Helsinki: Väestötutkimuslaitos, Väestöliitto.

Räsänen, Arja-Liisa (1995): Onnellisen avoliiton ehdot. Sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessi suomalaisissa avoliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa 1865–1920. Helsinki: Suomen historiallinen seura.

Salomäki, Hanna (2004): Tosi rakkaus odottaa. Seksuaalieettinen nuortenliike Suomessa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Seltzer, Judith A. (2004): Cohabitation in the United States and Britain: Demography, Kinship, and the Future. *Journal of Marriage and Family* 66 (4), 921–928.

Sipilä, Annamari (2007): Avoliittoneuvontaa. Kolumni, Helsingin Sanomat 5.8.2007.

Smock, Pamela J. (2000): Cohabitation in the United States: An Appraisal of Research Themes, Findings and Implications. *Annual Review of Sociology* 26, 1–20.

Smock, Pamela J. (2004): The Wax and Wane of Marriage: Prospects for Marriage in the 21st Century. *Journal of Marriage and Family* 66 (4), 966–973.

Stacey, Judith (1996): *In the Name of the Family. Rethinking Family Values in the Postmodern Age*. Boston: Beacon Press.

Strauss, Anselm & Corbin, Juliet (1998): *Basics of Qualitative Research. Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. Thousand Oaks: Sage Publications.

Sulkunen, Pekka (1999): *Johdatus sosiologiaan – käsitteitä ja näkökulmia*. Porvoo: WSOY.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko (2007): www.evl.fi, haettu 28.10.2007.

Suoninen, Eero (1993): Mistä on perheenäidit tehty? Haastattelupuheen analyysi. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen Eero: *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino, 111–150.

Suoninen, Eero (1999): Vuorovaikutuksen mikromaiseman analysoiminen. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 101–125.

SVT Väestö 1991:2. Avoliitossa elävät 1989. Helsinki: Tilastokeskus.

SVT Väestö 2007. Perheet 2006. Helsinki: Tilastokeskus.

SVT Väestö 2007. Väestönmuutokset 2006. Helsinki: Tilastokeskus.

Therborn, Göran (2004): *Between Sex and Power. Family in the World, 1900–2000*. London & New York: Routledge.

Tiittula, Liisa & Ruusuvuori, Johanna (2005): Johdanto. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.): *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 9–21.

VanEvery, Jo (1995): *Heterosexual women changing the family: Refusing to be a 'Wife'!* London: Taylor & Francis.

Villeneuve-Gokalp, Catherine (1990): Du mariage aux unions sans papiers: histoire récente des transformations conjugales. *Population* 45 (2), 265–297.

Willets, Marion C. (2003): An Exploratory Investigation of Heterosexual Licensed Domestic Partners. *Journal of Marriage and Family* 65 (4), 939–952.

Yankelovich, Daniel (1981): *New Rules: searching for self-fulfillment in a world turned upsided down*. New York: Random House.

LIITE 1

Haastatteluilmoitus

Elätkö avoliitossa eikä avioliitto tunnu tulevaisuudessakaan ajankohtaiselta?
Haluatko kertoa, mitä avioliitto Sinulle merkitsee?

Teillä on ehkä jo lapsia tai sitten elätte kahdestaan. Olette pohtineet avioliittoa ja avioitumista, ja ajattelette avioliiton olevan Teidän perheessänne pysyvästi sopiva ratkaisu.

Opiskelen sosiologiaa Helsingin yliopistossa ja tutkin pro gradu -tutkielmassani avioliittoa avioliitolle vaihtoehtoisena instituutiona. Etsin haastateltavia, jotka elävät pysyvästi avoliitossa ja joilla ei ole aikomusta avioitua. Tarkastelen gradussani näiden ihmisten näkemyksiä avoliitosta, avioliitosta, parisuhteesta ja perheestä yleensä sekä erityisesti omalle avioliitolle annettuja merkityksiä. Haastateltavana voi olla mielellään avopari yhdessä mutta myös toinen avopuoliso yksin.

Yksi haastattelu on kestoltaan noin 1–2 tuntia, ja se toteutetaan haastateltavan kanssa sovitussa paikassa. Haastatteluaineistoja käsitellään luottamuksellisesti. Haastattelut toteutetaan kevään 2006 aikana pääkaupunkiseudulla tai lähialueilla.

Kysy lisää tai sovi haastattelusta: (haastattelijan yhteystiedot).

LIITE 2

Haastattelurunko

Parisuhteen historia: (pysyvän) avioliittopäätöksen muodostuminen

- Miten ja milloin päätös avoliitosta alunperin syntyi?
- Millainen oli avioliiton merkitys sen alkaessa? Onko se muuttunut?
- Milloin ja miten aikomus olla avioitumatta on muodostunut?
- Oletteko tehneet varsinaisen päätöksen olla avioitumatta? Miten, milloin?
- Mitkä olivat avopuolisoiden roolit päätöksessä?

Syyt pysyvälle avoliitolle; avo- ja avioliiton merkitykset

- Miksi olette päätyneet siihen, että avioliitto on sopivampi vaihtoehto kuin avioliitto?
- Mikä on avoliitossa myönteistä tai kielteistä verrattuna avioliittoon? Miten kompensoitte mahdollisia haittoja?

- Näettekö avo- ja avioliiton välillä eroja tai yhtäläisyyksiä (yleisesti sekä oman parisuhteen osalta)?
- Mitä myönteistä tai kielteistä näette avioliitossa?
- Näettekö tekijöitä, jotka olisivat vaikuttaneet omaan näkemykseenne avo- ja avioliitosta? (Henkilöt, elämäntilanne, elämäntapa, arvot ja näkemykset, persoona tai identiteetti jne.)
- Millä tavoin avioliitto vaikuttaa elämäänne käytännössä?
- Voitteko kuvitella tilannetta tai syytä, joka saisi harkitsemaan avioitumista? Mikä tilanne olisi ja mitä avioituminen silloin merkitsisi?
- Millaisia ajatuksia herättää avioliiton asema oikeudellisen säätelyn ulkopuolella?

Ympäristön suhtautuminen (pysyvään) avioliittoon

- Millä tavoin läheiset tai tutut ihmiset ovat suhtautuneet (pysyvään) avioliittoon?
- Onko suhtautuminen parisuhteeseen tai teihin avopuolisoina ollut erilaista verrattuna esimerkiksi aviopareihin, muihin avioliittoihin tai seurusteleviin pareihin? Millaista?
- Mitä ajatuksia mahdolliset reaktiot ovat herättäneet? Miten suhtaudutte niihin?
- Onko muiden suhtautuminen muuttunut parisuhteen eri vaiheissa? Miten?

Roolit

- Mitä nimitystä/nimityksiä käytätte avopuolisostanne muille ihmisille puhuessanne? Miksi? Vaihtelevatko käyttämänne nimitykset eri tilanteissa?
- Mitä ajattelette nimityksistä 'avomies/-vaimo'?
- Millaisena näette puolisoitten roolit avioliitossa verrattuna avioliittoon?
- Kohdistuuko avopuolisoiden rooleihin odotuksia itsen tai muiden taholta? Millaisia? Arveletteko niiden eroavan aviopuolisoihin kohdistuvista odotuksista?

Parisuhteen merkitys

- Millainen on hyvä parisuhde? Millaisille asioille se perustuu?
- Mitä parisuhde / avioliitto teille merkitsee?
- Mitä ajattelette siitä, että avioiduttaessa luvataan rakastaa ja tukea puolisoa myötä- ja vastoinkäymisissä?
- Mikä merkitys tällaisen virallisen lupauksen puuttumisella suhteessanne on?
- Oletteko tehneet yksityisiä parisuhdelupauksia? Millaisia? Milloin? Miten?
- Miten omassa avioliitossanne viestitätte, että haluatte olla yhdessä?
- Mitkä ovat olleet parisuhteenne merkkipaaluja, tärkeitä hetkiä tai kohokohtia?